مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

لیکوال: مرحوم اکادیمیسن علامه رشاد بابا
بیا ټایپ کول: رحمت آریا، ۲۰۲۵

۲۰۲۵/۰۷/۲۷

د اکاډیمیسین علامه عبدالشکور رشاد اثر:
«د پاني پت قهرمان لوی احمد شاه بابا د خلکو په نظر کې» د ډیرو لوستونکو خوښ شوی او له افغان جرمن آنلاین څخه ئي غوښتي دي چي دغه کتاب په مکمل ډول آنلاین کړو.
دا هم ګرانو لوستونکو ته مکمل کتاب

د احمد شاه بابا د زېږېدني د ۲۷۰ یمي کالیزي د سیمینار په ویاړ

د پاني پت قهرمان
لوی احمد شاه بابا
د خلکو په نظر کې

اکاډمیسین رشاد
کابل ۱۳۷۰

بیا ټایپ کول : رحمت آریا، ۲۰۲۵

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزي بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

د توري او قلم پادشاهي خوند کړي تا سره
د شــعــر و د ادب، جهاد امامـه احمد شــاه
"هلالي"

د پاني پت قهرمان

لوی احمد شاه بابا
د خلکو په نظر کی

د افغانستـان د علومو اکـادمي
د پښتو څیړنو بین المللي مرکز

لیکوال

اکادمیسین پوهاند رشاد

PROPERTY OF ARIC KABUL

PROPERTY ACKU 7131

کابل - ۱۳۷۰

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د کتاب نوم : د پاني پت قهرمان، لوی احمد شاه بابا د خلکو په نظر کې
ليکوال :اکادميسين پوهاند عبدالشکور رشاد
مهتمم : ظاهره هنگامه خروټي
خپروونکي مؤسسه :د افغانستان د علومو اکاډمي
د چاپ ځای : د ښوؤني او روزني مطبعه
تيراژ : ۱۰۰۰ ټوکه
کال :۱۳۷۰ هـ. ش.
پرله پسي گڼه : (۵۰)

فهرست

تقريظ
سريزه
دده د زماني شهادتونه :
د احمد شاه بابا د مور وينا
د حضرت شاه ولي الله دهلوي ليک
د حضرت ميافقيرالله ښکارپري د ليک سرنامه
د فاضل ميا شرف الکوزي قصيده
د شيخ سعدالدين کابلي د تفسير مقدمه
د رحمت داوي شعر
د مخدوم قلي ترکمن قوشوق
د کابل د شاه شهيد کـتـيـبه
د حبيب الله خليل نظم
د ملا علم اپريدي بيان
د حافظ رحمت خان په خلاصة الانساب کي
د قابل خان ورکزي په دقايق الاخبار کي
د مير عبدالکريم نادم بيان
د حسان الهند آزاد بلگرامي غزله
در مدح مالک رقاب خلق الله احمدشاه
د قانون القرآئت په سريزه کي
****
د ميرزا عبدالهادي عشرت فتحنامه
د لاش د کلا کـتـيـبه
د دهلي د نيولو فتحنامه
د فتاوي احمد شاه په سريزه کي
په پښتو احمدشاهي شهنامه کي
د الف – نامي د شرحي په سريزه کي
د محمد اسماعيل الحسيني الجامي قطعه
د احمد شاه بابا کرامات د منشي محمود الحسيني په تأريخ احمد شاهي کي
له «کراماتِ احمد شاه »څخه اقتباس
د بحرالفوائد احمد شاهي په سريزه کي
د رستم الحکماء ايراني بيان
د پنډت راو هندو شهادت
****
وروستني روايتونه :
د عماد السعادت د مؤلف نظر

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

د سلطان التواریخ د مؤلف لیکنه
د حاجي جمعه بارکزي په دیوان کې
د علامه سید جمال الدین افغاني نظر
د علامه فرید وجدي نظر
په داستان ترکتازان هند کې
په نیرنگ افغان کې
د اعتضاد السلطنه ایراني شهزاده نظر
د کلکته ریوو نظر
په تأریخ سلطاني کې
په سراج التواریخ کې
زموږ د زماني قضاوتونه :
د پښتـنـو په تأریخ کې
د علامه اقبال لاهوري نظر
د پیام مشرق په مجله کې
د یعقوب داداشي لیکنه
د هلالي د عقیدت ګلونه
د اسلام بربنډه توره «احمد شاه»
د علامه سید سلیمان ندوي نظر
د لوی استاد علامه حبیبـي نظر
د اسلام نامور جانباز
ستر ابدالي
د افغانستان په نومیالیو کې
احمد شاه ابدالي
په آریانا دایرة المعارف کې
د میر حیدر صاحب زاده نظم
د میر غلام محمد غبار نظر
د تورن ارکانحرب علي احمد جلالي نظر
د استاد غلام جیلاني جلالي نظر
د مهدي فرخ ایراني نظر
د میسور د اسلامي سلطنت جوړیدل د احمد شاه د توري صدقه ده
د پروفیسر ډاکټر ګندا سنګهـ نظر
اروپایان څه وایي؟
د جارج فاسټر نظر
د مانستوارت الفنستون نظر
د فریر فرانسوي نظر
د فریدریک انګلز نظر
د کرنیل میلسن نظر
د اولف ګیرو نظر

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

تقريظ

د پاني پت قهرمان لوی احمد شاه بابا د خلکو په نظر کې

د لوی احمد شاه بابا په باب څېړنه خورا زياتو مطالعاتو او غني منابعو ته د پراخي او اوږدې دسترسۍ مستلزم ده او دا کار په عين زمان کې د څېړنې او لويي حوصلي او ليکني د علمي صلاحيت غوښتونکی دی، چې د ښه مرغه ددغو ټولو اوصافو سره زموږ د معاصر پوهاند اکاډميسن رشاد په زيار او زحمت بريالی سرته رسيدلی دئ.

بايد وويل شي چې د احمد شاه بابا تأريخ په مکاني لحاظ د آسيا د يوې لويې برخې او په زماني لحاظ د سيمې د لويو حوادثو او تحولاتو له عصر (اتلسمې پېړۍ) سره اړه نيسي نو ځکه ددغه علمي تحقيق او څېړنې ارزښتمندي د سيمې په سطح کې يعنې هغه سيمه چې نن هندوستان، پاکستان، ايران د مرکزي آسيا جمهوريتونه او په خاصه توگه افغانستان په ځان راکښېباسي احتوا کوي.

دا چې احمد شاه بابا حتی چين ته هم استازی لېږلی ؤ او د عثماني خلافت له دربار سره يې هم اړيکي ټينگې کړې وې او د خپلې يوې عمده فتحې گزارش او راپور يې د عثماني خليفه دربار ته ليږلی، دا په خپله په اتلسمه پېړۍ کې د آسيا د يوې پراخې سيمې د ديپلوماسۍ خصوصيات او ټاکلي نزاکتونه راخرگندوي او ددغه افغان امپراطور د سياسي بصيرت او ځيرکتيا عمده نښې هم رابرسيره کوي.

دې کې شک نه شه چې زموږ د وطن په تأريخ کې احمد شاه بابا يو ځلاند سياسي او نظامي ستوری دئ. دی هغه مهال د يوې نظامي ځيرې په توگه څرگند سو چې افشار نادر په هرات کې ابدالي او په کندهار کې هوتکي حکمرانی وراني کړې او د هند لور ته يې سوقيات پيل کړل.

په دغه وخت کې د افغانستان حکمراني په قبيلوي او عشيروي حساب کې راتلې او دا تصادف نه ده چې د افشار نادر تر مرگ وروسته احمد شاه بابا ته د شير سرخ په لويه جرگه کې د امارت جوغه تفويض شوه.

دی د ابدال په ښاخ کې د پوپل پرليکه د سدو قبيلې ته منسوب ؤ او دا يوه د خاني کورنی وه چې احمد شاه بابا په کې راپورته شو، ځکه ددهٔ پلار او نيکه گان د قبيلې خانان وو.

دی که څه هم يو ځوان سړی ؤ يعنې په ۲۵ کلنۍ کې دغه لوی مأموريت او رسالت ته دعوت سو خو په ډېره کمه موده کې يې دا ثبوت ته ورسوله چې دی د ډېرو لويو کارونو له پاره استعداد لري.

دی يو دراکه قوماندان ؤ او افشار نادر هغه مهال چې د خپلې کورنۍ له اختلافاتو او تضادونو سره مخامخ ؤ، ده ته يې يوه شپه ؤيل : "من در سيمای تو می بينم که روزی قدرت بزرگ را کسب کرده و در آن زمان به خاندان من وفادار باشی."

احمد شاه بابا دا وفاداري د خپل ژوند تر پايه وساتله او د خراسان واکمني يې د نادر کورنۍ ته ورکړه، خو د نادر اخلاف د پوره استعداد او صلاحيت خاوندان نه وو.

احمد شاه بابا سربيره پر دې چې يو دراک او ځيرک سياسي سازمانده ؤ د خپل وطن او قبيلوي ټولنې د پېژندنې لوی پوه هم ؤ، ده د قومونو او قبائيلو تر منځ د اتحاد مزی قوي کړ او ددې له پاره چې د قومونو مشران تر خپل خاص حضور لاندې وساتي د کندهار ښار يې د کوڅو او محلو په لحاظ په قبـيلو وويشی او بيا يې ددغو مشرانو يوه جرگه يا ديوان جوړ کړ.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

چې په هر کار کې به يې د هغو مصلحت اخيستی.* احمد شاه بابا په خپله ټولنه کې د روحانيت په نفوذ او اغيزو پوره پوهيدی او دا وجهه وه چې د ډيرو لويو روحانيونو ملاتړ يې د ځان له پاره حاصل کړ چې په دې برخه کې د ځوکنو د ميا عمر صاحب او ميا فقيرالله جلال آبادی ثم شکارپوري نومونه ډير شهرت لري او حتی د حضرت شاه ولي الله دهلوي پاملرنه يې هم ځانته اړولې وه. دی يوازې جهانګير نه ؤ او نه يې د وينو له تويولو مينه سره درلوده بلکه يو مصلح ؤ، خو د عصر مقتدر سلطان ؤ، او ټاکلې نقشه يې درلوده چې د افغانستان کلتوري او جغرافيايي حدود سره متمم کړي او د هغه پر شاو خوا ملکونه د اقمارو په توګه په دغه مرکز داسي عيار کړي چې هلته هم عدالت حکمفرما وی.

ددۀ په باب ختيځو او لويديځو پوهانو او څيړونکو آثار ليکلي دي او دا ټوله پر دې خبرې اتفاق لري چې احمد شاه بابا يو با بصيرته، دراک او د خپل عصر په ډيپلوماسي آګاه شخصيت ؤ، دی يو زړور قوماندان ؤ چې د جګړې په ډګر کې يې حريف ته د سوبې او کاميابی موقع نه ورکوله، خو کله چې به يې کوم ځای فتح کړ نو د هغه ځای اداره يې هم د هم هغې سيمې با صلاحيته شخص ته ورسپارله خو هغه به يې خپل سر ته نه پرېښووی او ددې له پاره چې د هغه د عدالت چارې او مرکزي دولت ته يې وفاداري وڅارل شي نو د خپل اعتماد وړ يو شخصيت به يې ورسره ملګری کاوۀ.

احمد شاه بابا څو بعدي شخصيت ؤ، دی نه يوازې يو بادسپيلينه اداره - چي، يو فاتح قوماندان او د عصر د سياست په رمز پوه ديپلومات ؤ، بلکې د فرهنګ يو علاقمند او پر حوصله ايجادګر هم ؤ، چې ددۀ د اشعارو ديوان ددې مطلب ډير ښه دليل دئ. دی د عرفان او تصوف په ډيرو مغلقو رموزو هم آګاه ؤ، او د هغه وخت د عرفان پالونکو او لويو متصوفينو لکه حضرت ميا فقيرالله جلال آبادي، او شاه ولي الله دهلوي سره ددۀ مکاتبه شاهدي وايي. او د ميافقيرالله مکتوبات دغه ستر پاچا ته ليکنې په کښې شته دا په ځغرده ښيي چې احمد شاه بابا د عرفان او طريقې خاوند شخصيت ؤ.

دغه کتاب چې اکادميسن استاد رشاد ليکلی دئ او په عنوان کې يې د پاني پت نوم هم پيوند لري دا يوه لويه تأريخي پېښه وه او استاد رشاد ددغې حادثې او فتح په رموز ښه آګاه دئ چې په عنوان کې يې د پاني پت نوم وراچولی دئ.

زه په پوره باور ويلای شم چې دا اثر (يعنی د پاني پت قهرمان، لوی احمد شاه بابا د خلکو په نظر کې) له مختلفو جهتونو څخه له ارزښتونو ډک يو اثر دئ او لکه د يوۀ سترعالم پوهاند اکادميسن او بالاخره استاد څخه چې يې انتظار کېږي محترم رشاد د هغه په څېړنه او ليکنه کې زيار ايستلی دئ، زه بيا هم باور لرم چې دا به د راتلونکو څېړونکو له پاره د يوۀ معتبر مأخذ حيثيت ولري.

د افغانستان دعلومو اکاډمي وياړي چې دغه با ارزښته اثر د احمد شاه بابا د ملي سمپوزيم په مناست چاپ ته سپاري. د اکادميسن رشاد له پاره ښه صحت او د نور علمي کار طاقت مو ډيره ښه آرزو ده.

د علومو ډاکټر کانديد اکادميسن عبدالکبير رنجبر

* احمد شاه بابا په افغانستان کې د ټولو قومونو او ولسونو د اتحاد بنسټ عملاً منځ ته راوړ. کله چې په مکه معظمه کې يې د افغاني حاجي - خاني مانۍ جوړه کړه نو هلته يې وليکل چې دلته به افغانان اوسي. د افغانانو څخه دده مطلب ټول هغه ولسونه ول چې د افغانستان په سياسي حدودو کې يې استوګنه درلوده. دلته پښتون، تاجيک، هزاره، وزبيک، ترکمن او نور شامل وو او د احمد شاه بابا د دربار په بيروکراسی کې دغو ټولو قومونو او ولسونو باصلاحيته خلکو عهدې او مأموريتونه درلودل چې تفصيل يې په تأريخونو کې راغلی دئ.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

تولــه يو دي کــه غـجلي دي که اودلي
ښه هغه چي يي د زړه ښيښه صـفا ده
چي عمل يـي د نـيکۍ وي ميره هـغه
که اغوسـتي يـــي گـدلــه د خـمـتا ده
(احمد شاه بابا)

سريزه :

ان الفضل بيدالله يؤتيه من يشاء
(آيه)

د لوی خدای په نامه

د عثماني خلاقت په درنه کورنۍ کي تر ټولو نوميالى او برميالى سلطان دوهم محمد خان (۸۵۵ – ۸۸۶ هـ.ق.) دئ چي «فاتح» يي لقب ؤ، ده په ۸۵۷ هـ. ق. کال (۱۴۵۳ ع) د شرقي روما پايتخت قسطنطنيه (اوسنی اسلامبول – استانبول) ونيوه او د بيزانس امپراتوري يي ړنگه کړله.

د افغانستان نامتو عالم، عارف او شاعر حضرت مولانا نورالدين عبدالرحمن جامي هروي رحمة الله عليه (۸۱۷ ـ ۸۹۸ هـ. ق.) ددغه مجاهد سلطان په ستاينه کي يوه غرُا قصيده لړي! چي مطلع يي دا ده :

کـم کـسی بـر سـرير جاه و جلال
چون تو کرد اکتساب فضل و کمال

زموږ د زماني اسلامي فيلسوف، بي تمي او بي ريا شاعر علامه اقبال لاهوري (۱۳۵۷ هـ. ق. مړ) د پاني پت د قهرمان ستر ټولواک لوی احمد شاه بابا غازي رحمة الله عليه (۱۱۶۰ ـ ۱۱۸۶ هـ. ق.) په ستاينه کي ويلي دي :

مثل فاتح آن امير صف شکن
سـکه ای زد هـم باقليم سـخن

(مسافر ۴۱ مخ)

په دغه بيت کي علامه اقبال زموږ غازي لوی احمد شاه بابا (رح) د ترکيي له عثماني خليفه سلطان محمد خان فاتح سره تشبيه کړيدی، وجه شُبه يي له توري او دبدبي سره د فضل و کمال درلودل دي.

زموږ د زماني حساس پښتانه شاعر د پيـښـور اوسـېدنکي، حاجي خان مير خان «هلالي» دغه مطلب بي له تشبيه څخه داسي راوړی دی :

د توری او قلم پادشاهي خوند کړي تاسره

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په خير و لولئ

د شـعر و د ادب، جهـاد امامـه احـمد شاه

زموږ د توري او جهاد اتل، د پاني پت د ميدان ګټندوی غازي لوی احمد شاه بابا يوه پښتانه شاعر د اسلام بربنډه توره بللې ده. يوه هندوستاني ليکوال بيا زموږ غازي بابا ته د هغه فاتح لقب ورکړی دئ چې د هندوستان د تأريخ پاڼه يې اړولې ده. يو پاکستانی شاعر ده ته خطاب کوی:

ا – توريالیه ابدالیه! د هندوستان پر هره ذره باندې ستا د مېړانې، همت او ايثار افساني ليکلي دي. رشتيا هم تأريخ شاهد دی چې د لوی احمد شاه بابا تورې او همت هغه سرکښه او مغرور مرهټيان له ډېرې رسوايي او شرمندګۍ سره په ماتې د نربدا د سيند پورې خواته وشړل ([1]) چې د کابل د نيولو تکل يې کړی ؤ ([2]) او د اورنګزيب عالمګير (۱۰۶۸ – ۱۱۸ هـ. ق.) پر تخت باندې يې د «بسواس راو» د کښېنولو خوبونه ليدل – په دې کې شک نسته چې د ابدالي غازي د سربازيو په برکت له هندوستان څخه د اسلام د محو کولو هوډې او ترونونه مات سوي دي. ([3]) او که ښه ځير سو بې ځايه نه ده چې ووايو : اوسنی پاکستان د ستر غازي لوی احمد شاه بابا د تورې صدقه ده.

د لوی احمد شاه بابا د عالي شخصيت بل اړخ (بُعد) چې علامه اقبال ستايلی دئ، هغه دده علم و ادب او د اسلامي ثقافت او افغاني فرهنګ د پرمخ بيولو له پاره دده مخلصانه او صادقانه هڅې دي – لوی احمد شاه بابا رشتيا هم عالم، عارف، دديوان څښتن شاعر، مصنف،عالم دوسته او اديب پروره پاچا ؤ. علماؤ او عرفاؤ ته يې په ډېره درنه سترګه کتل او دوی يې تشويقول چې د ملت د پوهې له پاره په پښتو او دري ژبو کتابونه وليکي؛ ددې ادعا د ثابتولو له پاره دوه عادل او صادق شاهدان (په پښتو ژبه کې) فتاوي احمدشاهي او (په دري ژبه کې) بحرالفوايد و دررالفرايد احمد شاهي دي؛ د فتاوي احمدشاهي په سريزه کې د احمد شاه غازي د علم، ادب او شاعري په باب داسي کښلي دي :

ددې وخـت پادشاه سني دی
په مـذهـب کـې حـنـفـي دی
بي عـــددو بــې حساب دی
چــې عــــــالم لـــدنی دی
کـــم عالِم دده ثـانــي دی
په صورت او په سيرت کې
هـــم د فــــکر په دقت کې
سيال يې نه شته دی يکتا دی
په دې چــــاره بې همتا دی
دی پـــــه خپله مصنف دی

---

[1] - په هندوستان کې د نربدا سيند له جبل پور څخه مخ پر لويديز بهېږي او د بحيره عرب په کهمبايت خليج کې لوېږي. ددغه سيند جنوب ته جنوبي هندوستان واقع دی. مرهټه د جنوبي هندوستان اوسېدونکي دي :

[2] - نراين سينګهـ په سلطان التواريخ کې ليکلي دي :
د احمد شاه ابدالي د سولې د پيغام په جواب کې مرهټي سپهسالار بهاو وويل : که تر کابله پورې ټوله سيمه موږ ته راپرېږدئ سولې ته به غاړه کښېږدو.

[3] - ويليام جونس انګريز ليکلي دي : «د پاني پت په جنګ کې هندوانو داسې ملا تړلې وه چې اسلام به له هندوستانه محوه کوي، دا جنګ د صليبي جنګونو په څېر يو مذهبي جنګ ؤ او د هندوستان د ګوټ ګوټ راجاګانو ګډون پکښې درلود.»
د لوی احمد شاه بابا په هغه ليک کې چې د ترکيې سلطان دريیم مصطفی ته يې ليږلی دی هم دغه مطلب سته. (وګ. ۵۶ او ۵۷ مخونه)

خـــوښايسته يې دي تصنيف

چې يې کړای نه شم تعريف

هـــم عالم دی هم شاعر دی

پـــه نکتو کې ډېر ماهر دی

چـــــې دده ديوان هيرا دی

په تـــــحقيق سره هيرا دی (*)

تـر هـيـرا بـــلکه فـايق دی

مشــــتمـل پـر دقـــايق دی

هر غزل يې عشق انگيز دی

او هر بيت يې درد آميز دی

د فتاوي احمد شاهي د ليکوال دغه شهادت بې ملاتړه نه دی، د احمد شاهي زماني په ليکنو کې پر داسي نکتو ډېر پېښېږو چې د لوی احمد شاه بابا فضليت او کمال بيانوي او له علماوو، فضلاوو او شعراوو سره دده درناوی، تشويق او تقدير ستايي؛ د تأريخ احمد شاهي مؤلف منشي محمودالحسيني بن ابراهيم الجامي د احمد شاهي قدرشناسي داسي ويلي دي :

سخــــن هســـت سرمايـهٔ اعـتبار

سخنـور کـــند از سخــن افــتـخار

نـهال سخـــن را نــخستـــين ثــمر

بـود عـــزت و شهـــرت و سيم و زر

گـل و غنـــچه اش شـــادکامی بوَد

بهـــين ميـوه اش نيـــکنامـــی بوَد

خصـوصاً در ايــامِ ايـــن سرفراز

شـــد نکتـــه سـنج، سخنور نــواز

که جوهر شناس است و صاحب تميز

سخـــن گشته درعصر فضلش عزيز

ز فطـــرت بـــلـــندی شد نـکته جو

بـــکرسی نـــشانده ســـخن را نکو

بعــــهدش سخنور شــــده بهره ور

ز نـــخل تــمنــــای خود چـــيده بر

دريــــن حرف دارد کسی گر سخن

---

* - هيرا - الماس

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

تـــفحص کند صدقـــش از حال من

که اول زمـــن بخت مـی کرد مرم

شـــــب و روز بودم هم آغوش غم

کــنـون از عـنـایـــات شـــاه زمن

بعـــزت رســـیدم ز عز ســخن

ز قربــش شدم در جهان روشناس

زمدحـــــش نمودم شــرف اقتباس

د مجاهد اعظم لوی احمد شاه بابا که په یوه لاس کې توره وه، په بل لاس کې یې قلم ؤ. څومره چې ده د تورو د خاوندانو قدر کاوه، د قلم د خاوندانو قدر تر هغو کم نه ؤ. دده په دربار کې به د قلم خاوندان، ملایان او بزرگان د پاچا ښي لاس ته کښېنستل او د توري خاوندان به کین لاس ته.

دا وو د تاج بخشه غازي لوی احمد شاه بابا د عالي شخصیت دوه اړخه یعنی توره او قلم – اوس راځو د لوی احمد شاه د شخصیت نورو اړخونو «ابعادو» ته :

د لوی احمد شاه بابا د شخصیت ددغو دوو خورا ځرګندو اړخونو په څنګ کې دده د تدبیر اړخ هم دذکر اوحتی د ستاینې وړ دی. احمد شاه غازي مفکر، مبلغ، مصلح واکمن ؤ، ده د خپل قام سره خواخوږي درلوده. ددوی د مروج (پیاوړتیا،توانایي – تایپ کوونکی) کولو له پاره ئې فکر کاوه، د قبیلو د نزدیکت او یوالي له پاره یې زیار یوست، ده غوښتله د پښتنو ټولې قبیلې یو موټی سي او له دوی څخه یو ملت جوړ کړي، دی پوهیده چې قوت په وحدت کې دی، دده پیغام د اتحاد او اتفاق پیغام ؤ،څکه نو علامه اقبال دده د فضلیت په باب ویلي دي :

«از ضمیرش ملتی صورت پذیر»

غازي لوی احمد شاه بابا غوښتل د پښـتـنو پر څو لارو رواني قافلې پر یوه لار وخوځوي- او دا تیت او پرک بهیرونه د یوهٔ مزلـهٔ لور ته رهي کړي؛ ده زیار یوست چې د ټولو قبیلو هدف یو کړي او د یوې عشیرې زیار د بلې عشیرې د سالم تپاک او مثبت هاند متمم او مکمل سي، د لوی احمد شاه بابا ددغي عالي هڅي په باب یو انګریز ختیځ پوه Malleson په خپل کتاب The History of Afghans کې داسې کښلي دي :

« د احمد شاه تر ټولو لوی قابلیت دا ؤ چې د پښتنو قبیلې یې متحدې او منظمې کړلې؛ ده به همیش ویل :

زه ددې له پاره پاچا سوی یم چې د پښـتـنو پاچاهي قایمه کړم او له پښـتـنو څخه ملت جوړ کړم.» مفکر او مصلح احمد شاه بابا ددغي ملت سازی په څنګ کې دا دور اندیشي او خوا خوږي هم درلوده چي پښتـانه باید خپل ارثي خصلتونه او مُعـَنعني رشې له لاسه ورنه کړي او د نورو په رنګ کې یې خپل رنګ بول نه شي.

د ټولنپیژندنې (علم الاجتماع) د پوهانو په عقیده کله چې د څو قبیلو یا قامونو افراد د یوه مشترک هدف له پاره د لارې مله سي او د یوه مزله په لور ځي، نو ددوی له دې ګډون او اختلاط څخه که څنډن وي داسې نفسیاتي اغیزې منځ ته راځي چې د موروثي خصلتونو روحیه کمزورې کوي او مُعَنعِن دود او دستور ته زیان رسوي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دور بينه او دور انديشه بابا په دې نکته ښه پوهيده؛ ده که له يوې خوا په شمالي هندوستان کې د روهلکنډ د روهيليو پښتنو او په ګران افغانستان کې د کهسان د ابداليو تر منځ د هدف، لارې، جذباتو او ميلاناتو په هم آهنګولو کې زيار يوست، په دغه وخت کې يې ددوی ارثي روحيې او قامي خصلتونو د خوندي ساتلو له پاره هم مجاهده کوله.

حق ګويه عالم او صوفي مشربه بزرګ ملا عبدالباقي کاکړ (۱۳۴۴ هـ . ق. مړ) په خپل منظوم کتاب (تهذيب الواجيات لتخريب العادات) کې د احمد شاه غازي ددغې مجاهدې يادونه داسې کړيده :

ښــــه مسـلـک د شاه احمد ؤ، تــر دې قرنه شـو تمـــام
خدای به نـــوی تـــجديد جوړ که، نور ځلانده د اسلام
رنــــګارنګ پـــوښاک يـــې راوئ سوداګرو کندهار ته
شــــه بـــابـا واری پـر وکـئ، پرې يې نه ښو خريدار ته
له رحمتی تولــه وسول چـــې عيال به مې هلاک شي
پـــــه وطن کې بې له شويه، کيږه نه وه چې پوښاک شي
ســــــوداګر مبهوته پاته، په ميدان کې يې ايـــــرې که
تول قيمت يې ورته ورکه،خدای دې نه که چې ښـېرې که
رعيــت تــوله خــندانه پــه معنا ســرې عارف شول
رنګارنګ کيږې موقوفې چې په دې صورت واقف شول
پـــر په عقــل نوشـــته چـــې احمد شاه فـــخر افغان
شـهنـــشه د خـــراسان، ســنــد و پــنجاب و هندوستان
د کــــور پـــوښ يې قلمکار و، چاپـــــی شوی د ملتان
پر تــــربت دې صـــد رحمت شي هم فقير و هم سلطان

فقير مشربه سلطان لوی احمد شاه بابا زياتره پخپله د خمتا (کرباس) کالي اغوستل او د کور د مېـرمنو کالی يې له قلمکار کرباس ښخه ؤ چې په ملتان کې به چاپيدل او اوس موږ دغه ټوکر (چيټ) بولو.

د سوداګر د رنګ رنګ ټوکرانو په سوځولو کې د لوی احمد شاه بابا حکمت دا ؤ چې د خپل دربار اراکين او نور رعيت په دې پوه کړي چې د خپل وطن شوی (کرباس) زموږ سره ډير ښه ايسي؛ دا رنګارنګ ټوکران مې ځکه وسوځول چې د قام ځلمي په روږدي نه سي او بيا يې کوم بل سوداګر راوړلو ته زړه ښه نه کړي.

رښتيا هم مفکره احمد شاه بابا په دې ښه پوهيده ترڅو چې د يوه مصلح او مبلغ په عمل کې د مطلوبو اصلاحاتو او ابلاغ نخښې ځرګندې نه وي په وينا کې يې اغيز نه سته ځکه نو ده چې څه له قامه غوښتل هغه پخوا لا پر ځان عملي کړل او د وطن د جولاګانو په خمتا يې اکتفا کړې وه.

د مصلح او مفکر غازي بابا د شخصيت بل اړخ (بعد) دده ديندارې، تقوی او خدای پيژندنه (عرفان) وه، ده د افغاني سلطنت په قيام او تحکيم کې يواځې له قامي روحيې ښخه کار وانه خيست بلکه له اسلامي روحيې او ديني اغيزې ښخه يې هم په

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې ښې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په څير و لولئ

بريالی توګه ګڼه واخيستله. ده د اسلامي اوامرو او نواهيو د پرځای کولو، ديني رياضتونو، او نيکو اعمالو او نيک نيتی په برکت په رعيتو کې دومره ګرانښت (محبوبيت) موندلی ؤ چې خلکو يواځې د متبوع پاچا په سترګه نه، بلکه د يوه بزرګ، ستانه او ولي په سترګه يې ورته کتل او دده په پيروی او فرمانبرداری کې يې ثواب لټاوه، د ستر غازي لوی احمد شاه بابا په نسبت د بزرګی او ولايت عقيده تر اوسه پورې لا هم په پښتـنو کې پاتې ده او ډېر خلک يې اوس هم له ارادت سره د فيض موندلو له پاره زيارت ته ورځي، مرادونه غواړي او دده روی او قبول د خدای حضور ته شفيع کوي.

نامتو فرانسوي فيلسوف موسيو ګوستاف ليبان (۱۸۴۱ – ۱۸۳۱ ع) ويلي دی :

«د يوه متفکر قائد او سياستمدار له پاره په خپلو خلکو کې د قامي او مذهبي نفوذ حاصلول له هغو مواهبو څخه دي چې د قائد او د سياستمدار د برې امکان ډېر زياتوي او ورپورې تړلي تولنه د قائد ددغه تأثير له امله د ټاکلي هدف لور ته په منډه ځغلي.» زه باور لرم چې د ستر غازي لوی احمد شاه بابا په بريو کې هم دغه نفوذ او تأثير چې دده له عالي شخصيت، خدا جويی او پرهيزګاری څخه په قام کې پيدا سوی و مهمه برخه درلوده.

د لوی احمد شاه بابا خوا خوږي او زړه سوی د قام او دين تر بريدونو اوښتی ؤ؛ يو هندو مؤرخ ليکي :

«احمد شاه ابدالي د پاني پت په ميدان کې تر جنګ دمخه مغرور دکني سپهسالار بهاو ته د سولې پيغام وليږه خو د هغه له خوا د سولې دا پيشنهاد په دې الفاظو رد سو : «که تر کابله پورې تولنه مځکه موږ ته راپرېږدئ سوله به وکړو – تر دې ترخه ځواب وروسته نو احمد شاه وُيل : اوس نو په وينو توييدلو کې زموږ مسؤوليت نشته، موږ خپلي غاړې خلاصي کړلې.» يوه بل پاکستانی مؤرخ ليکلي دي :

«د پاني پت په ستره غزا کې د مرهټو د مشر واکمن پيشوا بالاجي راو زوی بسواس اوتربور،سدا شيو بهاو ووژل سول – لوی احمد شاه بابا د هغو تعزيت نامه دکن ته د يوه استاځي په لاس ولېږله چې پيشوا بالاجي راو ته يې وړاندې کړي، په دغه تعزيت نامه کې ابدالي فاتح د بسواس راو پر ځوانيمرګی او د بهاو پر وژل کيدلو افسوس ښکاره کړی او دا يې هم زياته کړې وه ما د سولې پيشنهاد دوی ته وړاندې کړ، دوی ځوانان وو وينې يې تودې وې زما پيشنهاد يې رد کړ.

بهاو او بسواس راو هغه ځوک وو چې له دکنه څخه د احمد شاه ابدالي د سر په سودا رارهي سوي ول او ترکابله يې بالاخص د پښتـنو مځکه د ځان کوله، مګر ابدالي احمد شاه ددوی د وينو په توييدلو راضي نه ؤ او د دوی د مړيني تعزيت نامه يې پيشوا ته واستوله.»

د جوانمرد او انساندوسته احمد شاه دغه رويه وه چې مانسټوارټ الفنستن دده په باب دې ليکنې ته مجور سوی دئ :

« د احمد شاه وضعه له رعيتو، معاهدينو او حتی دښمنانو سره هم شريفانه وه. ځکه نو دا دري سره ډلې دده اخلاقي لوړتيا ستايي.»

رشتيا هم د ستر غازي لوی احمد شاه بابا عالي او انساني اخلاق ؤ چې د هر يوه او منصف سړي په زړه کې يې عزت درلود او په احترام سرونه ورته کاږه ؤ.

لوی احمدشاه بابا د افغانستان، پاکستان او هندوستان د مسلمانانو په تيره بيا د پښتـنو په نظر کې يو خدای دوسته، بزرګ او د کراماتو څښتن، عدل خوښوونکی، خواخوږی، پر رعيتو مهربانه پاچا ؤ، دوی ده ته دداسي يوه شهنشاه په سترګه کتل چې له توري او قلم سره يې خدا جويي، عدل، احسان، او سلوک و معرفت هم درلود. دده د زماني عالم، عارف او شاعر ابن منير پېښوري، دی د امام مهدي رحمة الله عليه نائـب بللی دی او دا يې هم لوی احمد شاه بابا ته په خطاب کې زياته

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

کړیده، په هندوستان کې د اسلام د خپرولو او ټینګولو کومه مقدسه دنده چې غازي سلطان محمود غزنوي رحمة الله علیه (۳۸۷ - ۴۲۱ هـ . ق.) پر ځای کړله له هغه غازي توریالي څخه چې ددغه رسالت څه برخي نـیمګړې پاتي سولي د هغه د بشپړولو له پاره لوی خدای جل و جلاله ته وټاکلي او دا مقدسه تکمله خدای پاک ستا په لاس اجراء کړله؛ د نوموړي ابن منیر دا شهادت چې وایي : ټول ددین په پیروي یې، د غازي لوی احمد شاه بابا د شخصیت مذهبي اړخ ښه روښانوي.

د احمد شاهي شهنامې ناظم حافظ ګل محمد مرغوزی (۱۱۲۶ هـ. ق. زو کړی) غازي لوی احمد شاه بابا د پـښتـنو فخر بولي او وایي نن د مسلمانانو نړۍ په ده نازیږي.

د عماد السعادت مؤلف وایي : د ' پاچهانو پاچا' ابدالي احمد شاه د فقر مدعي ؤ او پر پوست په کښـېنستـی.

پنډت کاشي راو هندو چې د پاني پت په لویه غزا کي حاضر ؤ او د شجاع الدوله د ایلچي په توګه یې د لوی احمد شاه بابا دربار ته تګ راتګ درلود، د لوی احمد شاه بابا د خدای جویي په باب وایي : «احمد شاه به تل د شپې په وروستی دریمه کي ویښ ؤ، تهجد لمونځ به یې کاوه او قرآن به یې وایه.»

د ایست انډیا کمپني یو لوړ رتبه مأمور مانستوارټ الفنستن سکاټلینډي (۱۱۹۳ هـ. ق. زو کړی) د لوی احمد شاه بابا د ښه سریتوب په باب داسي لیکلي دي :

He (Ahmad Shah) treated Mullas and Holy men with great respect both from policy and inclination. He was himself a divine and author and was always ambitious of the character of a saint.

ترجمه :

هغه (احمد شاه) هم د پالیسی او هم د خپل طبیعت د غوښتــني په حکم د ملایانو او روحانیونو ډیر درناوی کاوه، هغه خپله هم یو بزرګ (مقدس شخصیت) ؤ، کتابونه یې تصنیف کړي ؤ. ده همیشه دا غوښتله او زیار یې یوست چې په ځان کې د بزرګانو او ولیانو خوی او خصلت پیدا کړي.

د ستر غازي لوی احمد شاه بابا د بزرګی او کشف و کرامات په باب د غازي بابا د زماني لیکوال د حضرت شیخ الاسلام ابونصر احمد جام (۴۴۱ – ۵۳۶ هـ. ق) لمسي سید اسماعیل الحسیني هم لیکلي دي :

کی تواند خامه کردن شرح وصف کشف او

بود در ظاهر و باطن ولـــي آن شهریـــار

د لوی احمد شاه بابا د شخصیت په باب بشپړه او هر اړخیزه څـېړنه ددې سریزې تر حوصلې وتلې ده، ښه به دا وي چې ګران لوستونکي ددې مجموعې په متن کې د غازي بابا د معاصرینو لیکنې او شهادتونه په غور ولولي او د وروستـنیو روایتونه او د اوسنیو قضاوتونه هم هره برخه په خپل حد کې ارزښت لري، اما د هندوانو او اروپایانو له خولې څخه زموږ د لوی احمد شاه بابا صفتونه اوریدل د "الفضل ماشهدت به الاعداء" له مقولې څخه دي. ځکه نو زه خپله لیکنه د یوه اروپایي ختیځ پوه مالیسن پر وینا پای ته رسوم :

ده لیکلي دي :

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

په کومه گومبته کې چې احمد شاه ښخ دی، د هغې گومبتې په دننه برخه کې پر دیوالونو باندې دا بیتونه کښلي دي :

شـــاهٔ والا جاه احمد شاه درانـــی کـــه بـــود
در قوانــیـن امور سـلطنت کـــسری منـش
از نهـــیب قـــهـــرمان سطوتش در عهـــد او
شیـــــــر آهو را به شیر خویش دادی پرورش
میرسید از هر طــــرف در گوش بدخواهان او
از زبان خنجرش هردم هزاران سرزنش ([4])

نوموړی انگریز کرنیل مالیسن په History of Afghanistan کې وایي : احمد شاه (ابدالي) په خپل داخلي انتظام او عدالت د خپلې گومبتې د شنختې لیکلی مطلب رشتیا کړی دئ.

(الهم اغفر له و ارحمه یا ارحم الراحمین)

د ډهلي تخت هیرومه چې رایاد کـــړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونـه
(احمد شاه بابا)

دده د زماني شهادتونه

زه غواړم د کتاب په دې برخه کې د غازي لوی احمد شاه بابا رحمة الله علیه د شخصیت په باب د هغو نظریې راتولې کړم چې دده د زماني خلک وو، په دغو معاصرو خلکو کې تر ټولو دمخه دا بحث د غازي لوی احمد شاه بابا د خپلې پتمنې مور (زرغونې انا) په وینا پیل کوم ([5]) ځکه چې هره مور خپل زوی او لور تر هر چا ښه پېژني :
په کندهار کې ویل کېږي، یو وار چې لوی احمد شاه بابا له خپلو لښکرو سره هندوستان ته ولاړ، څه موده پس، بیلا نابېره په کندهار کې چکچوکه (آوازه) سوه، چې احمد شکست خوړلی دئ او په ماتې وطن ته راستنیږي، دا آوازه د زرغونې انا تر غوږو هم ورسېدله او دې په خورا ډاډه زړه ؤیل :

---

[4] - د مالیسن په کتاب کې ددغو بیتونو انگریزي ترجمه داسې راغلې ده :
Ahmad Shah Durrani was a great king, such was the fear of his justice that the lion and the hind lived peacefully together; the ears of his enemies were incessantly deafened by the noise of his conquest.
مالیسن د بیتونو متن نه دی راوړی : پښتـو ترجمه یې د منشي احمد جان په ترجمه کړي تأریخ افغانستان (۲۷۳ مخ کې) په نشر راغلې ده.

[5] - د لوی احمد شاه بابا د مور زیارت د ارغنداو د روډ پر لویدیزه غاړه باندې د کوهک د غره په شمالي لمنه کې دئ – یوه پخه گومبته پر ولاړه ده – پخوا ددغه زیارت د شاو خوا مځکې د زرغونې انا د زیارت وقف وې، اوس خلکو لاندې کړې دي او د گومبتې ودانی هم نړېدلو ته نـژدې ده. زرغونه انا په قام پښـتـنه الکوزی وه، په الکوزو کې بیا نسو زی وه. (دغه گومبته اوس (۲۰۲۵ع) په ښه توگه ترمیم سوې ده. ټاپیوونکی)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

«زه احمد ښه پېژنم او دده د غيرت اندازه تر هر چا ما ته ښه معلومه ده، احمد د ماتي پېغور ته هېڅكله غاړه نه ږدي – زما زوی به مرګ ومني خو ماتي نه.»
امام الهند حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي فاروقي رحمة الله عليه (۱۱۱۴ - ۱۱۷۶ هـ. ق.) په دولسمه هجري سدۍ كي د هندوستان خورا ستر عالم او لوی بزرګ ؤ، په ۱۱۴۳ هـ. ق. كال چي حجاز ته ولاړ هلته يې له شيخ ابوطاهر مدني شافعي څخه د طريقت د ټولو سلسلو د ارشاد اجازه ومونده – پخوا تر دې يې د خپل پلار شيخ عبدالرحيم (۱۱۳۱ هـ. ق. مړ) څخه خلافت موندلی ؤ، عمر يې په تدريس او تأليف كي تير سوی دئ، دده مؤلفات په هندوستان كي ډير مشهور او منلي دي؛ ده د ۱۱۴۴ هـ. ق.كال د مياني «ذی القعدې» په يؤيشتمه د جمعې په شپه په مكه معظمه زاد الله شرفها كي خوب ليدلی ؤ، شاه ولي الله پخپلې يوې مؤلفې كي چي «فيوض الحرمين» نومېږي، ددغه خوب بيان داسې كړی دی :
«رأيتنى فى المنام قائم الزمان.......
و رأيت ان ملک الكفار قد استولي على بلاد المسلمين و نهب اموالهم و سبا ذريتهم و اظهر فى بلدة اجمير شعائر الكفر و ابطل شعائر الاسلام (والعياذ بالله) فغضب الله تعالى على اهل الارض غضباً شديداً.....
او نا ساعتـئـذ فى جم غفير من الناس منهم الروم، منهم الازابكه و منهم العرب و بعضهم ركبان الابل و بعضهم فرسان و بعضهم مشاة على اقدامهم اقرب مارائت شبهاً بهولاء الحجاج يوم عرفة و رأيتهم غضبانالغضبى و سألونى : ماذا حكم الله فى هذه الساعة؟ قلت فک كل نظام – قالو متى؟ قلت الى ان ترونى قد سكت غضبى فجعلوا يقاتلون بينهم و يضربون اليهم فقتل منهم كثيرو انكسرت روئن ابلهم و شفاها ثم ان قد مت الى بلدة آخر بها و اقتل اهلها فالتبعونى فى ذالک و كذالک خر بنا بلدة بعد بلدة حتى وصلنا الاجمير و قتلنا هنا لک الكفارو استخلصاها منهم....
ثم رأيت ملک الكفار يما شي مع ملک الاسلام فى نفر من المسلمين فامر ملک الاسلام فى اثنأ ذالک بذبحه نبطش به القوم و صرعوا و ذبحوه لبعكين فلما رائت الدم يخرج من اوداجه متد فقاً – قلت آلان نزلت الرحمة والسكينة، شملت من باشر القتال من المسلمين و صاروا مرحومين.....» ([6])
ترجمه :
ما په خوب كي وليدل چي د كفارو پاچا د مسلمانانو ملک ونيوه، مالونه يې ځيني ولوټل، اولادونه يې مينځياني او مريان كړل، د اجمير په ښار كي د كفر دودونه رواج سول او د اسلام رسوم له رواجه ولويدل او (عياذ بالله) خدای د مځكي پر خلكو باندي سخت په قهر سو...
زه دغه وخت د يوي لويي ډلي په منځ كي وم، په دغه ډله كي روميان، ازبكان او عرب وو، ځيني يې پر آسانو باندي سپاره وو ځيني پر اوښانو، ځوک پلي رهي ؤ. داسې ښكاريدل لكه د عرفي په ورځ چي حاجيان روان وي – خو دوی ډير قهريدلي او پاريدلي وو او زه يې و پوښتيلدم : «په دغه اوس حال كي د خدای حكم څه دئ؟»
ما ورته وويل : «هر راز نظام چي وي له منځه يې يوسئ.»
دوی وويل : تر څه وخته پوري؟
ما ورته وويل : تر هغو چي زما قهر سرېږي.

[6] -و.ګ د فيوض الحرمين ۸۹ – ۹۰ مخونه (تذكرة حضرت شاه ولي الله – ۶۱ – ۶۵ مخونه)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همكاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيكه ټينګه كړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليكني د ليكنيزې بڼي پازوالي د ليكوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليكنه له راليرلو مخكي په ځير و لولئ

دوی پخپلو منځو کې جنګ پیل کړ، بوده یې هم ووژل، ډیري ځيني ووژل سول او ددوی د اوښانو ککری ماتې سوې او شونډې يې پرې سولې، زه له دوی سره بل ښار ته ولاړم، د هغه ښار خلک مو ووژل، ښارونه چې مو مخې ته راتلل هغه مو ورانول څو اجمير ته ورسيدلو، هلته مو کفار ووژل او ښار مو له دوی څخه خلاص کړ.

بيا مو وليدل چې د کفارو پاچا د اسلام له پاچا سره رهي دئ، او شاو خواته يې مسلمانان روان دي، نا ببره د اسلام پاچا حکم وکړ دغه د کافرانو پاچا ووژنئ، خلکو دغه کافر پاچا ونيوه، ويې ځملاوه او په چاړه يې حلال کړ، له ښارګو څخه يې ويني راخوټيکېدلې، ما چې د وينو داريو ته وکتل تر خوله مې ووتل اوس نو رحمت او سکون نازل سو او پر هغو هم د خدای رحمت راچاپير سو چې په دغه غزا کې يې برخه اخيستې وه.

د ولي الله د تحريک شرحه کوونکی حضرت مولانا عبيدالله سندهي رحمة الله عليه (۱۳۶۳ هـ . ق. مړ) ددغه خوب په باب ويلي دي :

« د حضرت شاه والي الله خوب دېرش کاله پس وخوت، د مسلمانانو هغه پاچا چې په دغه خوب کې ورښوول سوی دئ غازي احمد شاه ابدالي ؤ چې په۱۱۷۴ هـ.ق. کال کې يې د پاني پت د ستری سوبې په برکت د ډهلي سياسي افق د مرهټو له خطره خوندي کړ.» ([7])

د مولانا عبيدالله سندهي تعبير ټکی په ټکی سهي دئ، حضرت شاه ولي الله چې کوم ليک لوی احمد شاه بابا ته د فيروز بخت په لاس له ډهلي څخه لېږلی او دی يې د مرهټو له خطر څخه د هندي مسلمانانو د خلاصون له پاره هندوستان ته وربللی دئ ددغه تعبير ملاتړ کوي؛ حضرت شاه ولي الله په خپل ليک کې احمد شاه بابا ته داسي کښلي دي:

در ملک هندوستان غلبـۀ کفار باين صورت است که در بيان آمد و ضعف مسلمانان باين صفت – درين زمانه پادشاهي که صاحب اقتدار و شوکت باشد و قادر به شکست لشکر کفار و دور انديش جنگ آزما غير از ملازمان آنحضرت موجود نيست، لاجرم بر آنحضرت فرض عين است قصد هندوستان کردن و تسلط کفار مرهته برهم زدن و ضعفای مسليمن را که در دست کفار اسير اند خلاص فرمودن. اگر غلبـۀ کفار معاذالله بهمين مرتبه ماند، مسلمانان اسلام فراموش کنند، و اندکی زمان نه گذرد که قومی شوند که نه اسلام را دانند ونه کفر را – اين نيز بلای عظيم است که قدرت بر دفع آن به فضل ايزد منان غير آنحضرت کسی را ميسر نيست.

ما بندگان الهی رسول خدا صلی الله عليه وسلم را شفيع آورده بنام خدای عزوجل سؤال می نمائيم که همتِ بانهمت را به جانب جهاد کفار اين نواحی مصروف فرمايند تا در پيش خدای عزوجل ثواب جميل در نامـۀ اعمال آنحضرت ثبت شود و در ديوان مجاهدين سبيل الله نام نامی (تان) نوشته شود....) ([8])

د حضرت شاه ولي الله رحمة الله عليه غوندي معاصر روحاني شخصيت په پورتـني ليک کې موږ ولوستل چې دی زموږ لوی احمد شاه ابدالي د دورانديش او جنګيالي په صفت يادوي او د کفارو له بند او مريـيتوبه څخه د هندوستان د ضعيفانو خلاصون يواځې ده له لاسه پوره بولي؛ ددغه کار د اجر له پاره د خدای رويونه ورته نيسي او حضرت رسول الله عليه وسلم شفيع کوي.

---

[7] - و.ګ. شاه ولي الله او ان کی سياسی تحريک (د مولانا عبيدالله سندهي تأليف) ۵۷ مخ، لاهور، چاپ ۱۹۴۵

[8] -و. ګ. شاه ولي الله دهلوي کي سياسي مکتوبات (د خليق احمد نظامي تأليف) ۱۱ – ۱۲ مخونه، د ډهلي چاپ ۱۹۶۹

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليږلو مخکې په ځير و لولـئ

د لوی احمد شاه بابا د زماني بل ستر بزرگ او لوی ملا بې تمي او بې ريا عارف حضرت ميا فقيرالله جلال آبادي ثم الشكارپوري (۱۱۹۵ هـ. ق. مړ) دئ ([9]). ميا صاحب له غازي بابا سره مكاتبه درلود. د ميا فقيرالله د مکتوباتو اووپنځوسم ليک د لوی احمد شاه بابا په عنوان ليکل سوی او په هغه کې دی بې تمي او بې ريا عارف، ده ته داسي خطاب کړی دی : «مطاع الاكمل والسلطان الاورع الاكرم الاعدل ملوک الاسلام، مکرم العلما والصلحا مؤسس اساس الكرم والكرما، ممهد اصول العدل ماطو، مصر العطا، المنصوب لاعلاء كلمة الدين، معز الاسلام والمسلمين عمدة خواقين الزمان و صفوة سلاطين الدوران خلدالله ظلاله...» ([10]) موږ وينو چي مياصاحب رحمة الله عليه احمد شاه (د خپلي زماني) د اسلام په پاچاهانو کي ډير عادل او ډير پرهيزگار بللی دئ او دايي هم ورته ليکلي دي چي ته د کلمي د لوړتيا له پاره پاچا کړی شوی يې، اسلام او مسلمانانو په تا عزت موندلی دئ؛ ته يې چي علما او نيکان نازوې، ته يې د بخښښونو بارانونه اوروې تا د سخا تاداو ايښی دي...

د ميا فقيرالله رحمة الله عليه دا سر نامه ځکه ډېر ارزښت لري چي ميا صاحب د خپلي زماني لوی عارف او بې تمي بې ريا بزرگ ؤ، زما په خيال دغه ستاينه د غوړه مالی له ککړتيا څخه پاکه ده او توزنه هيله يې سبب نه دئ.
مياصاحب رحمة الله عليه په يوه بل ليک کي زموږ لوی احمد شاه بابا ته د «اخص مظاهر اسماء آلهی مالک الملک ذی الجلال و الاكرام» خطاب کړی دئ. دلته هم د «اخص» کلمه د افضل التفضيل صيغه ده او د لوی خدای (ج) د پاچهی، جلال او اکرام مظهر يي په ډيره خاصه توګه سره احمد شاه بابا ښولی دئ. ([11])

****

د لوی احمد شاه بابا د زماني عالم او شاعر د ګردي کڅ اوسېدونکی ميا شرف الكوزی دده په ستاينه او د پاني پت د سوبې په مبارکی کي يوه قصيده لري؛ ددغي قصيدي څو بيتونه دا دي :

احمد شاهه!

اې چي بلبل د عطا تل په چمن ستا که چـــــــغار
رب دي تل تل د جزا ګل په لمن ستا که نـــــــثـار
خرڅ دي د لمر وي هميش ستاسي د خواهش په مسير
كښت دي دستورو وي تل ستاسي د آرزو په مـــــدار
څو فلک ملک و ملـک وي ته ملـک اوسه د ملـــک
نــــــګه از لطـف و عطايا شـــــــه په تا يـــوم قـرار

[9] - د ميا صاحب په باب ددۀ د زماني سندي مؤرخ عليشير قانع په تحفة الكرام کې داسې کښلي دي :
«حاجي فقيرالله در اين جا (شكارپور) مرجع انام می باشد و سلسله مشيخت را بافضای غايت رسانيده الحق حالتی و فضيلت نيک دارد، در اوامر و نواهی بجد سعی دارد و بفيض ظاهر و باطن گروه معتقد را می نوازد.» په کندهار کې د ميا فقيرالله رحمة الله عليه د طريقت سلسله ملا فرح الدين آخوند (۱۲۴ هـ. ق م) چلوله. (د ټايپ کوونکي يادونه : وروستنی نيټه په همدې ډول چاپ سوې ده دا نېټه ۱۲۲۴هـ ق ده.)
[10] - دا مکتوب ټول په عربي ژبه دی.
[11] - و.ګ. اتلسم مکتوب

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

ســـتا دې رحمـــت وي درب تل په حفاظت په مدد

ســــــتا د همـــت برکـــت تـنـدره د کـفـارو ددار

دا چـــــــي اوس مړ د ظلم اور د توري ستا شه په آب

دا هـــــــغه اور ؤ چې تول هنـد يې وريتيده په شرار

گـــــــد شه دهشت هسې وحشت د مرهتې په سپـــاه

تـــخت يې يو لور ته راکو هم هسې بل لور ته گولار

نـصرت و فـــتح و ظفر دا چې په تيغ ستا کړه حکيم

انـتـقام اخـلـي له قـمقامــــــه د صمصام په گـذار

فتح و نصرت چــــي په لاس ستا شه هزيمت شه غليم

منـهـزم هـم هـسې کفـــار شو د گــــــنگا په کنار

وايو تـــبـــريک د ظفر ستا په حـضور ډېـر پـــه ادب

عـــرضــــــوو ستا په جناب دا چې دې تل اوســه بهار

افـــــــــتـخار ډير له حده تير شه په دې فتحــه د قـام

انـتـــصار زيات کـــــــه د اسلام په تـــوره ستـــا کردگار

****

د کابل مشهور بزرگ شيخ سعدالدين احمد کابلي بره کي رحمة الله عليه (۱۱۴۰ – ۱۲۲۵ هـ. ق) په ۱۱۷۳ هـ. ق. کال په مدينه منوره زاد الله شرفها کي ؤ، ([12]) ده هلته يو تفسير کښلی دئ معدن الاسرار نومېږي؛ دی ددغه تفسير په سريزه کي لوی احمد شاه بابا رحمة الله عليه داسي ستايي :

«شبي در زاويـهٔ خمول خويش در شهر جمادی الثانی سنـهٔ هجری يکهزارو و يکصدو هفتادو سه، سال سيزدهم از جلوس ميمنت مأنوس شهنشاه سکندر جاه، دين پناه، قاتل الکفرة والمبتدعين ناصر الاسلام والمسليمن احمد شاه درانی ايده الله تعالی بجنود الغيبة و اعزو بالوية الادعية و خلد ملکه بالفضل والامتنان و ايد حمکه بالعدل والاحسان بجهة اربعين نشسته بودم. ([13])

دا د هغه سعدالدين احمد وينا ده چي نهه کاله ليونی ؤ اوخلکو به د پای منار ليونی باله – شطحيات يې ويل او ددغو شطحياتو له امله په کابل کي د لوی احمد شاه بابا په حکم بندی سوی هم ؤ، بيا چي د سيد زيورالدين پای مناری رحمة الله عليه (۱۱۵۱ ه. ق شهيد) د مشر زوی مير اکبر (رح) په شفاعت له بنده خوشي سو حجار ته ولاړ ([14]) – دا ثنا او دعا يي

---

[12] - حضرت شيخ سعدالدين احمد د «يکمرد بزرگ» د مؤلف په قول د خلور ديرشو او د «کمالات مولايي» د مؤلف په قول د شپږ ديرشو کتابونو مؤلف دی. زيارت يې د کابل په يحيى نومي کلي کې دی. ډېر خلک يې زيارت ته ورځي.

[13] - و.گ. تفسير معدن الاسرار، ۴ مخ، د لاهور چاپ، ۱۹۷۰ ع

[14] - و.گ. کمالات مولايي د امام الدين «درويش» تأليف ۵۸ – ۵۹ – ۶۰ – ۶۱ – ۶۲ مخونه (زما د کتابتون خطي نسخه)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه تينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په ځير و لولئ

هغه وخت کړې ده چې له احمد شاهي قلمرو څخه ډېر لېرې په مدينة النبي (ص) کې د نفس په تزکيه بوخت ؤ اوچلي يې ګاللي – نه د لوی احمد شاه بابا د سياست ببره ورسره وه او نه يې دده له احسانه څخه تمه درلوده : ځکه نو د سعدالدين احمد غوندې مست عارف له خولې، له ببرې او تمې څخه پاکه ثنا او دعا د ډېر اهميت وړ ده :

****

د لوی احمد شاه بابا د زماني شاعر «رحمت داوي» کله چې ددنيا بيوفايي غندي [15] په دغه ترڅ کې د لوی احمد شاه بابا د مرګ يادونه داسې کوي :

په پوره اؤه ويشت کاله [16]

د «احمد» و ښــه دوران

****

په لوټل يې د ځان راغلل

د اجــل لنــدي سپــاهيان [17]

له فاني دنيا يې راکــښه

د احـــمد پادشاه عنــان

و بقا ته يې روان کــه

ګورئ، څه عجب روان

ښايســـته عادل پاچا و

رب دې که جنت مکان

په جنت کې دې تل وي

باقي عمر جـــــاودان

که يه زمــــوږ په دعا کيږي

ديـــدار ورکه پاک مـــــنان

درست پښتون يې د ځان کړئ

لـــــکه لـــمر و پــــــر تابان

دا لمر ګوره په غروب ســو

اوس پر ځای يې فرزنـــدان

د احـــــمد نورالابصار دی

تـــــــــــيمور شاه دُرِ دُران

[15] - رحمت داوي د کندهار د ښار صفا اوسېدونکی وو، څه موده يې په کشمير کې تېره کړېده، د ليلی او مجنون مثنوي يې په کشمير کې په ۱۲۱۰ هـ. ق. په پښتو ژبه تنظيم کړېده.

[16] - د لوی احمد شاه بابا د پاچاهی موده څلور مياشتي کم شپږويشت قمري کاله ده.

[17] - لندی Linday د کمان دار معنی لري

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

****

په راستی سره ګويـــا دی

د رحـــمت «داوي» زبـان ([18])

****

د لوی احمد شاه بابا د زماني ترکمن شاعر مخدوم قلي فراقي (۱۱۴۶ هـ.ق. زوکړی) د «عرش اعلایه» تر عنوان لاندې د احمد شاه بابا يوه ستاينه لرې چې د «مخدوم قلي فراغي نـينګ شعر لرتوپلا مى» په ۵۶۴ ـ ۵۶۵ مخونو کې چاپ سوې ده. ([19])

ددغه ترکمني شاعر د نظم شکلي سکښت قوشوق دئ چې موږ يې مربع بولو؛ ددغه مربع څو بنده دا دي :

يا احمد شاه يرده يا ييليپ چاو نيګ

ادنيګ آسمان کيدر عرش اعلايـه

کلان نوکر ينګد ير کلمه ين اوينګ

به ييکليک زينه سين قيل پايه پايه

****

منظومه ترجمه :

خود به دې ستايمه همـيش ای احمد شاه پـښـتونه!

دی رسپـدلی ستا ښــه نوم تر آسمانونو پـــورې

ستا په همت دښــنه چوغکې سول دوستان بازونه

څکه برى تل مچوي ستا د توغونو سيـــــوری

****

ایرانه غیلچ او ریو و یرت سپــــــاهي

باشينګ ده برک بولسون دولت کلاهی

همايون داغينده شير لا رنګ شاهـــی

کويا بير نـــهنـــګ سن موج دريا يه

****

منظومه ترجمه :

دی ستا لښکر دا چې ورځې پر ايران کښلي تـورې

دي ستا زړور چې پر بد خواهو يې کړې ميندې بورې

---

[18] - و. ګ. د رحمت داوي ديوان، پېښور، چاپ ۱۹۸۰ ع (د هميش خليل په اهتمام)

[19] - مخدوم قلي فراقي د استراباد د کوکلان د سيمې اوسېدونکی ؤ، د استراباد په ترکمنانو کې دوې قبيلې ډېر شهرت لري؛ يوه قبيله يې کوکلان ده بله يې يموت. مخدوم قلي د کوکلان قبيلې ګرکز پښې ته منسوب دئ. د استراباد سيمه چې اوس د ايران په شمال شرقي ګوټ کې پرته ده، د لوی احمد شاه بابا په وختو کې د لوی افغانستان په قلمرو کې داخله وو.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

ته يـــي اتل د شنــــو زمريــو چي پر وچه گرزی

ته يي پاچا د نــهــنگانــو چـــي په يـــم کي ښـوري

****

بيشه لرينـگ او انگتايان شيـــری ســن

رومستان بينی سی ديوينگ بيری ســن

زال اوغلی نينگ المازپيکان بيری سن

گشــتاســپ اوغلی دک بــللی بلايه ([20])

****

منظومه ترجمه:

تـــه د زمري غوندي غرمبېږي د ځنگلو په منځ کي

ته لکه ديب په ځغستا ځي د هسکو غرو په منځ کي

تـــــه تر رستم په خطرناکو طوفانو کي تـېـر سوي

ســــــتا الـــماسين غشي هميش پر دښمنانو اوري

****

پيشينگ ايران بولسه، پشنــتيگ تـــوران دير

دوست ايشينگه خوشوقت، دشمنان حيران دير

ا قبا لينگ آ چيلا را يشينگ دوران ديـــــــر

مرحمت نظر نيگ سالسانگ بوجايـــــــــــــه

****

منظومه ترجمه :

ته د ايران پــــالنه کړي توران دي ولـــي هـــير دی

توران و تــــا ته شـــهنشـــاهه، تر ايران در تيـر دی

چي ستا له لوري برخوردار شو، بخت هغه ته ورځي

تـــــــه يو د رحـــم نــظر وکړه د توران پر لوري

****

فراغی ديـــر رواج بيرســن سن دينی

شاه لرينگ شاه لري اسلامينگ زيني

امرينگ مـــطيع ات ايـــران زميـني

روز و شــــب ناليشم بود ير خدايه!

PROPERTY OF ... 7131

---

[20] - په دغه بند کي هغي پېښي ته اشاره سوې ده چي د کهسان (اوسنی اسلام کلا) په واورو کي د ۱۱۶۴ هـ. ق. کال د ژمي د طوفان له امله د لوی احمد شاه بابا د لښکر څو زره تنه مړه سول.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

منظومه ترجمه :

«فـــــراقي وايـــي په رښتيا په تا اسلام غوړېږي
ته شهنشاه يې، مګر زړه دي درويشي تــه کـېږي
که دي د پـــښـو د مچـــيدلو شـــرف مومي ايران
زه به شيندم ستا تر قدم لاندې سپوږمۍ و ستوري»

د مخدوم قلي فراقي د قوشوق منظومه پښتو ترجمه ما (رشاد) کړېده، هغه وخت چې ما دا ترجمه کوله – د ځينو تنګ چشميو له امله چا ما ته د مخدوم قلي اصلي متن رانه کړ، ما دغه ترجمه د مخدوم قلي د قوشوق د روسي ترجمې څخه پيدا کړېده چې د цах там кулц цzδpaHHble په يو سلو شپږ اويايم مخ کې ليکلې وه. (د تايپ کوونکي يادونه : په روسي حروفو باندې ډېر مطمئن نه يم. هغه څه چې په اصلي متن کې ليکل سوي دي ما کټ مټ هماغسې وليکل.)

****

په کابل ښار کې د شاه شهيد په نامه يو زيارت سته! دا زيارت د شهدای صالحين او تپۀ مرنجان ترمنځ پلِ مستان ته نـېږدې واقع دئ. کومه سيمه چې دغه زيارت پکښې سته، هغه هم د شاه شهيد په نامه يادېږي، ([21]) د شاه شهيد رحمة الله عليه د زيارت اوسنۍ ودانۍ د لوی احمد شاه بابا په زمانې کې په ۱۱۸۳ هـ. ق. کال د ياقوت خان خواجه سرا له خوا جوړه سوې ده ([22]) ددغې ودانۍ پر تــندي باندې په پارسي ژبه يوه منظومه کتيبه سته! ددې کتيبې د سر بيتونه چې د لوی احمد شاه بابا په ستاينه کې دي، دا دي :

چو احمد، شاه بر روی زمين شد
در اقليم ظفر مـــسند نـشيـن شد
چو يــارا در رکـــاب اشـــــهب آور
فلـــک گـفتا که اقـــبالش قريـن شد
بعصرش شيروبز يـکجا خـــورد آب
که در علم نــهـيـبش ايـنچنيـــن شد
بـــــه غـــبـر او ســما افتـد تزلزل
چو از راه غضب چين بر جبين شد
عدو زير زره چـــــون آب بنشست
چو در روز نبردش دل به کين شـــد

[21] - د شاه شهيد نوم (کنيه) په مزارات شهر کابل (۶۹ مخ) کې «شاه ابو اسحاق ختلاني» ليکلی دی؛ خو په خزينة الاسرار کې او نګارستان کشمير دده نوم «شاه اسحاق» کښلی دی. په نګارستان کشمير کې دا هم زياته سوې ده چې دی پس له مرګه په (شاه شهيدان کابلي) مشهور سو، په خزينة الاسرار کې دده لقب «خواجه بزرګ» ښوولی سوی دئ، او دا يې هم زياته کړېده چې پس له مرګه په شهيد مشهور سو.
شاه شهيد په اوسني تاجيکستان کې د ختلان اوسېدونکی وو، او په ۸۲۶ هـ. ق. کال د ګوډ تيمور شاهرخ (۸۰۷ – ۸۵۰ هـ. ق) په حکم په ختلان کې وواژه سو، سر يې په بلخ کې ښخ دئ، د سر پوست يې د شاهرخ په حکم له پروړو (بوسو) ډک کړه سو او کابل ته يې راولېږه، دلته دغه د پروړو د سر پوستکی خاورو ته سپارل سوی دئ. و. ګ. (خزينة الاسرار) شاه اسحاق ختلاني په کبرويه طريقه کې د سيد علي همداني (۷۱۴ – ۷۸۷ هـ. ق.) خليفه وو.
[22] - ددغې ودانۍ د جوړولو تأريخي ماده «با ظفر» ده چې د مقطع په وروستي نيم بيتي کې داسې راغلي ده : بګفتا «با ظفر» تأريخ اين شد.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

چو نـــورِ احمـــدی بر چهره دارد

از آن رونـــق دِۀ اسـلام و دین شـــد

حبیب الله خلیل د پېښور اوسېدونکی چي پښتو دیوان یې په ۱۱۷۵ هـ.ق. کال استنساخ سوی دئ، پخپل دیوان کې د کندهار، لوی احمد شاه بابا، اشرف الوزراء شاه ولي خان او نورو خانانو په ستاینه یو اوږد نظم لري چي څو بیتونه یې دا دي :.

چي داخل په کندهار شـوم

نا آرامـــه پر کرار شـوم

په ثنا د کردگـــــار شـوم

آه ارمان دی کندهاره!

چي یې نوم احمــــد پـادشاه دی

کـــــل عالم ددۀ نیکـــخواه دی

شــــاه ولـــي یې پشت پناه دی

آه ارمان دی کندهار!

دده عمـــــر دې دراز وي

له ولیـانو دې په راز وي

په بـري دې سرفراز وي

آه ارمان دی کندهار!

خدای دې اوږد که سلطنت

تا بـــــــــه روزِ قیامت

لــــــه دښنو وه فـــراغت

آه ارمان دی کندهار!

خدای دې ورک دده بدان کا

چي غمــــونه جـاودان کا

فریـــادونه ځان په ځان کا

آه ارمان دی کندهار!

اي زما ربه ذ و الجلاله

پادشاه یې کړي کمـــاله

بـــي نقصانه بي زواله

آه ارمان دی کندهار! (23)

****

23 - و.گ. د حبیب الله چاپي دیوان ۹۸ – ۹۹ مخونه، کابل چاپ، ۱۳۶۰شمسي

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

ملا علم ابریدی (۱۱۳۰ هـ. ق. زوکړی) په پښتو ژبه کي ددیوان څښتن شاعر دئ. ده خپل دیوان په ۱۱۶۴ هـ.ق. کال ترتیب کړی دی. دده د دیوان هغه خطي نسخه چي د ډیلي په نشنل آرکایوز کي خوندي ده، ما کتلي او متأسفانه د لوی احمد شاه بابا په ستاینه کي مي دا یو بیت ځیني رانقل کړی دئ :

احمد شاه غوندي ملک یي پر ځای ناست دی
چي ثاني یي پخپل دور سـلطان نشـــتـه

****

حافظ الملک رحمت خان بړیځي (۱۱۸۸ هـ. ق. شهید) د خلاصة الانساب په سریزه کي چي د ۱۱۴۸ هـ. ق. تألیف دئ د پښتانه ستر ټولواک غازي احمد شاه بابا رحمة الله علیه په باب داسي لیکلي دي :

«درین عصر نیز چون فضل ذوالجلال شامل حال افغانان شده بمقتضای توتی الملک من تشاء در قوم افغانان مخصوصاً در قوم «سړه بن» خاصه در ابدال پادشاۀ بی بدل مالک هندوستان و ایران و توران سکندر جاه سلطان احمدشاه پادشاه غازي دُرِ دُران پیدا شده و تمامی ملک ایران و توران و هندوستان در قبضـۀ اقتدار قدرت اوست و همگی اهل اطراف و اکناف، مطیع و منقادِ او.

رباعی

شهنشی که جهان تازه شـــده بدورانـش
گرفت روی زمین ظل نورِ احســـانش
کجاست در همه آفاق سروری امروز
که نیست گردن او زیر حکم فرمانش»

حافظ الملک رحمت خان بړیځي چي خلاصة الانساب لیکه، په دغه وخت کي دی د شمالی هندوستان د روهیل کهنډ په بریلي کي میشت ؤ- دغه بریلي چي بانس بریلي یي هم بولي د ګنګا له روده څخه تقریباً پنځه اویا میله لیری د شرق خواته پرته ده. (24)

****

د تیرا اوسـېدونکی ماشوخیل ورکزی قابل خان شاعر د دقایق الاخبار د منظومي پښتو ترجمي په سریزه کي لوی احمدشاه بابا خلیفة المسلمین بولي او داسي یي ستایي :

دا کتـــاب «قابـــل» پښتو کړ
جوړ یـــي نـــظم په پښـتو کړ
پادشــــاهي د احـمد شـــاه ده
تـر دکـنه یـــي غـــوغـــا ده

24 - په شمالي هندوستان کي بله بریلي هم سته چي د امتیاز او تخصیص له پاره یي وای بریلي بولي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولـئ

په اســـــلام کـــي پهلوان دی

په کـــــافر او مســــــلمان دی

د علــــــماؤ ([25]) په عزت دی

هر ســاعت يې په حرمت دی

احـــــمد شــاه وبخښي خدايه

ای قــــــــــادره رهنمــايه !

احـــمد شاه خدايه قبول کــړه

دغه خـواست زما قبول کړه

عــــــــالمان د تيـــراه واړي

په زاری له خدای نه غواړي

پـــادشاهـــــــــي د احمد شاه

برقــــرار لــــــــــره پادشاه!

هـــــم يې آس و ســپاهي دواړه

پـــــه امـــــــــان لری ته واړه

احـــمــــد شاه د ځمکي روره!

خــــــليفه د کـــــــتاب گوره ([26])

د مير اسماعيل زوی مير عبدالکريم « نادم» چي د سدوزيو پاچاهانو په دربار کي پيشخدمت ؤ ([27]) پخپل کتاب (افغان و کابل و بخارا و خيوه و خوقند خانلرين احوال او حکايات» کي د لوی احمد شاه بابا شخصيت داسي راپېژني ([28]) :

«احمدشاه الحق پادشاهی بود خليق، عادل، سخی، رعيت پرور، ولی مشرب، سليم (الطبعه)، حليم و غريب نواز رحمة الله تعالی.»

****

حسان الهند غلام علي آزاد بلگرامي (۱۱۱۶ – ۱۲۰۰ هـ. ق.) په خزانه عامره (۱۰۹ مخ) کي د پاني پت د سوبي يوه غزله لري ([29]) چي څو بيته يې دا دي :

---

[25] - د علما کلمه د لام په سکون لوستل کېږي.

[26] - و.گ . پښتو ادب د اروا ښاد عبدالحليم اثر تأليف، ۳۳۰ مخ، د پېښور چاپ ۱۳۷۰ هـ. ق.

[27] - دی د سدوزيو له درباره بخارا ته ولاړ؛ هلته د بخارا د پاچا اميرحيدر منغيت (۱۲۱۵ – ۱۲۴۲ ه . ق.) په دربار کې نوکر سو، بيا د بخارا له سفير سره قسطنطنيې ته ولاړ، هلته په ۱۲۴۶ هـ. ق. ۱۸۳۰ ع کال مړ سو.(و.گ. المجند فی العلوم والادب ۳۳۹ مخ.)

[28] - ددغه کتاب يوه نسخه چې په ۱۲۹۰ هـ. ق. کال په استانبول کې چاپ سوې ده، ما په الماآتا کې وليدله. د سر څلويښت مخه يې د افغانستان د پاچاهانو په باب دي – ده په خپل کتاب کې د لوی احمد شاه بابا د پاچهي پېښې له ۱۱۶۱ څخه راپيل کړي دي.

[29] -حسان الهند آزاد بلگرامي په عربي او پارسي ژبو کې خورا خوږ شاعر وو؛ په روضة الادبا کې يې دده څوارلس مؤلفات راوړي دي، لکه د صحيح البخاري منظومه شرحه (عربي) چې ضور الدراری نومېږي، سبحةالمرجان فی آثار هندوستان، په غزلان الهند، يد بيضا ،

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

شاهی رسید و هندِ سیه فام را گرفــت

ماهی طلوع کرد و سیر شام را گرفت

شکر خدا که گزلک تصحیح حک نمود

نقش ِ غـلـط که صفحهٔ ایام را گــرفت

آخر زتــیغِ خسرو غازي بریـــده شد

زلف ایاز گردل خود کــام را گــرفت

انــجام کار غیر ندامت چه صرفه برد

فیلی که راه خانـهٔ احــرام را گـــرفت

نـــازم ز اقتـــــدار سـلیمان کامگار

از دســت دیو کشور اسلام را گــرفت

تر دې غزلې وروسته، نوموړي آزاد کښلي دي :

«نظم این غزل محض بنابر انشراحی است که از فتح جنود اسلام رو نمود، نه بنابر مداحی – چه شاه درانی در هند (شمالی) بود و من در دکن.»

****

د حفظ آلاداب، قانون القرائت او مناقبِ غوثیه، مؤلف رکن عالم یا رکن الدین، د منیر غوري خیل پښتانه زوی ([30]) د پېښور د هزارخاني اوسېدونکی په ۱۱۷۳ هـ. ق. د لوی احمد شاه بابا غازي مېړانه، غیرت او د علم قدر ستایي، دی ددین پهلوان، د اسلام رونق د سطان محمود غزنوي ساری، د پادشاهانو سر او د افغانانو ننگیالی یادوي، د ابن منیر ددغه مثنوي عنوان دا دی :

در مدح مالک رقاب خلق الله
احمد شاه (رح)

تر عنوان وروسته ابن منیر پښتانه قام ته داسي خطاب کوي :

خبر نه یې چي بل دور، دویم طور شه

پادشاهي د پشـتـنو په دکـــــن زور شه

شمامة العنبر فی ما ورد فی الهند من سید البشر، ماثر الکرام، تأریخ بلگرام، سرو آزاد، روضة الاولیاء، عربي او پارسي دیوانونه او نور......... (و. گ. تذکرهٔ علمای هند ۱۵۴ مخ)

[30] - ابن منیر ځان غوري بولي. د پښتـنو پښت پوهان (نسابان)، مومند، داود زي، خلیل، همیش، ځمکني او زیړان غوري پښتانه بولي او د غوریاخیلو په نامه یې هم یادوي، په مناقب غوثیه کې یې یو ځای ځان دولت یار بللی دی – مومند او داودزي د دولت یار ځانگې (فرعې) دي – دولت یار په غوریو پښتـنو کې یوه درنه او لویه پښنه ده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

پادشاهي د چارچوغه احمد شاه شوله ([31])
دده مــخ د کفر تـښته پـــه شا شولـــــه
خـــــاکربـــاى د هر ديار هره جوغه ده
ددين ننگ يي عين د زړه په سر تغمه ده
خبر نه يي په دې ننگ په ډېره ځـلـه ([32])
تر دې ميان ورغى راغى ځوځو ځلـــه
دو بـــــــاره د علم قدر لور په لور شه
جهل شه په سر وهلو کور يي خور شه
يا په دې ننگ و محمود غزنــــــــوي
هـــغه فرد و، دى يې راغى مثـــنوي
****

چې تر حـــده جنگريزى دى
احـمد شاه غازي مزرى دى
تيغ و توغ يـې سره درومـي
په باغيانو برى مومــــــــي
****
چې له ميانه يې جلوه کا تشه توره ([33])
په جهان کې يې مېړانه ده مـــشهوره
انـــديښـــنه خپله د وړاندې قراول کــا
خود په خود، دى په کفارو چپاول کـا
****
چې ناره يې حـــــيدري ده
هـم رحمي ده هم قهري ده
د اسلام د زړه مـــرهم دى
په کــفارو شور د غم دى
****
اوس يـې بـيـــا دى دوبـــاره د غـــزا نـيت

[31] - غازي ستر تولواک لوى احمد شاه بابا په خپله خولى يا پگړى کي ځلور جوغي تومبلي، ځکه نو چارچوغه باله کېده.
[32] - ځله (د لومړى ښپې په خج) شوق
[33] - ميان = نيام - تيکى

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارى ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

ســـرومال بنـــدي هـــرڅـــه ددين په پـــټ
په دکـــن يـــي لـــګـــولی شـــور ماشـــور دی
احـمد شاه غـــازي نيـــولی ددیـــن زور دی
تل لــــه لاسه يي ددیـــن په دښمـــن اور دی
په دوران يـــي جــــمعيت د کـــفر خـــور دی
وار په وار يــــي دولت اوسه په زياتي کـي
په کــــفـــارو مــــدام اوســــه په بــــري کي
آوازې يــــي ډيرې لاړې په هـــــر لور شه
په آواز يــي وارخـــطا کـــــفار په ګور شه
خدا يــــي پاک لره مدام د نفس له خويـــــه
کارو بار يي اوســـه ټول د خدای له رويـــه
هـم په خلکو يي جــاري عدل انصاف شـــه
د هر ملک په خوله جاري دده اوصاف شه
په دربـــار يي چند در چند ورې مـــريــــړې
هــــــم يي فيض و غايـــبانو تـــه رسېـږي
الغـرض دلـــي هــوري يـــي دولت اوسه
دلته هـــلـــته يـــي دا طـــور شـــوکت اوســه
الـــغرض کـــه زمـــــوږ قدر څـــه د آه وي
ننـــګيالی پادشــــــاه ددين دي احمد شاه وي
زموږ آه دي شين لوګی وي پاس پری چتر
ســـايـــبـــان دي وي د هـــري بـــلا ستر
دی غـــمی ددین، بزرګان يـــي حلقه اوســـه
دی قـــمر ددیـــن، خانان يـــي هاله اوسه
توپـــخانه يـــي همـــيشه اوسه په شور کـي
خزانه يـــي هـــمـــيشه اوســـــه په زور کي
آوازه يــــــي د لري اوســــه دروغــــــه ([34])
د بـــــري نـــــامه په ده اوســــه تل روغه
****

خـــــلکو جـــمـــعـــه په دعـــا شـــئ

[34] - لری= د بري ضد، شکست، ماته، مغلوبيت

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

په دعـا د احـــــمـد شـــاه شـئ

احــمـــــد شاه پادشــاه روان دی

پـــه مـهـم د هـنـدوسـتـــان دی

چي مـهـــم يي خدای په خير کا

دا سـفر يي خـــدای په خــير کـا

چـــي نـصـيب يي فتحه کاندي

کفــرلانــــــدې کا دی بانـدی

حضـرت پـــير يي بدرگه شـه

په دکـــن يـــې تـيـغ شـغله شه

احــمـدشـــاه وهــنـد تـه تلـلی

و دکــن تــــه پـــرې و تــلی

تــــللی دی، ددیـــن په غم دی

کښـېـوتـلـی په تــورتــــم دی

دعا کانی يتيمانو!

اې عاجزو مسکينانو!

حافظانو قرآن خـــوانو!

فاضــلانو، زاهـــدانو!

سحرخيزو، شب بيدارو!

ای ظاهر، باطن ديندارو!

ای له خپلي هستۍ تيرو!

ای د عشق په لار دليرو!

صادقانو، مؤمنانـــــو!

خصوصاً ای افغانـــانو!

چـــي احمد غالب په زور شي

د مـــلک فتحه يي هر لور شي

چي کــفار له مـــــخه ووزي

په تش خيال ورته پري ووزي

خدای يي فتح و ظفر کـــــړه

په کفارو يي زور ور کـــړه

چي په کــفر يي غوغـــا وي

په هر ځای يي حق وغا وي

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په خير و لولئ

په هر چا يي حق ده مرسته
خدايي ساته له شکســـتــه
لاس په تيغ کاني يـــارانو!
اې په تـــــوره باتورانو!
څوک يي مرسته په لاس و پښو کړي
څوک يـي مرسته په آرزو کــــړي
دده مــرستــه پــه هر څه کــړئ
هم په خوله هم يي په زړه کـــــړئ
چې هــر څوک مسلمان وينـــــه
په دې خـيـال بـه روان وينـــه
ســتـــا پــه فـتحه بـه يي زړه وي
تــــل دعـــا به يـي په خوله وي
ديـــن په تـــا بـــاندې روښان شه
خـــاطـــر جـمع مـؤمنان شــه
لښکريان دې سالـــم اوســه
درانـــيـــان دې غانـــم اوســه
درومــه جنــګ کـړه مَـړَ نـيـه
اې خـــــاصه ســړ بـنـيـه!
کـــه لـــه تـــورې درمانده يو
پـه دعـــا دې استـــاده يـــو
مـوږ لـښـکر ســتا د دعـــا يو
په دعـــــا همېش دا ســـتا يو
احـــمـدشـــاه درومه زوړره!
هــــرګز مه کړه هـېـڅ خطـره
د هـنـد فتح دې نصيب شـــه
فتــحه ځـای دې سـرانـديـب شه
هـــنـــــد لـه کفره پر فتور شه
د ظـلمت لـــه لاسه چـور شــه
پـښـتـنـي پـــه بـنـد بـيولي
مـرهـتـو پـه زور نتــــلي
ستـــا ورتـلو تـه انـتـظـار کا

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

زاري ډېره په بار بار کا
ددکن پښتون آرزو کا
آرزو ډېر ستا د ورتلو کا
شه، گدای که د ډهلي دی
په ورتلو د ستا راضي دی
چې د هند بزرگان خواص دي
ستا ورتلو ته په اخلاص دي
که سرهند دی که لاهور دی
ستا په فتحه سر سر تور دی
له سکانو چې عذاب دی
په آزار د درست پنجاب دی
پنجاب ډک په شور غوغا دی
لاس يې تا تهٔ په دعا دی
خصوص تا ته دعا ډېره
صبح و شام که تر حد تېره
په اسرارو کې ماهر
حضرت جي غلام قادر
ستا د فتحې په غوښتو دی
په آرزو ستا د ورتلو دی
هر ساعت به يې لاسونه
ستا د فتحې په لارو ونهٔ
په زاري به يې، وې خدايه!
د هر چا مشکل کشايه!
زر دا نمر له پاسه ځايه
راوله کښته يې بيايه
چې پر هند نزول برسات دی
د رحمت په ځای آفات دی
په دهشت دده، له ورايه
تښتوه کفر له ځايه
په دکن يې تيغ برېښنا کا
په چا شپه، په چا رڼا کا

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

دا پادشـــاه چي ذوی الادب دی
ناست د شرعي په منصب دی
هـسي شان په بـري سـتا دی
خـــوش خرم په فتحه ستا دی
چي دا نمر له قبلي ورا کـــره
د تـــوبـي ور په ده وا کـــره
دا مـغـرب پـــه تا مشرق دی
هـر وطـن پـه تـا مـشـفق دی
چــي پـــه فـتحه اشارت دی
اول شــــــــاه ولایـــت دی
په تـمــام جــهــان سوره شوه ([35])
پـس وعـده شـایـد پـوره شوه
چي د دین رونــق دا شـان دی
په جــهان کي نور تــابـان دی
دی شــایـد مــــــقــــدمـه وي
د مهـدي عـجـب تـحفه وي
او دستور دي دا رنـــگ وینه
چــي نـمر مخ کي نور لرینه
درومـه نن ورځ بي وسواسه
کـــفر کـــاړه لـــه اســاســـه
هســي نقل مي تر گــوش دی
چي ویلي چا ذي هـــوش دی
چـــــي مهم د هندوستان و
پـه «محمود» دغـه فرمان و ([36])
لـــــه مـــحموده چي وشنه
باقـــي ستا په میراث شنـــه
ټول ددین پـــه پـیروي یـې
پـــه ځـــان سد احمدي یې

---

[35] -سوره، ناره، چیغه، چغه

[36] - مطلب د غزني فاتح یمین الدوله غازي سلطان محمود رحمة الله علیه (۳۸۷ – ۴۴۱ هـ. ق.) چي په ۴۱۶ هـ. ق. کال یې د هندوستان په گجرات کي د سومناتهـ لویه سوبه روزي سوې وه – دی ختیز لور ته تر قنوجه پرمخ تللی وو چې د گنگا د مشهور سیند پر غاړه واقع دی.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاریٰ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

ده مَرانــه ســتا مشـهوره

هــم دي برق ده تشه توره

سرحلقه په دې زمان يــې

ښه تحفه ددين، ايمان يې

د مهدي ته سر کلام يــې

ښــه رونـق د دين اسلام يې

په کـــفارو هيبتناک شي

د غزا په لار چالاک شي

تل حامي د اسلام اوسي

په دنيا کې تل سر اوسي

په عقبی هم بهتر اوسي

له تا سر اخيسته خــيال

د هـــيچا مه شه مجـــال

اکثر خلک په دعا ستا دي

مـــخامخ هم پسي شا دي

خــــصوصاً ابن منير زه

زخمي ستا د ننگ په تير زه

هــر ساعت درته دعا کړم

ســــتا د فتحي تمنا کړم

ته مې خيال په زړه درون يې

تمام پوزه د پښتون يـــې

ته يې سر د پادشاهـــانـو

ننگيالی د افغانانــــــــو

ننگيالی ددين سلـطـان يې

نن په دين کې پهلوان يــې

سر په پای د پاک رسول يې

تل په خيال دده مشغول يې

درست په خيال دده فاني يې

هــــــم په ده جاوداني يې

پـــه تـــمام جـــسم دده يې

رســـم اســـم هــم دده يې

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

چې په ننګ دده جلیل شوي
تـــــمامي په ده بدیل شوي
ستا په ذات جلوه دده شــوه
نامه ستا، نامه دده شـــــوه
چې په نام يې ملازم يــــې
خود په ذات دده قایـــم يې
چې ظاهر خود محمد شـه
نوم دا ستا مشهور احمد شه
چې احمد وي خود به شاه وي
په جـــــهان کې به پیشوا وي
چې مرفوع په دې عنوان شه
خود موضوع احمد سلطان شه
د نـــومونو نوم يې سـر دی
پـــه نـــومونو کې بـهتر دی
پـــه نـــومونو کې عجب دی
لـــه لـفـظـینو مـرکب دی
اول جــز يې رفیع شـــان دی
چې خود دال په درست امکان دی
چـــــــې اول په امکان دال شه
د شـــاهي شأن يې پامال شـــه
چـــې دی دي تمام مقصود شــه
ستـــــا وجود دده وجـود شـــه
چـــرته ته، چـرته دي ځان دی
ســـر په سـر هغه تاوان دی
چـــې د زړه مــې اشتغال دی
اول ســـــتا د دعا خیـــال دی
چې مــــې ځان خپل ته دعا ده
دعـــا ســتا دعـــا زمـــا ده
چې احـــمد پادشاه ددیـــن وي
خـود تــازه بـــه رکن الدیـن وي

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولـئ

د ابن منیر دا مثنوي د مناقب غوثیه په پای (په ۵۶ او ۵۷ مخونو) کې کبنل سول ده، دغه خطي نسخه د پېښور د پښتو اکاډیمۍ په کتابتون کې خوندي ده، خو احمد شاهي مثنوي یې د پښتو احمد شاهي شهنامې په پای کې چاپ سویده.
ابن منیر د خپل یو بل کتاب «قانون القرائت» په سریزه کې هم د غازي لوی احمد شاه بابا په باب ثنا او دعا لري، دا ستاینه ابن منیر د پاني پت تر مشهورې سوبې وروسته داسې کړېده :

په حساب کې دري اویا زر سل کلونه
د هجرت په دا وخت واوره پوره وونه
څه خو سپک مې له خاطره فکر زور که
پادشاهي د احمدشاه په دکنو شور که
لکه باز په غوټه ورغی له پاسه
مکافات یې یو په سل واخیست له لاسه
په مثال د رعدو برق پرې غرهار شه
د کفارو په ځان، تندر، کندهار شه
خبر نه یې، په ډېر ننګ ددین پر پت
کافران یې کړه لت پت په پاني پت (37)
بې مهیني، بې روزیني، بې مواجبه
زې ګنمه پخپل ځان دعا واجبه
ننګیالی دی د اسلام په کار پښتون
ځکه ښکمه په دعا دده متون
سربن دی، درانی په جنګ زمری
د کرنی په باب دعا کوي غوری
خدای دې ورکا زیات توفیق د عدل و داد
خلق، خلق اوسه له ده راضي دلشاد

37 - لکه د سلطان محمود غزني رحمة الله علیه کارنامه چې د سومناتهـ فتحه او د عثماني سلطان محمد خان فاتح کارنامه چې د قسطنطنیې نیول دي دغه راز د لوی احمد شاه بابا غازي کارنامه د پاني پت په میدان کې د مرهټو د جبار او طاغوتي قوت ماتول دي. د پاني پت غټه سوبه د ۱۱۷۴ هـ. ق. کال د څلورمي خور په شپږمه (۱۴ جنوري ۱۷۶۱ ع) د غازي لوی احمد شاه بابا او پښتنو په برخه سوېده. میر غلام محمد غبار چې په افغانستان در مسیر تأریخ (۳۶۹ مخ) کې د پاني پت د لویې سوبې ورځ (۱۷۶۱ ع کال د جولای شپاړسمه ښوولې ده څرګنده تېروتنه ده، څېړونکي باید دغې تېروتنې ته ځیر وي. میرزکا ددغې تأریخي سوبې ماده «غینم پامال» موندلې ده چې د حمل په حساب ۱۱۷۴ ځنې راوځي. او یوه پښتانه ددغې لویې سوبې تأریخي ماده داسې موندلې ده :
چې کاږئ «سه» وایې به دا
۶۵
«وي دې رحمت پر احمد شاه»
۱۲۳۹
«سه» په ابجد حساب ۶۵ کېږي د «کاږئ» په حکم چې ۶۵ له ۱۲۳۹ څخه وایستل سي ۱۱۷۴ پاتې کېږي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د ابن منير دا ثنا او دعا د مهيني، روزيني او مواجبو په هيله نه ده او نه ده د لوی احمد شاه بابا غازي له حضوره دغه امتيازات موندلي دي، ابن منير فقط ددين د ننګي په خاطر مسلمانان او په تېره بيا پښتانه دده دعا ته رابولي او دده له پاره د خدای له لويه درباره ښخه بری غواړي.

ددرباري شاعرانو ستايني د «احسنه اکذبه» له مقولې ښخه وي! دوی په دې پسې نه ګرزي چې ددوی وينا حقيقت ته څومره نژديکت لري، دوی په خپل ممدوح پورې هغه صفتونه نښلوي چې په هغه کې يې څرک هم نه وي، دوی د حسن بيان او لطف اداء په ښکار پسې د فکر باز هرې خواته الوزوي، مبالغې هغه اوج ته رسوي چې دده ممدوح د طبيعت تر خند (دايرې) باسي، له دغه امله نو ما نه غوښتل چې زموږ د ستر تولواک لوی احمد شاه بابا په باب ددرباري شاعرانو ستايني هم په دغه مجموعه کې راټولې کړم خو د « خذ ماصفا او دع ماکدر» مقولې دې ته اړ اېستلم چې څو هغه ستايني دلته راوړم، چې د بيغرضو،بې تمو او بې لوڅو شاعرانو او ليکوالانو شعرونه او ليکنې هم د هغو ستاينو ملاتړ کوي.

په درباري شاعرانو کې تر ټولو لومړی سړی ميرزا عبدالهادي لاري موسوي دئ چې «عشرت» يې تخلص کاوه، د لوی احمد شاه بابا او تيمور شاه په دربارونو کې د انشاء وظيفه دده په غاړه وه. ده د پاني پت په فتحنامه کې ويلي دي:

مجاهد به يقين غازی صحابه خصال
سمی احمد مرسل سمه هلال رکاب (38)
شهی که گوی تفاخر ز خسروان برده
از او نبرده يکی از ملوک غير حساب
بروز جنگ بر آيد چو تيغ او ز غلاف
کشد زواهمه خورشيد سربزير سحاب
بهم فگند سرودست وپا ز فوج عـــدو
کشيد بررخ ايشان چـــو تيغ عالمتاب
بروز معرکه اعداء ز تـــــابش تيغش
چو عکس آئينه افتند برزمين بيتاب
شهی که جنبش تيغ سپاه او بجهـــــان
چو طفل فتنه و آشوب و شوره کرد بخواب
بعــــهد دولـتش آسودگی فـراوان شـــد
بچار سوق جهان جز ستم نـــشد کمياب
شهی که لشکريانش دل ملوک جهـــــان
کنـــند گـــاه ستيـــزه بسيخ نيزه کباب
بــــــــرای هدم اســـــاس منافقان هنود
کشيد لشکر غازی بهند چـو سـيـلاب

38 - سمی : (د سين په زوَر د ميم په زير) همنام. سمه (د سين او ميم په زوَرونو) هغه آس چې په تګ نه سترې کېږي.

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

زبسکه کشته شد از هر طرف هنود دکن

بجای آب روان شد ز چـــشمها خونـــاب

زبسکه از دم تیغ مجاهدان خون ریخت

فـتـاد زورق بـــود هنود در غرقـــاب

فگند سر زتـنـش تیغ و نیزه کرد بلـــند

بهند هر که شد از حکم نافذش سر تاب

عدو فتاد چو از پا خرد علانیه گفت :

ز «قتل مرهته» تأریخ فتح را دریـــاب ([39])

په ۱۱۷۷ هـ.ق. چې د لاش د کلا ودانۍ سرته ورسېدله، نوموړي میرزا هادي خان عشرت ددې ودانۍ له پاره یوه قطعه نظم کړې او په هغې کې یې د لوی احمد شاه بابا عدل داسې ستایلی دئ:

بدوران احمدشاه نیـــک بـــخت

که شـــاهی شرف یافت ازنام او

خـــدیوی که بر درگهش بندگی

ســـلاطیـن عـــالم کنند آرزو

گـــرفته ز گلزار عدلش جهان

بـسان بهشت برین رنگ وبـــو

شهي آنکه از پنجهٔ معـدلـــت

کـــند چـاک دل سراسر رفـــو

کـــند مومیائی عدلش درســـت

اگر رنگ بیند شکستی بـــــرو

په ۱۱۷۰ هـ.ق. کال چې لوی احمد شاه بابا ډهلی ونیوه میرزا عبدالهادي عشرت یې فتحنامه داسې ویلې ده :

چو عـزم کشـور هـنـدوســتـان کـرد

شـهـــنشاه جـــهان بـا عـون و تائید

بهر گامی که زد یکـران عـزمـــش

زمـین از مقدمش بر خویش بـــالـید

کـشـــید از بـــهـــر تسخیر جهان تیغ

گـــــرفت آفـاق را مانند خورشید

[39] - د «قتل مرهته» ابجدي ارزښت ۱۱۸۰ دئ د «از پا فتاد» په قرینه د تخرجي عملیه باید وکړله سي او د «عدو» د کلمې پښه یعنی «و» چې شپږ ابجدي ارزښت لري څنې وایستل سي، نو به ۱۱۷۴ پاتې سي چې د پاني پت د لویې سوبې کال دئ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

بـــچــوگان خــم شــمشیــر عزمش
ســران سـرکشان چون گوی غلطید
چـــو رو آورد افواجـــش بـــه پیکار
سپـــاه دشمن از یک حمله پاشـیـد
به دشمـــن بـرق تیغش پرتو افـگند
چو آتش دید مو بر خویش پــیچید
چـــو نور دیـــن احمد تافت بر هند
جهـــان پـــاک از ظلام کفر گردید
هـــزاران فـتـنه بیدار از این فتح
بـعالم هـمچو چشم مـست خوابید
چو بگرفت آن ممالک تیغ تیزش
به «عالمگیر» احسان کرد بخشید
ز شـــاخ خـــامه کن گلچین مطلب
پـــی تـــأریخ فتحش دست امـــید
بگو آنگاه ز روی دولت و جان
زفتح هند عالمگیر گردید ([40])

****

ملا عبدالله د فتاوي احمد شاه لیکوال چي د غازي لوی احمد شاه بابا په امر یي دغه فتاوي جوړه کړېده، د کتاب د تصنیف سبب داسي بیانوي :

ددي وخـــت پـــاچا سني دی
پــــه مـذهب کـي حنفي دی
هـــــم پـــه توره بـهادر دی
په دي کار بي بـهـا، دُر دی
دین هرگوره ډیر تاریک ؤ
دغه مزی ډېر بـــاریـک ؤ
ده د نمر په شان روښان کړ

[40] - «ز فتح هند عالمگیر گردید» ۱۱۶۳، ابجدي ارزښت لري د تکلمې په عملیه باید د «دولت» دال او د «جاه» کلمې جیم چې د دواړو ابجدي ارزښت ۷ دي پر ۱۱۶۳ ورزیات کړل سي چې ۱۱۷۰ ځنې جوړ سي. په دغه معما کې د «روی» له کلمې څخه مراد ددولت او جاه د کلمو د سر توری دی.
لوی احمد شاه بابا په دغه پلا د ۱۱۷۰ هـ. ق. کال د دریمې خور په اوومه د ډهلي ښار ته ننوتلی دئ. دغه ورځ د ۱۷۵۷ع کال د جنوری له اته ویشتمې سره برابره ده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

ده محکم په ښوښو شان کړ

حرصي ډېر د دين په کار دی

ذوقي ډېر ددې روزګار دی

دا يـــې وفـــرمـايل ماتـه

چې يو امـــر کـوم تـــا تـه

ما وې وايه :«اې پادشاه!

زمـــا شــــاهه ديـــن پناه!

اې دليله د ادلو

اې جليله د اجلو

خوله ده ستا څقه د دُرو

ځار شه دُر ستا تر خبرو

ته پادشاه دُرِ دُران يـې

عالي رأيه عالي شأن يې

هر هغه چې ستا خطاب دی

هغه واړه په صواب دی»

ويې يې :«ډېر مين په دين يم

د افغان په کــــــار غمګين يم

دا کتاب ورته پښتو کړه

په تا حکم کوم، هوکړه»

ما وې : «هرچي ستا مأمول دی

په ليمو زما قبول دی»

****

مسمی په عبدالله يم

دعاګوی د خپل پادشاه يم

خدايه! عمر يې دراز کړې

دښمنان يې واړه زير کړې

په صورت يې تندرست کړې

غليمان يې واړه سست کړې

****

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

حافظ گل محمد مرغزي (۱۱۲۶ هـ. ق. زو کړی) که څه هم پښتو شهنامه د لوی احمد شاه بابا غازي په حکم لیکلې ده، مګر دا عارف شاعر چې د ځمکنیو د میا عمر (رح) (۱۱۹۰ هـ. ق. مړ) صاحب مرید او د ځینو په قول خلیفه ؤ د خپلې انصاف پسندۍ په برکت له بې ځایو او بې حقیقتو مبالغو څخه خوندي پاتې سوی دئ او دده دا خبره یې رشتیا کړېده چې ویلي یې دي:

شعر هغه دی چې درد خیز وي

په رمـــوز د عشق آمیـز وي

****

نه چې وي پکښې دروغ

د دروغ نشته فــــروغ

****

مخامخ چې ښوک که مدح

پــــه باطـــن که ګویا ذبح

روبرو مه کړه ثـنا

د تزویر مه ږده بنا

که عادت دی د عوام

خوشالي که پری انام

ته یې وکړه په انصاف

که ډیر یې په زړه کې صاف

شعر مه کوه په طمعه

ګداز مه شه لکه شمع ([41])

****

حافظ مرغزي په شهنامه کې غازي لوی احمد شاه بابا ته د خطاب په صیغه وایې :

ته غریب یتیم نواز یې

په کرم صاحب د راز یې

پــــه ژړا د بېنوا

د احسان لری دوا

په اعزاز د علما یې

په بلند پایه سما یې

---

41 - و. ګ. شهنامهٔ احمدشاه ابدالي، د پېښور چاپ ، ۱۹۶۵

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

نظر ستا دی پر گدا

چې خپل عجز که ادا

ته رفیق د نیکو کار یې

له فاسقه تل ویزار یې

په تا فخر که جهان

خصوصاً تمام افغان

په تا ناز کاندي اسلام

خوشالي که ستا په نام

په درگاه کې د الله

که قبول شي زما آه

که مې خواست کې رب قبول

په حرمت د پاک رسول

ستا جوغه اوسه مدام

مطالب دې سه په پام

تمام ملک په تا روښان شه

لکه لمر په دا جهان شه

مبارک دې تاج افسر شه

په سایه دې هفت کشور شه

که مطلب لري مضمر

دعا کړمه په سحر

له عدم شه پر وجود

چې ستا وي په کې بهبود

خانعلوم محمد غوث د لوی احمد شاه بابا د الفنامي د شرحې په سریزه کې ویلي دي :

«وايي فقير پر تقصير چې مخاطب دی په خانعلوم سره

له جناب پادشاه د آخرالزمان چې ملقب دی له عالم غیبه په شاهٔ دُران سره

صدمه یې صدمه د لویو غرونو ده

لطمه یې لطمه د لویو دریابونو ده

شاهان د زمکې که په ډېر شوکت کې دي

زموږ له شاهه کل په هیبت کې دي

صاحب د جود دی، هم د کرم دی

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

پـــه پادشاهانو کې محـــــتشم دی
که شاهان واړه دي د آسمان ستوري
دی په کې نمر دی انوار ترې اوري (42)

د تأریخ احمد شاهي د مؤلف منشي محمود الحسیني زوی محمد اسماعیل جامي د لوی احمد شاه بابا په ستاینه کې ویلي دي :

پادشاه دُرِ دُران خــــــسرو آفاق گیر
آن سمي احمد مرسل حبیب کردگار
گوهر بحر فتوت اختر برج شرف
شاه شاهان جهان احمد شـهٔ والاتبار
بود در اسلام چون صدیق اکبر در جهان
در عدالت مانده چون فاروق اعظم یادگار
در حیا و شرم بوده مثل ذی النورین او
در سخاو در شجاعت شیر کردگار
با وجود اشتغال اندر امور سلطنت
می نمود اوقات صرف طاعت پروردگار
ذکر حق میکرد در خلوت و جلوت پادشاه
بود دایم در حضر هم در سفر شب زنده دار
کس ندیده کرده باشد او تهجد را قضا
زانکه بود آن شاه صاحب دل در ایمان استوار
بدعت شاهان سابق شد به عهدش برطرف
خمرخانه با فواحش هم بیوتات قمار
کورنش (کرنش) را در زمان دولتش فرمود منع
چونکه این فعل است مخصوص نماز کردگار
پوست تخت و دلق درویشي وتاج و سلطنت
داشتی در عهد خود شمشیر را با سبحه یـــار
هیچ کاری را نمی شد مرتکب بی حکم شرع
می نمودی احتراز زهر حرام آن شهریار
با هنود و با فرنگی سال ها شمشیر زد
داد قوت، دین حق را آن خدیو بختیار

42 - و.گ. د احمد شاه بابا د پښتو اشعارو شرحه، دوهم مخ، کابل چاپ، ۱۳۵۶ ش

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

خلق همه آسوده شد در عهد آن جنت مکان
زانکه بود او سایه ای از رحمت پروردگار
خوان روزی پهن کردی آسمان در دَورِ او
تا نماند خلق را بر دل غمی از روزگار
بوَد حکمِ او زحدِ چین و ماچین تا دکن
بسته در خدمت کمر ایران و توران استوار
پادشاه ملک هندوستان نمودی بندگی
تاج بخشی کرد در ایران و هند آن شهریار
والیانِ کشورِ توران و دیگر مملکت
می نمودند از صدور حکمها بس افتخار
می رسیدند ایلچیان از کشور رومِ و فرنگ
دایم از بهر خوشامد نزد آن گیتی مدار
در زمان دولت او کبک با شهباز رام
بود گرگ از عدل شه با میش دایم سازگار
پادشاه نیکنامی مثل او عالم نداشت
نام نیکش مانده در عالم همیشه یادگار
کی تواند خامه کردن شرح وصفِ کشفِ او
بود در ظاهر و در باطن ولي آن شهریار

****

موږ وينو چي شاعر په رانقل سوي وروستي بيت کي لوی احمد شاه بابا ولي الله بولي او د کشف و کرامات ښبتن يي بنيي- ددغه شاعر پلار هم پخپل کتاب «تأريخ احمدشاه» کي د غازي بابا ځو کرامانه راوړي دي چي يو له هغو څخه د ۱۱۷۴ هـ.ق. کال لومړی خور په اتلسمه د سيلونو په طغياني حالت کي له مست او باډاسکي و هونکي جمنا څخه د پښتنو لښکرو پوري ايستل دي؛ ددې پېښې تفصيل منشي محمود الحسيني داسي راوړی دی :

بدرگاهٔ خـــــاقانِ کشور کشا
چو گردید معروض این ماجرا
سپه را پی هم روان یکـــسره
ســـوی باگپت کرد از شه دره
پـس آن گاه با شوکت و فر و شان
روان گشت خود نیز در آن مکان
قـــــشون را به دریا ز بهرِ عبور
چو بودست تشخیص معبر ضرور

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

فـگنـــدنـــد در آب افـــیال را

بــه بـینـــند تا صـــورت حال را

ز بس بود دریا پر از جزر و مد

نمی داد در هیـــــچ جا آب قـــــد

چو شد شاه را عرض این سرگذشت

کـــــه افـیال را آب از سر گذشت

کشــــــوده زبـــان کرامت بیان

چـنیـــن کـــــرد ارشاد با بندگان

کـــزین مــــه چو تأریخ شد چارده

بـــحکـــم خـــدا می دهـــد آب ره

در آن روز افــــــواج نصرت اثر

نــمـــایـــنـــد آسان ز دریا گـــــذر

شـنیدنـــــد چون بنده گان این سخن

ز فــــــــرمانروای زمـــین و زمن

تعـــجب کنـــــــان در تفکر شدند

همه غـــرق بحـــر تحـــــیر شدند

نــمودنـــد با یــکدیـــگر گـفت وگو

کـــه این حکم را کرد شاه از چه رو؟

هــــــنوز اندرین ملک این داب نیست

زمـــــــان فرو رفـــتن آب نیست

عبـــــور چـــنیـــن لشکر بی عدد

دریـــن وقـــت بسیــــــار مشکل بوَد

مگر موســـی از غـــیب گـــردد دلیل

که تا بـــــــــگذراند ازین رود نیل

بهم داشتـــــــــند این چنین قیل و قال

فرو رفــــــــــته در فکر امر محال

همـــــــی کرد گوش این سؤال و جواب

جوابـــــــــــی نمی داد مالک رقاب

کــــــــــــه تا روزِ موعود آمد پدید

ز ایام مــــــــــــه، چارده در رسید

ســـــــــــــحرگه روان شد چو سلطان مهر

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

بـــــــــــــــــــرای عبور محیط سپهر
شـــــــــــــــد آبروبخش دریا نوال
نـــــــــــــشسته بر، ایرش عز و جلال
چـــــــو ابرِ کرم رو به دریا نمود
ســــــــوی آب چشمِ تعمق کشود
در آن مـــــــــــاهی چند شد آشکار
که بودنـــــــــد بر صورت شکل مار
پـی هم نــــخستین زد ازشست صاف
بـــر آن مـــاهــیان تیر خارا شکاف
پس از صـــــــید ماهی و بعد از شکار
بـــفرمود کـــــــاین جاست جای گذار
بـــــــــــفرمان اشرف شنا آوران
شـــــــــــدند از برای تفحص روان
بـــــــــجایی که ایما شد از شهر یار
مشـــــــــــــخص نمودند راه گذار
چـــــــو معبر عیان شد به اقبالِ شاه
زدریــــــــــــا گذر کرد خیل و سپاه
بـــــــــــــــاساني از آب اردو گذشت
گویی که دریــــــــــا بدل شد بدشت
چون این کشــــــف بر خلق شد اشکار
ز شاه جــــــــــهانِ خسروِ کامگار
بروشن ضــــــــــمیران صافي نژاد
ازین خـــــــــرق عادت فزود اعتقاد
نمـــــــــــودند از باطن پاک و صاف
بکـــــــــــشف و کرامات شه اعتراف
قـــــــــــــدم در طریق ارادات زدند
بـــــــــــــدل طالب حسن خدمت شدند
هنـــــــــــــــود سیه روز هندوستان
کــــــــــه در تیره گی گشته گم قلب شان
چـــــــو فرعون و قومش ز خبط و جنون
شـــــــــــــمردند از قسم سحر و فسون

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

کســـــــــی را کــــه ابلیس گمره کند
دم از طـــعن و انـــکار پـــــاکان زند
ازل تا ابــــــد خـــوار و گمره بود
گـــوفتـــــــار من یضل الله بود
اگر بـــــیند او معجراتِ رسول
کشـــاید زبان را بحرفِ فضول
درین عـــصر خاقان فرمان روا
بود بــــــر زمین نائب مصطفی
جهان شد چو خورشید ازو پر زنور
چه نقصان نه بیند اگر چشـــم کور
خـــدایا ازیــــن شاه دنیا ودین
بـــود تــا سپـــهر زمان و زمین
چـــــــــراغ هدایت فروزنده دار
دل اهـــــل اسلام تابنده دار (43)

د لوی احمد شاه بابا د کراماتو په باب دده په زمانه کي یو کتاب کښل سوی چي «کرامات احمد شاه» نومېږي. په دغه کتاب کي د غازي بابا ډېر کرامتونه کښل سوي دي؛ یو له هغو څخه دا دی :

«بعد از مراجعت سفر هندوستان قریب بدریای اټک خبر رسید که یکی از فرزندانِ عالیجاه وزیر اعظم و دستور معظم رخت هستی از سر منزل دنیا بربسته روانـهٔ عالم بقا گردیده، از آنجا که نائرهٔ آتش محبت فرزند برق افگن خرمن صبر و شکیب است، بی طاقت گردید.

بعض از مقربان بارگاه صورت این واقعه را بعرض معتکفان پایـهٔ سریر خلافت مصر اعلی رسانیده که شاید ریزش تقاطر ابر نیسان رحمت که شامل حال مزارع خاص و عام است لمحه ای باطن فیض مواطن اقدس متوجه احوال عالی جاه وزیر اعظم گشته زورق وجودش از گرداب ماتم رهاند – شاه والاجاه وزیر را بحضور طلبیده بلفظ گهر بار ارشاد فرمودند : مخلوق خدا را چاره جز تسلیم برضای درگاه واحدِ یکتا نیست چنانچه فرزند دلبند ما نیز که در مشهد مقدس بود سه روز شده که رهنورد سفر آخرت گردیده .... (باید) دست استمداد بدامن صبر و شکیبایی زده امور خود را بخالق خود گذاشته طوطی زبانرا به نوای خوش ادای شکر جناب باری تعالی مترنم داریم.

عالیجاه معظم له عرض نمود : خدا نکند حق تعالی بر عمر و دولت اقدس و شاهزادگان کامگار بیافزاید.

چون در آن وقت شهزادگان عالیمقدار و سایرِ عاکفانِ حرم محترم علیه در ارض مقدس تشریف داشتند و به سبب انقلابِ ایام طائر خیال را راهٔ آمد و شدِ آن ولایت میسر بود که خبری به حیز وقوع برسد، این گفتگوی حیرت افزای خاطر عالیجاه مشارالیه گردید که از مشهد مقدس در عرض سه روز چه قسم بخدمت اشرف رسیده تأریخ آن سخن را بر صفحهٔ کاغذی نوشته همواره منتظر صدق و کذب این خبر می بود، تا اینکه بعد از ماه عرایض متواتر از نو باوه گان حدیقهٔ

[43] - و. گ. د تأریخ احمد شاهي دوهم ټوک. ۹۳۴ – ۹۳۷ مخونه، طبع ماسکو، ۱۹۷۴

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنېزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

سلطنت رسید و تأریخ فوت شهزادهٔ عالم و عالمیان مطابق تأریخی که وزیر صاحب تدبیر به خامهٔ تحریر در آورده بود بسمت ظهور پذیرفت.»

****

قاضي دل محمد خان چې د لوی احمد شاه بابا په امر یې په طب کې یو لوی کتاب تألیف کړی دئ، بحرالفوائد و دررالفرائد احمد شاهي نومېږي، په مقدمه کې د خپل مشوق نوم په دومره ادب او له دغو صفاتو سره بیانوي :

«مروج دین مبین سید المرسلین، محبی آثار سنت خلفای راشدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حامی قوانین ملک و ملت وماحي قواعد ظلم و بدعت همنام سرور در جهان، سمی نبی آخرالزمان امام الاعدل الاعلم الاکرم، افتخار سلاطین العرب والعجم.... احمد شاه پادشاه غازی دُرِ دُرانی خلدالله ملکه و سلطان». قاضي صاحب د لوی احمد شاه بابا علم دوستي او عالم پروري داسې بیانوي :

«در پرتو شعاع او (احمد شاه) ذرات عالم حیات تازه و نشاط بی اندازه یافته بحکم الناس علی دین ملوکهم هریک در تحصیل علوم و کمالات کوشیده و رواج و رونق علم و علما بدرجهٔ علیا رسیده.... مراحم شاهانه و اشفاق خسروانه بفرقهٔ علما و فضلا در مجلس خاص و محفل اختصاص مبذول است.....»

د لوی احمد شاه بابا د زماني یوه ایراني شیعه مذهبه مؤلف رستم الحکما محمد هاشم (44) د رستم التواریخ په ۲۳۳ مخ کې لیکلي دي :

احمد شاه دراني د علم، فضل او کمال څښتن ؤ، د صورت او سیرت ښکلا یې پخپله زمانه کې ساری نه درلود، په شعر دېر ښه پوهېده، حلم او حوصله یې خورا ډېره وه، دده د حلم او ځوانمردی په باب سید حسین صفوي نقل کاوه :

«په ۱۱۸۰ هـ. ق.کال زه څو ورځې په کندهار کې د احمد شاه دراني مېلمه وم، یوه هر کاره (جاسوس) حال راوړی ؤ چې په قاین کې یو شیعه شاعر په یوه نظم کې د شیخینو (حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر رضی الله عنها)، د اهل سنتو د نورو مشرانو، پخپله د احمد شاه (دراني) او دده د کورنۍ ډېره سخته غندنه کړېده او دوی ټولو ته یې خورا بد و رد ویلي دي؛ د خدای پېښه ده، زه د احمد شاه په دربار کې حاضر وم چې هغه یو هجوه ویونکی شاعر یې دده دربار ته راوست، پښتانه پاچا ورته وویل :

«هغه هجوه ووایه»

ددې حکم په اورېدلو سره د شاعر غړي وتښتېدل او غوزار سو، ددربار سپاهیانو راپورته کړ، احمد شاه ورته وویل :

«پر هجوه دې نه وژنم که دې شعر ادبي ارزښت درلود انعام به هم درکړم.»

ددې خبرې په اورېدلو سره شاعر کې ساه وچونېدله، او خپله هجویه قصیده یې وویله. احمد شاه په شعر ښه پوهېده، ادبي ذوق یې درلود، د شاعر قصیده چې وایې ورېده،د هغې ادبي ارزښت یې وستایه، شاباسي یې ورته ووایه، پر خلات سربېره یې سل تومنه روپۍ (؟) هم وروبخښلې؛ تر دغو نازولو وروسته یې له شاعر څخه پوښتنه وکړله :

---

44 -رستم الحکما محمد هاشم د میر حسن خوش حکایت زوی او د میر شمس الدین محمد کارخانه اقاسي لمسی دئ. گرگین چې په ۱۱۱۴ هـ. ق. کال د شاه حسین صفوي له خوا د کندهار نائب وټاکه سو، میر شمس الدین د مستوفي په توگه ورسره وو، ددغه شمس الدین مستوفي نیکه گنجعلي خان له ۱۰۳۱ څخه تر ۱۰۳۴هـ.ق. کاله پورې د فارس د صفوي پاچا لومړي شاه عباس (۹۹۶ – ۱۰۳۸ هـ. ق) له خوا د کندهار حاکم سو.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

«زه او ته خو د يوې زماني خلک يو؛ تا چې زما او زما د کورنۍ په باب څه رد و بد ويلي دي، اوربدلي به دې وي هرڅوک دښمنان لري او بد پسې وايي مګر د خلفای راشدينو له زماني څخه يو زور يو سل و څو کاله تېر سوي دي ته د هغو په بديو څنګه خبر سوې؟»

شاعر له شرمندګۍ څخه سر کښته واچاوه او هېڅ يې ورته ونه ويل.

احمد شاه ورته وويل :

«د خدای لعنت دې پر تا وي، د شيخينو د ښکنځلو ايداد دې خدای درکړي.»

پس له دې عالم او حليم احمد شاه، شاعر يوه سپاهي ته وسپاره چې خونډي يې قاين ته ورسوي او د قاين له حاکم څخه يې د رسېدلو خط راوړي.»

عربان وايي :الفضل ما شهدت به الاعداء. يعنی هغه فضليت چې دښمنان شاهدي ورکړي، رښتيا فضليت دئ.

زه اوس ددې بحث په پای کې د لوی احمد شاه بابا د زماني د يوه هندو پنډت، کاشي راو، هغه بيان رانقلوم (45) چې په «بهاو نامه» کې يې د يوه عيني شاهد په توګه کښلی دئ. (46) :

«شاه شاهان (احمد شاه) تهجد ګذار بودند و با دل بيدار ثلثی از شب مانده، به تاديه وظايف و صلوة قيام داشت.»

ترجمه : شنهشاه احمد شاه د تهجد لمونځ کاوه، د شپې په وروستی دريمه کې به ويښ ؤ، لمونځونه او وظيفي يې کولې.

نوموړي کاشي راو، ددغه کتاب په بل ځای کې ليکلي دي :

«شاۀ جم جاه، دل آګاهی داشت، با عفت و تقوی ربط کلي داشت و اکثر اعمال از بزرګان دين کسب کرده بود.» (47)

ترجمه :

سترپادشاه احمد شاه ابدالي صاحبدله سړی ؤ، عفت او تقوی يې زياته وه، په زياترو کارو کې يې ددين د بزرګانو پيروي کوله.

پر ننګ مړ خو څه مړ نه دی
د بـــې ننګه ژونـد جـفـا ده
لاس بــــه وانــخلم له نـنـګه
کـــه پـــر نـنـګ پاته دنيا ده
(احمد شاه بابا)

45 - پنډت کاشي راو څلوېښت کاله د «اودهـ » په دربار کې منشي وو، له شجاع الدوله (۱۱۶۷ ـــ ۱۱۸۸ هـ. ق) سره د پاني پت په لويه غزا کې مل وو، خپل د سترګو ليدلی حال او پېښې يې په «بهاو نامه» کې کښلې وې. (و.ګ. ۱۹۴ مخ)

46 - د «بهاو نامې» لنډيز د عماد السعادت په پای کې چاپ سوی دی. انګريزي ترجمه يې James Brown (انګريزي ريزيدنت) کړېده او د An account of the last battle of Panipat په نامه د کلکتې د آسيايي تحقيقاتو په دريم ټوک کې له (۹۱ مخه څخه تر ۱۴۰ مخ پورې) په ۱۷۹۲ ع کال کې لومړی وار چاپ شوې ده.

47 - و.ګ. ۱۸۸ مخ

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

وروستي روايتونه

****

د عماد السعادت او نګار نامهٔ هند مؤلف غلام علي نقوي لکهنوي (۱۱۹۲ هـ. ق. زو کړی) په عماد السعادت ([48]) کي کښلي دي :

«شاه والاجاه شاه شاهان احمد شاه ابدالی، مردِ میدان و صاحبِ عزم بود... وی مدعي فقر بود و بر پوست می نشست.»

****

د سلطان التواريخ مؤلف نراين سنګ لکهنوي د غلام علي ليکنه کټ مټ په خپل تاريخ کي داسي نقل کړېده :

«احمد شاه ابدالي د فقر مدعي ؤ، د تخت پر ځای پر پوستکي کښېناست، د خدای د مخلوق له وينو تويولو څخه يي ډېره کوله، مرهتي «بهاو» چي لښکرې دده جنګ ته له دکنه راوبهولي، ده په پاني پت کي د زړه سوي له مخي، هغه ته د سولي پيغام ورولېږه، مګر هغه مغرور دکني سپهسالار په جواب کي دده ايلچي ته وويل :

«احمد شاه که تر کابله پورې ټوله سيمه موږ ته راپرېږدي سوله به وکړو.»

احمد شاه ابدالي چي دا تريخ ځواب واوريده ويي ويل :

«اوس نو په جنګ کي زموږ مسؤوليت نه سته.» ([49])

****

حاجي جمعه بارکزی په کندهار کي د «ماشور» نومي کلي اوسېدونکی ؤ، دی په ۱۲۵۹ هـ. ق. مړی سوی دئ. په پښتو ژبه کي يو ديوان ځني پاتي ؤ چي په ۱۳۶۰ هـ. ق. کال د پښتو ټولني (د افغانستان د علومو اکاډيمی د ادبياتو د مديريت) له خوا په کابل کي چاپ سوی دی.

حاجي جمعه په خپلو اشعارو کي لوی احمد شاه بابا رحمة الله عليه د «باطن دار» په صفت ستايي. له باطن داره څخه دده مطلب صاحبدل او د باطني قوت او قبول څښتن دئ. د حاجي جمعه هغه بيتونه چي د لوی احمد شاه بابا ستاينه پکښي راغلي ده دا دي :

چي نوبت د احمد شاه سو
مـــــړنی و، باطـــن دار
پر هر چـــا باندې نظر و
که غني و که به خـــوار
سلسله يـــي پر جهان وه
پـــه هيبت کـي و کفار
نه پر چا زور و زياتي و
ملک و ټولـــه پر قـــرار

48 - و. ګ. عماد السعادت ۷۵- ۷۹ – ۸۴ طبع نول کشور ۱۸۹۷ ع
49 - و. ګ. د خطي سلطان التواريخ ۱۶۴ مخ (د ارواښاد استاد بينوا کتب خانې)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

چې رحلت يې له دنيا کړ

عالمونه سوه په خوار ([50])

حاجي جمعه يواځې شاعر نه ؤ، د سلوک او عرفان برخه يې هم درلوده؛ دی په نقشبنديه، مجدديه، بنوريه طريقه کې د حضرت ميا عبدالکريم حبيب زي پوپلزي رحمة الله عليه مؤيد ؤ چې د کندهار په «ذاکر» نومي کلي کې اوسېده، ([51]) د لوی احمد شاه بابا د عدل و عرفان په باب دده روايت يواځې د يوه شاعر حکايت نه دئ، بلکه د يوه داسي سالک او عارف د روايت په سترګه بايد ورته وکتل سي چې ستاينه يې له هر راز مادي ککړتيا (لوثه) څخه پاکه وه.

****

افغاني فيلسوف حضرت علامه سيد جمال الدين رحمة الله عليه (۱۲۵۴ – ۱۳۱۴ هـ . ق) خپل کتاب تـتمة البيان فی تأريخ الافغان کې د لوی احمد شاه بابا د شخصيت په باب داسي کښلي دي :

«اين سلطان عظيم الشأن (احمد شاه) طوريکه ما بيان کرديم از قبيلـهٔ سدوزايي بود، افغانان قبيلـهٔ موصوف را خيلی دوست می داشـتـند و بديدهٔ اعتماد و اعتقاد می نگريسـتـند - بعلاوه سلطانِ مذکور خيلی شجاع، باعزم وحزم و صاحبِ فکر و تدبير، خوش خلق، با عفت، عادل، عالم و منصف بود؛ با رعيت به رافت، با عساکر خود به رحمت گذاره می فرمود، حتی با وجود اختلاف انساب و مسالک رعايا طوری در دل های شان محبت او عموماً و خصوصاً جاګزين بود که او را از برگزيدگان خداوند تعالی شماريده، پدر تمام افغانها می پنداشـتـند و ازين باعث به لقبِ بابا ياد می کنند. و مشار اليه نظام سلطنت خود را باساس محکم و ثابت استوار نموده بود و تا آخرِ حيات به شکوه و جلال حکومت کرد، علتِ اساسي ثباتِ حکومت و سلطنتِ او حسن ِ حکمت و تدبير ِ ذاتی او بوده است...........» ([52])

****

عربي ليکوال علامه فريد وجدي په «دايرة المعارف قرن العشرين» کې د لوی احمد شاه په باب داسي ليکلي دي :

«احمد خان کان افغانی الاصل حکم البلاد بنفسه و اوجد لها من الثروة والرفاهية مالم تره قبل ذالک و مات سنه ۱۷۷۲ ع.»(*)

ترجمه :

«احمد خان پښتون ؤ، د خپل ملک پاچا سو، هغه ثروت او رفاهيت يې د خپل ملک خلکو ته مهيا کړ چې تر دغه پخوا يې نه ؤ ليدلی. احمد شاه په ۱۷۷۲ ع کال کې مړ سو.»

نوموړي فريد وجدي د احمد شاه بابا د شخصيت په باب داسي ليکلي دي :

«احمد (شاه) الابدالی السدوزای کان شجاعاً، حازماً، عادلاً، رحيماً – کان الافغانيون يعتبرون اباً شفيقاً فلقبوه ببابا...»

ترجمه :

احمد شاه زړور، دور انديش، عادل او زړه سواندی پاچا ؤ، پښتـنو دی د خواخوږي پلار په شان ګانه، او د بابا لقب يې ورکړی ؤ.

---

[50] -و. ګ. د چاپي ديوان ۱۷۳ مخ

[51] - حضرت ميا عبدالکريم د دوهم ميا عبدالکريم کاکړ خليفه او هغه د پوتي د ميا صاحب نور محمد داوي خليفه هغه د مناري د ميا صاحب نور محمد نورزي خليفه او هغه د مياصاحب عبدالکريم کاکړ خليفه ؤ.

[52] - و. ګ. حيات سيد جمال الدين افغان، د مولوي محمد امين خوګياني تأليف، ۱۰۶ – ۱۰۷ مخونه، د کابل چاپ، ۱۳۱۸ هـ. ش.

* - و. ګ. د افغانستان کلمه (۱ / ۴۱۶ مخ «دوهم چاپ ۱۳۵۶ هـ. ق.)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليږلو مخکې په ځير و لولـئ

دولت یار جنگ میرزا نصرالله خان فدایي، په «داستانِ ترکتازانِ هند» (۴ / ۳۵۸ مخ) کې د پاني پت د لويې غزا په باب نسبتاً په تفصیل رِغږېدلی دئ – په دغه ترڅ کې ده د لوی احمد شاه په باب داسې لیکلي دي:

«احمد شاه روزی نبود که از بیست فرسنگ کمتر سواری کند، در خوابگاه با افزار جنگی می خفت. .. همیشه یک اسپ زین کرده بر درِ چادرِ خوابگاهش بسته بود و فرمانش بر همه لشکریان خویش چنان روان بود که هر چه می فرمود در بجا آوردنش یک دم دیری دست نمی داد....»

****

محمد حیات خان په خپل کتاب (حیاتِ افغاني) کې د لوی احمد شاه بابا د نیک شهرت دومره لیکلي دي :

«ددغه پاچا (احمد شاه) ډېر شه او حمیده صفات تر اوسه پورې په افغانستان کې مشهور دي.»

محمد حیات خان خپل کتاب په ۱۲۸۱ هـ.ق.کال لیکلی دی، دا وخت د لوی احمد شاه بابا د مرگ پنځه کم سل کاله تېر سوي وو، خو د احمد شاه د نیکو صفاتو ستاینه لا له خولو نه وه لوېدلې.

د لاهور د کوۀ نور اخبار مدیر، مولوي سید محمد حسین اغلب موهاني په ۱۳۱۸ هـ. ق.کال پخپل کتاب نیرنگ افغان «۲۹ مخ» کې لیکلي دي :

«احمد شاه د شیر سرخ بابا په جرگه کې خپلو رعیتو (د رعیتو مشرانو) پخپله پاچاهي وټاکه، له دغه امله د قام ټول سرداران دده ملاتړ وو – احمد شاه پخپله هم مستقل مزاجه، هوښیار، زیار کښه او منصف سړی ؤ، د قامي سردارانو ملاتړ او دده خپل نیک خویونه ددې سبب سوه چې دی د ایشیا یو لوی شهنشاه سي.»

****

د علامه البیرونی «آثار الباقیه عن القرون الخالیه» ژباړونکی او د تأریخ افغانستان مؤلف اعتضاد السلطنة علیقلي میرزا ایرانی د لوی احمد شاه بابا په باب پخپل کتاب (تأریخ افغانستان) کې (په ۱۲۷۳ هـ . ق کال) لیکلي دی :

«گویند احمد شاه بلهو و لعب و عیش و طرب مایل نبود و با کمال سطوت و شوکت و شجاعت همواره دم از فقر و فنا میزد، ذکر از کشفِ کرامات میکرد و جماعت افغان را در زمان حیات و پس از وفات بزرگی و کرامات وی اعتقاد زیاد است و از یاسای اوست در هنگام سلام و بارِ عام طبقات انام بجهت احترام سر فرود نیاوردند، بلکه بر سر گذارند.....» ([53])

نومړي اعتضاد السطنه د خپل «تأریخِ افغانستان» په بل ځای کې لیکلي دي :

«احمد شاه مردِ مدبر و از رموزِ ملک داری باخبر بود.....»

په ۱۸۷۰ ع کال د Calcutta Review په دوهم ټوک ۴۰ مخ کې د لوی احمد شاه په باب لیکلي دي :

He (Ahmad Shah) was the best Politician of his time, a man with on instinct for order and discipline and loyal in word and deed.

---

[53] - و . گ . د اعتضاد السلطنه «تأریخ افغانستان» ۳۷ مخ، د تهران چاپ
اعتضاد السلطنه علیقلي میرزا قاجاري شهزاده نائب السلطنه د عباس میرزا (۱۲۴۹ هـ.ق. مړ) زوی او د فارس د پاچا فتح علیشاه (۱۲۵۰ هـ.ق. مړ) لمسی ؤ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

Ahmad Shah still is in all the countries he left to his successor remembered as great a wise and good Prince and in his own land amongst his own people he is regarded as the most glorious type of the nation and as the most finished model for declares.

ترجمه :

احمد شاه پخپله زمانه کې لوی سیاستمدار ؤ، ده د نظم او اداري له پاره غریزي استعداد درلود، په وینا او عمل کې صادق او راستکاره ؤ. ...

په هغو ټولو ملکو کې چې ده نیولي او بیا د هغو خاوندانو ته یې خوشي کړي دي، دی د لوی، هوښیار او ښه پاچا په نامه یادېږي. او په خپل ملک او خپلو خلکو کې د قام د سرلوړو او خورا سترو په ډول دده احترام کېږي او دی د حکمرانی یوه بشپړه نمونه ګڼله کېږي.

****

سلطان محمد خان «خالص» بارکزی پخپل کتاب تأریخ سلطاني (د ۱۱۸۱ هـ.ق. تألیف) کې د لوی احمد شاه بابا د شخصیت په بابا داسې لیکلي دي:

«احمد شاه در اخلاق ثانی نداشت، با کمال حشمت دم از فقر می زد و از کمال علم، شایانِ تحسین بود و در مورد آفرین – حلمش بمرتبه ای بود، گویند حین محاصرۀ نیشاپور چون مردم سپاه تنگدستِ بغایت بودند، باتفاقِ هم خزانه را تاراج نمودند؛ صندوقدار از بی ادبیِ سپاه بحضورش استغاثه نمود اما جوابِ لا و نعم نه شنود؛ لاجرم قدم در مضمارِ گستاخی نهاد، احمد شاه پس از اطلاع او را توبیخ نموده گفت :

ای ابلۀ نادان! من نیز یکی از ایشانم که باتفاقِ ایشان و ضرب شمشیرِ آنان بدین دولت رسیده ام، چرا اوشان را شریک دولت خود ندانم در هر وقت که از اوشان از مالِ من که در حقیقت نتیجۀ همت خود شان است چیزی مطالبه دارند و من ندهم به نزد خالق و خلایق ملامت خواهم بود.

خوش آن پادشاهی که چون درگذشت
ازو بـــــاز مـاند چنین سر گذشت (54)

د پاني پت د سوبې په بحث کې نوموړي «خالص» لیکلي دي :

«احمد شاه گفت که فتحی بدین بزرگی بزور سرپنجۀ این مشتِ خاک نه شده است بلکه از مرحمت های یزدانِ پاک بود که اهلِ کفار را از دست کفارِ سفاک خلاص نمود، الحال شکرِ ایزدِ متعال بر تمامِ اسلام بلکه بر کافۀ انام فرض و قرض است. (55)

****

د افغانستان د پاچا سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان (۱۳۱۹ – ۱۳۳۷ هـ.ق.) په پاچاهي کې یو کم نوي کاله پخوا دده تر پاملرنې لاندې د افغانستان یو تأریخ ولیکل سو چې «سراج التواریخ» نومېږي؛ ددغه تأریخ د لومړي ټوک په دېرشم مخ کې د لوی احمد شاه بابا د خصلتونو په باب داسې کښلي دي :

54 - و.ګ. تأریخ سلطاني ۱۴۷ مخ. د بمبئي چاپ ۱۲۹۸ هـ. ق.
55 - و.ګ. تأریخ سلطاني ۱۴۲ مخ

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

«آن پادشاهٔ خـُلدِ آرامگاه، با حشمت و مکنتِ سلطنت، ضعفا را هرگز تحقیر نمیکرد و اقویای پارسا را توقیر نموده، زیردستانِ زیر دست آزار را توبیخ می نمود و آحاد و افرادِ سپاه را با افسران صاحبِ جاهٔ مساوی میدید و فعلی که به شریعت مذموم بود، به خود و احدی نمی پسندید؛ در طریقت هم ـ سلکِ فقرا بود و علما و سادات را نیک پرورش داده و اوامر و نواهی الهی را در محل اجراء می نمود و ستم رسیدگان را بوجـهٔ پسندیده داد می داد و همواره در احیای حق و اماتـهٔ باطل مطابقِ شریعت غرای محمـدی اقدام می نمود و علما و سادات را بافقرا در مجلس خویش به دست راست جانشین تعین کرده، اعیان و اشراف را به دستِ چپ مقرر داشته، برای علما و سادات بقدر کفاف مؤنث و معیشت وظیفه مقرر گردانیده و دیگر اینکه در تمام عمرش چه در ملازمت و چه در سلطنت مرتکب ملاهی و مناهی نه شده پاکی طینت او ضرب المثل افاغنه می باشد. همه علمای ملت گستاخانه (بدون خوف) فتوی احکام شریعت را در حضورش داد معاتب نمی شدند، چانچه روزی از راهٔ امتحان پارسایی و حقیقت گویی علمای دربار آلـهٔ از آلاتِ ساز خواسته بنواختن در آورده شد، ملا ارادت معروف به ملا شاهو و یکی دیگر (از علما) که حاضر بودند از آوازِ ساز به گداز گشته و از مجلس برخاستند و ملا شاهو زبانِ حقیقت بیان کشوده بجرأت و جسارت گفت :

اې احمد! این چه کارست که مرتکب شده ای؟

اعلیحضرت احمد شاه در جواب گفت :

چه میشود و ضررِ این کار چیست؟

وی بپاسخ گفت :

همین کلمه ای که گفتی، گویا حرام را حلال شمردی و نتیجـهٔ حرام و حلال شمردن، کافر شدن است. این گفته قدم به بیرون شدن نهاد.

اعلیحضرت احمد شاه گفت :

مباشر این امر شدن و آن گفتنم برای امتحان پاکدامنی علما بود نه اینکه حرام را حلال دانستن، پس ملا ارادت گفت :

حالا که کارِ امتحان در میان آمد، دیگر حاضرِ محفلِ پادشاهی نخواهم شد.

چنانچه (ملای موصوف) در کوهٔ سرخ رفته منزوی گشت.»

مـرگی ښه دی په دنیا کي
نـه چي ځوک سـﺴـي بیوفا
سر په تیغ پریکړی ښه دی
تــــر بـې پـتـه په دنـیـا
(احمد شاه بابا)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

د شهادتونو او روايتونو په رڼا کې
زموږ د زماني قضاوتونه :

****

اروابناد قاضي عطاء الله خان د پښتنو په تأريخ (١ / ١٣٠ مخ) کې د ستر ټولواک لوی احمد شاه بابا د شخصيت، روش، اداري او مېړاني په باب داسې ليکلي دي :

«پادشاه ته په دربار کې ټيټېدل او مځکه مچول هغه شرک ګڼلو او حکم يې کړی ؤ هر سړی دې پاد شاه ته نيغ په تندي لاس ږدي او په دې طريقه دې ورته سلام کوي؛ د حکومت د انتظام له پاره با قاعده قوانين لرل اونه تش دا چې خلق به يې د هغه په تعميل مجبورول بلکه پخپله خپل ځان، ټول اُمرا او وزرا، خپل زامن او عزيزان يې د هغو قوانينو ماتحت ګڼل؛ د هغه قانون په نفاذ کې به د وېښته هومره سستي يا بې انصافي هغه ډېر سخت جرم ګڼلو، فوځونو له به تنخواه پخپل مځکي ورکوله او د ملک له ماليې نه هغه يوه پيسه د خپلو ذاتي اخراجاتو له پاره نه اخيستله، صرف د جنګونو په مالِ غنيمت باندې د هغه او د هغه د کور د خلکو ګذاره وه؛ د احمد شاه نوم د پاني پت د فتحې په وجه په تمام ايشيا کې اوچت شو او د پښتـنو د (مړاني) نوم بيا د هندوستان په ګوټ ګوټ کې خور شو، هغه دومره رحمدل ؤ چې تر څو پورې به د هغه سلطنت په خطره کې نه ؤ، نو د غټو غټو جرمونو مجرمان چې چا به د هغه پر خلاف څه جرم کړی ؤ هغه به هم نه قتلول؛ د قبايلو په منځ کې په اندروني جنګونو کې به هغه د يو معمولي پښتـانه په شان جرګې او روغې جوړې کولې، د رعايا د رای عامه نه به هغه هر وخت ځان پوره واقف ساتلو او د پښتـنو له هرې قبيلې سره به يې په ډېرې آزادۍ او بې کبرۍ سلوک او خبرې کولې، د پښتو په ادبياتو کې هغه د ډېر قابليت خاوند ؤ، د هغه ډېر شعرونه تر اوسه پورې د يوه ديوان په شکل موجود دي؛ د عالمانو، فاضلانو او قابلو خلکو هغه ډېر قدر او خاطر، تواضع کولو او د هغوی د آزادانه رائې به يې ډېر احترام کولو، په جنګ هغه بيشانه ډېر بهادر او د حوصلې خاوند ؤ او اکثر به يې ميدانِ جنګ کې د خپل فوج پخپله انتظام کولو؛ استقلال د مزاج چې په پښتـنو کې کوم بيا موندی شي، په هغه (احمد شاه) کې ډېر زيات موجود ؤ؛ هيڅ تکليف، مصيبت او مشکل به هغه له خپل مقصد نه نشو اړولای.»

****

زموږ د زماني اسلامي فيلسوف او شاعر علامه اقبال لاهوري (٢٠ صفری، ١٣٥٧ هـ. ق. مړ) د ١٩٩٣ ع کال د اکتوبر په دوه ويشتمه (٣ رجب ١٣٥٢ هـ. ق = ٣٠ ميزان١٣١٢ هـ. ق) د اعليحضرت محمد نادر شاه غازي رحمة الله عليه (١٣٠٨ – ١٣١٢ هـ . ش.) په بلنه کابل ته راغی. څو ورځې يې دلته تېرې کړلې، د غزني له لارې کندهار ته ولاړ او هلته يې د کندهار په ستاينه کې دا بيتونه کندهاريانو ته وړاندې کړل :

قـــندهــار آن کشــورِ مينو ســواد

اهـــل دل را خـــاکِ او خـــاکِ مراد

رنـگهــا، بــوها، هــوا هــا، آبـــها

آبــها تـــابـــنده چـــون سيـــماب ها

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

لالـــــه هـــا در خـــلوت کهسار ها
نـــار هـــا یـــخ پسته انـــدر نار هـــا
کوی آن شهرست ما را کوی دوست
ساربان بربند مـــحل ســـوی دوست

کله چې د غازي لوی احمد شاه بابا رحمة الله علیه زیارت ته ولاړ، هلته یې دده قبر ته د خطاب په توګه دا بیتونه ولوستل :

تربــــتِ آن خـــسروِ روشـــن ضمیر
از ضـــمیـرش مـــلتـــی صورت پذیر
گـــنبد او را حـــرم داند ســـــــــپهر
بـــافـــروغ از طـــوف او سیمای مهر
مثـــــل فاتح آن امیر صف شکن ([56])
ســـــکه زد هـــم بـــاقلیم سخن
مــــلتـــی را داد ذوقِ جـــــستجـــو
قـــــدسیانِ تسبیح خوان بر خـــاکِ او
از دل و دستِ گهرریزی که داشت
ســـلطنت ها برد و بي پروا گذاشت
نکـــته سنج و عارف و شـــمشیر زن
روح پـــاکش با من آمد در ســـخن :

* * *

«پیـــــش مـــا ای آشنای کوی دوست!
یـــک نفس بنشین که داری بوی دوست
ای خوشـــــا آن کز خودی آئینه ساخت
وانــــــــدر این آئینه عالـــم را شناخت
پیـــر گـــردید این زمین و این ســـپهر
مـــــاه کور از کورچشمـــی هـــای مهر
گـــــــرمی هنـــــگامه ای می بایـــدش
تا نـــخستین رنـــگ و بو باز آیـــدش
بـــــــندهٔ مـــؤمن ســـــرافیلی کـــند
بانــــــگ او هر کهنه را بـــرهم زند

56 - له فاتح څخه مراد د عثماني ترکیې دوهم سلطان محمد خان (۸۵۵ – ۸۸۶ هـ ق) دی چې فاتح یې لقب ؤ

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ای تـــرا حـــق داد جان نـــــاشکیب
تو ز ســـر ملک و دین داری نصیب
فـــــاش گو، با پـــور نادر فاش گو
بــــاطن خود را بظاهر فاش گو» (57)

علامه اقبال د «حرکت بکاخ سلاطین شرق» تر عنوان لاندې غازي لوی احمد شاه بابا د «مردِ ابدالي» په نامه داسې ستايي :

مردِ ابـــدالـــی وجـودش آیتی
داد افـــغـــان را اســـاسِ ملتی
آن شـــــهیدانِ مـــحبت را امـام
آبروی هندوچین و روم و شـــام
نامش از خورشید و مه تابنده تر
خاک قبرش از من و تو زنده تر
عشقِ رازی بود بر صحرا نهاد
تو ندانی، جان چه مشتاقانه داد (58)

علامه اقبال په «جاويد نامه» کې د «ابدالي» تر عنوان لاندې د لوی احمد شاه بابا ملت جوړونه داسې بيانوي :

در نهـــادِ ما تـب وتاب از دل است
خاک را بیداری و خواب از دل است
تن زمـــرگِ دل دگــــرگون می شود
در مســـاماتش عـــرق خون می شود
از فـــساد دل بـــدن هیچ اسـت هیچ
دیده بر دل بند، جـــــز بر دل مپیچ
آسیا یک پیکر آب وگِـــل اســـــت
ملتِ افغان در آن پیکر دل اســـت
از فسادِ او فسادِ آسیا
در کشادِ او کشادِ آسیا
تا دل آزاد اســــت آزاد اســـت تن
ورنه کاهی در رهٔ باد اســــــت تن
همـــچو تن پابندِ آئین اســـــت دل

57 - و.گ. مسافر ۴۱- ۴۲ مخونه د کراچی چاپ، ۱۹۶۸ ع
58 - و. گ. جاويد نامه، ۱۷۲ مخ

مرده از کین زنده ازدین اســـت دل

قوت از مـــــــــقامِ وحدت اســت

وحدت ار مشهور گردد ملت است ([59])

علامه اقبال ددغه کتاب په يوه بل ځای کې بيا د «ابدالي» تر عنوان لاندې د غازي لوی احمد شاه بابا وطن دوستي او د خپل ملت مينه داسې وايي :

آن جـــــوان کــو سلطنت ها آفريـد

باز در کـــوه و قـــفا بر خـــود رميد

آتــشی در کوهسارش بـــرفـــروخت

خوش عيار آمد برون، يا پاک سوخت ([60])

په پيام مشرق (مجله) کې د غازي لوی احمد شاه بابا رحمة الله عليه په ستاينه کې دا ښو اردو بيتونه راغلي دي :

مرحـــبا ای غازی جانـــباز، ای شمشيرِ حق!

آيا اس ظلـــمت کـــدی ميں کی تو تنويرِ حق

هنــــد کی هــــر ذره ميں کنده تيرا افسانه هيں

تيری دم ســــی غيرت فردوس يه ويرانه هيں

بادۀ توحيـــد ســـــی پر، تيردی دل کا جام تها

تيـــــرا ســـاقی مصطفی تها ميکده اسلام تها

هوگيیں خم تيری آگــــــی گردنيں اصنام کی

بن گـئی پيکِ قضا جنبش تيری صمصام کی

ترجمه :

ښه راغلې ای تر سره تير غازي! اې د حق تورې!

ته دې تورستان ته د حق رڼا راغلی يې

د هندوستان د خاورې په هره ذره کې ستا د مړانې افساني کندلي دي

ستا په ساه دغه کنډواله د فردوس د رخې وړ گرزېدلې ده

ستا د زړه جام د توحيد له شرابو ډک ؤ

ستا ساقي مصطفی ؤ او ستا ميکده اسلام ؤ

ستا د تورې مخې ته د بتانو غاړې کږې سولې

ستا د تورې هر حرکت د قضا يو استازی ؤ

****

د غازي لوی احمد شاه بابا د امتيازي خصوصياتو ترځنگې عنوان لاندې د پيام مشرق په مجله کې کښلي دي :

---

59 - و. گ. جاويد نامه، ۱۷۶ مخ

60 - و. گ. جاويد نامه، ۱۷۷ مخ

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

«غازي احمد شاه بابا ابدالي میں چند امتیازی خصوصیات ین جن کی بناپر هر سمجدار آدمی ان کا احترام کرتا تها – غازی محترم باوجود ایک با عظمت پادشاه هونی کې بي انتها ساده طبیعت اور انکساری پسند تهی ان کا یه معمول تها که غریبوں کی محلوں میں جاکر ان کی حالات دریافت کرتی اور اگر ان کو کویی شکایت هوتی تو اس کا ازاله کرتهی، ان کا مزاج میں غرور کا نام و نشان تک نه تها و هر ادنی و اعلی سی نهایت اخلاق و محبت کی ساتهـ بات چیت کرتهی او ان کو دکهـ درد میں شریک هوتهی تهی، وه روزانه پانج وقت مساجد میں جاتی اور غریب مسلمانوں کو صف میں کهړي هوکر نماز پړهتی تهي ان کی دربار میں کسی قسم کی روک تهوک نهیں تهي – جو شخص چاهتا آزادی کیساتهـ حاضر هوتا اور اپنی حالات بیان کرتا تها.»

ترجمه :

په احمد شاه غازي کې څو داسې امتیازي خصوصیات وو چې د هغو په اغیزه به د هر یوه او منصف سړي په زړه کې ده ځای درلود، احمدشاه غازی سره ددې چې یو بریالی او برمیالی ستر ټولواک ؤ یو خاکساره او بې تکلفه پښتون هم ؤ، دی به په خپله د غریبانو او بې وزلو کور ته ورتی، او پر هغو به یې پوښتنه کوله. که به یې څه اړه ومانده درلوده د هغو پوراینه به یې کوله او که به یې کوم شکایت درلود د هغو په دفعه کې به یې زیار یوست - د غازي احمد شاه بابا په طبیعت کې د غرور او لوییۍ څرک نه ؤ. د رعیتو له هر واړه او غټ سره په خورا مینه او محبت ږغیده او په درد و غم کې به یې همدردي او غم شریکي ورسره کوله – دی به پنځه وخته لمانځه لره ماجت ته تـئ او هلته به غریبو مسلمانانو سره په یوه صف کې څنگ پر څنگ دریدی، دده دربار ته د هیڅ عارض ورتگ منع نه ؤ، هر چا چې به عرض درلود پخپله به دربار ته ورتـئ او ده ته به یې خپل عرض وړاندې کاوه.

د پیام مشرق په مجله کې یې د احمد شاه بابا د شخصیت په باب دا هم راوړي دي :

«غازی محترم (احمد شاه ابدالی) کا یه بهی، معمول تها که اپنی ذاتی آمدنی میی سی چوتها یی رقم غریبوں، طالب العلموں، یتیموں او بیوه عورتوں کوتقسیم کرتی تهی، ایک مرتبه ایسا اتفاق هوا که حضرت غازی محترم رات کی وقت قندهار کی ایک بازار سی گذر رهی تهی، راستی میں آپ نی دیکها که ایک شخص بیقرار رهی اور قریب کی شکسته مکان میں رونی کی آواز آ رهی هی.

دریافت کرنی پر مسافر نی کها که میں خراسان کا رهنی والا هوں، میری ساتهـ میری بیوی بهی هی جو حامله هی، وضع حمل کا وقت قریب هیں اور میری پاس ایک پیسه بهی نهیں هی. غازی محترم نی اسی چالیس روپی مرحمت فرمایی اور خود اپنی بیگم کو اس حامله عورت کی خدمت کیلیئ مقرر کیا.»

ترجمه :

احمد شاه ابدالي د خپلي آمدنۍ څلورمه برخه پر بیوزلو، طالبانو، یتیمانو او کونډو ویشله.

یوه شپه احمد شاه غازي د کندهار په ښار کې پر یوه بیوزلي، نا بلده پردیس پېښ سو چې ماینه یې د لنگون په شوَلو (دردونو) اخته وه او دی یې د خسماني له پاره ډېر ناکراره ؤ- احمد شاه چې یې په حال خبر سو، سړي ته یې دستي څلویښت روپۍ ورکړې او خپله ملکه یې د لنگي د خدمت له پاره ورواستوله.

****

د یعقوب داداشي یو مضمون په ډان اخبار کې د «احمد شاه ابدالي» تر عنوان لاندې خپور سوی دئ؛ ددغه مضمون تر عنوان لاندې چې په غټو تورو کومه جمله کښلي سوېده پښتو ترجمه یې دا ده :

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

هغه ستر شخصیت چې د هند تأریخ یې بدل کړ

نوموړي داداشي ددغي مقالي په متن کې یو ځای کښلي دي :

«د پاني پت د جنګ د قهرمان په حیث احمد شاه د خپلو وطنوالو توره او مېړانه نړۍ والو ته وښووله. ...»

که څه هم احمد شاه یو زورور پادشاه ؤ، خو شاهي تجمل او کروفر یې نه خوښېده، له خپله درباره څخه یې د هند او ایران د شاهي دربارونو پر تکلفه آداب او رسوم لیرې کړله او په یوه مسنونه سلام به کفایت کېده.

یوه ورځ په ډهلي کې احمد شاه غازي خبر سو چې دده هغه خاص خبریال د پاني پت په غزا کې شهید سوی دئ چې ده یې د مرهټه وو د برید خبر ورکړی ؤ، دستي د هغه شهید کور ته د پاتا له پاره ورغی- کونډې ته یې څه شیان وروبخښل او دده زوی یې د پښتانه امیرالامراء نجیب الدوله یوسفزي په دفتر کې مقرر کړ.

****

زموږ د زماني حاجي خانمیرخان «هلالي» په خپل کتاب «ننګیالي پښتانه» کې د پاني پت د قهرمان لوی احمد شاه بابا په باب ویلي دي :

شګې، خاورې، غنی، غر، میدان د پاني پت
وایي پښتون قام او احمد شاه باندې رحـــمت
ملا د کـــــفر ماتــــه کـړه ځوانانو پښتـنـو
واخلــــــــئ سبق مشرانو نه ای اوسـنو!

وروسته د څمکنو د حضرت میا عمر رحمة الله علیه (۱۱۹۰ هـ.ق مړ) له خولې غازي بابا ته داسې وایي :

و وې میـــا عمــر د څـــوکنو غوث الزمان :
«اې احمد شاه ته یې بریالی په هـــر میـدان
ستا سینه کې زړه ډک یو غیرت دی د ایمان
ستـــــا په مخ کې نه شي دربېدلای مرهټـیـان
ستا د سر د پاسه سوری دی د پاک رســـول
ستا تر قدم لاندې وینم واړه دښـــــــــــمنان
ځه، په مخه ښه ستا او راستون شې بـریالی
ستا په لاس شه فتحه د سیالی په هر جولان
اې ننګیال پښتونه! ستا غیرت دی په اسلام
ستا سره ملګري دي د خدای نیک بنده ګان
اې هــــلالي نه شته د احمد په شان پښتون
چا چــې د اسلام له پاره هر څه کړه قربان

هلالي صاحب د جمهوریت په اخبار کې د غازي احمد شاه بابا ستاینه داسې کوي :

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دی فـــخر د پښـتون عالي مقام احمد شاه
هرچا نه دی اوچت په ننگ و نام احمدشاه
خیـلونه، قبــیلي او پرگــني یو ځای کول
له دوی نه جوړولو پښـتون قام احمد شاه
پښـتون د گـــــــــمنامی کندي نه راوایستو
پښـتون ته کړو ښکاره د عزت نام احمد شاه
تر اوســـه په لـــرزان وینم میدان د پاني پت
په چغو مرهــتي وایـــي رام رام احمد شاه
پښـتون په تا پښـتون پاچا همیش فخر کوي
زما هلالـــــی دی په تا ســـــلام احمد شاه

****

د پیښـور بل ممتاز لیکوال ښاغلی امیر نواز جلیا په جمهوریت اخبار کي د لوی احمد شاه بابا د قهرمانی په باب یو مضمون لیکلی دئ چي عنوان یې دئ : «د اسلام بربنډه توره احمد شاه ابدالي»؛ نوموړی ددغه مضمون په پای کي لیکي :

« حقیقت دا دئ چي په اسلام کي د فیصلي دوه جنگونه شوي دي : یو جنگ د بدر بل جنگ د پاني پت – بدر کي که مسلمانانو شکست خوړلی وای نو په دنیا کي به اسلام پاتي نه ؤ – او که په پاني پت کي پښـتنو گټه نه وای کړي په هندوستان کي به اسلام نه ؤ پاتي شوی. راځئ چي نن د اسلام هغي بربنډې توري او ننگیالي بابا ته سلام ولېږو او د پاني پت هغو لسو زرو پښـتنو شهیدانو ته د جنت مبارکی ووایو.»

****

د هندوستان نامتو عالم او محقق علامه سید سلیمان ندوي لیکلي دي :

«احمد شاه ذاتاً لوی اولوالعزم او تجربه کاره فاتح سپهسالار ؤ اما لکه نور فاتحین په انتظام نه رسېده، د هندوستان مسلمانان ځکه دده ممنون دي چي مرهټیان یې له شمالي هندوستانه شړلي دي.»

دا چي علامه ندوي لیکلي دي : «اما لکه نور فاتحین په انتظام نه رسېده» ددې سبب غالباً دا ؤ چي دی د هندو د نورو فاتحینو لکه گوډ تیمور او افشار نادر غونډي ظالم، جابر او خدا ناترسه نه ؤ، ده له خپلو لښکرو سره هم ډېره نرمه رویه دلوده، کیدای سي دده له دغي نرمي رویي څخه به کله چا بده گټه اخیستي او انتظام به یې مات کړی وي، مگر دی بې رحمه افشار نادر نه ؤ چي د ډهلي په قتل عام کي یې د لوی اختر په دریمه ورځ د شاه ولي الله رحمة الله علیه له وینا سره سم د چاندني چوک په لښتیو کي د اوبو پر ځای د سریو ویني وبهولي او د آئینـهٔ تأریخ نما په قول یې تر یو لک تنه زیات ووژل – سپین ږیری آصف جاه نظام الملک لڅ سر، توره په غاړه ځړولي په ننواتي ورته راغی او ورته ویې ویل :

کسی نمانده که دیگر به تیغ ناز کـُشی
مگر که زنده کنی خلق را و باز کـُشی

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په خیر و لولـئ

او یوه ډهلي وال شاعر ددې قتل عام په ساندو کې وویل :

یا رب کرا گذر شد در شهرما که باشد

هـر خـانه بزمِ ماتم، کوچه کربلا یی

زړه سواندی احمد شاه، ګوډ تیمور نه ؤ چې د ډهلي قتل عام یې له خلکو څخه د اصفهان د لوی او مشهور قتل عام هیر کړي او د ډهلي د جنګ په پیل کې پنځوس زره بندیان تر تیغ وکاږي او غیاث الدین علي بن جمال الاسلام په روزنامۀ غزوات هندوستان کې یې په ویاړ ولیکي :

«در دهلي چندان به قتل آمدند که حکایت قتل عام اصفهان منسوخ شد و روز پنجشنبه همه اهل قلعۀ (میرتهـ) را از تیغ گذرانیده زن و فرزند آنان را اسیر گرفته بعمارت آتش انداختند و حصار را ویران ساختند.»

زموږ زړه سواندي غازي بابا خو د تأریخ مظفري په قول دولس زره مرهتیان چې د پاني پت په جنګ کې نیول سوي وو د شجاع الدوله په شفاعت خوشې کړل او یعقوب داداشي د میر غلام محمد غبار دغه شمیره دوه ویشت زره تنه ښيي او داداشي دا هم زیاتوي چې هر یوه ته یې د خرڅ له پاره دوه دوه روپۍ او یوه یوه شړۍ هم ورکړله. ([61])

ګوډ تیمور (۷۷۱ – ۸۰۷ هـ. ق) د ترکیې تر نیولو وروسته د بالقاناتو فاتح مجاهد اعظم عثماني خلیفه بایزید یلدرم رحمة الله علیه (۷۹۲- ۸۰۵ هـ. ق) په قفس کې اچاوه خو احمد شاه بابا د مرهتیانو پیشوا ته د پاتا لیک لېږه او په هغه کې یې د هغه ځوان زوی او هغه توریالی تربوره پر مرګ د خواشینی اظهار کاوه چې د احمد شاه او دده د قام په قتل پسي یې له دکنه توري رااېستلي وې او د کابل د نیولو تکل یې کړی ؤ.

به بین تفاوتِ ره از کجاست تا به کجا

****

ارواښاد علامه عبدالحی حبیبي د لوی احمد شاه بابا نومي کتاب په سریزه کې لیکلي دي :

«زموږ د هېـواد ډېـر لوی بریالی او د پښتـنو د تأریخ روڼ ستوری اعلیحضرت لوی احمد شاه بابا دی.» ددنیا تأریخ او پښتـانه، دی یو مشهور بریالی او ستر فاتح ګڼي؛ ده د خپلې توري او مېـړانې په سیوري کې د افغانستان اوسنی دولت تشکیل کړی دئ. ...

لوی احمد شاه بابا لکه د آسیا پخواني فاتحین یوازې پخپلو جنګي تشکیلاتو او سوقیاتو سره جهانګیري نه ده کړې، بلکه ده د خپلې توري سره قلم او له خپلې سربازۍ او توریالیتوب سره علم، فضیلت، تقوی او ادب هم درلود، ځکه نو دی موږ د آسیا یوازې نامتو او د لارو فاتح نه ګڼو، بلکه ددې خاورې یو تکړه ادیب، یوه عالم، عادل پاچا، لوړ شاعر، اجتماعي، مصلح، دیني پیشوا او روحاني مقتدا هم بولو. ...

---

61 - د پاني پت سوبه د ۱۱۳۹ هـ. ش. کال د جدي په څلیرویشتمه پېښه ده او دا د ژمي د څلي یخې ورځې وې؛ میر غلام محمد غبار چې د پاني پت د سوبې تأریخ ۱۶ جولای ۱۷۶۱ع لیکلی دئ تېـروتنه ده باید سهي سي (و.ګ. افغانستان در مسیر تأریخ ۳۶۹ مخ او احمد شاه بابا ۲۷۴ مخ) په ځینو تأریخونو کې یې لیکلي دي چې دا یوه یوه شړۍ او دوې دوې روپۍ شجاع الدوله ورکړي دي، ځینې کسان بیا د سورج مل جټ نوم یادوي. (؟)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

احمد شاه لکه د پښتنو اجتماعیاتو، سیاستونو او عمومي ژوندون ته چي لوړ لوړ خدمتونه کړي دي (دغسي یې) د پښتو علم او ادب او شعر ته هم گرانبها او د گټو ډک خدمتونه کړي دي....»

****

په مرقع مشاهیر (۴۱ مخ) کي د «احمد شاه ابدالي» تر عنوان لاندي یو مضمون خپور سوی دئ؛ په دغه مضمون کي د لوی احمد شاه بابا رحمة الله علیه په باب یې داسي کښلي دي :

«احمد شاه ابدالي هغه څوک (دئ) چي د براعظم گي (هند و پاکستان) د تأریخ پاڼي یې بدلي کړي، دي مرني د پاني پت په میدان کي داسي یوه تأریخي فتحه حاصله کړې ده چي د اسلام سترگي یې اوچتي کړي دي، مغل سلطنت یې له بدرنگي تباهی نه بچ که او له ناپسندیو نه یې وساتل.

دی یو دور اندیشه، قوم ودانی، ساده (بې لوټه) پاکدامنه او د شهرت او طاقت له نشي نه پاک سړی ؤ.

رحمت شه د اسلام په دې ناموره جانباز.....» (62)

****

د پېښور په سیمه کي یوه مجله خپرېده چي «رهبر» یې نوم ؤ، ددغي مجلي د (۱۹۵۷) کال د مي د میاشتي د یو ویشتمي په گڼي کي د «ستر ابدالي» تر عنوان لاندي د ځیگر اپریدي یو نظم خپور سوی دئ چي څو بندونه یې دا دي :

مرسته کړنه د کمزوریو، ددې ستر انسان فطرت ؤ
هســـکول د غورځېدلو پرځېدلـــو یې صفت ؤ
ورتـــه خـواست خو ځکه کړي د مغلو سلطنت ؤ
د غـــلیـم په وینو لت پت چي میدان د پانی پت ؤ

پـسي توري چي له میانه راوتلي ابـدالـــی وې
او په ښېو د پښتنو کي د مغل پرتي خودی وې

د اورنگ په کورنی هم دې پښتون کړی احسان ؤ
دا فاتـــح گوره هیواد ته له ډهلي بیرته راروان ؤ
دې سـلوک د ابـــدالي ته سـکندر به هم حیران ؤ
حـــاتم هم فکرونو وړی سخاوت ته د افـــغـــان ؤ

تخت یې وبانښه وبل ته دا بخښنـــي مـېړنی وي
او په پینو د پښتنو کي د مغل پرتي خودی وي

ســـر به ده قـربانولو د پښتـــون مـلت په پت کي
پریشانی تري بوگنېدلي ځان ځانی وې په هیبت کي

62 - دا مرقع د ۱۹۶۶ع کال د جون په میاشت کي په کراچی کي چاپ سوې ده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

دا خـــوري ورې چې ځومره قبيلې دي په ملت کې
تا به وې چې بس کړې دی په ځنځير د جمعيت کې
دا لښکر د ننګيالو ؤ ترې په تېښته بې ننګی وې
او په ښپو د پښتنو کې د مغل پرتې خـــودی وې

****

اروابښاد عبدالرؤوف بېنوا (۱۴۰۵ هـ.ق. مړ) د افغانستان په نوميالیو (۳ / ۲۸۰ مخ) کې د غازي بابا لوی احمد شاه په باب داسې کښلي دي :

«احمد شاه بابا يو سپېڅلی مسلمان، غيرتي پښتون او عادل پاچا ؤ، د کمزورو يې لاس نيوه او د زورورو يې لاس پيچه، په ديني اوامرو او نواهيو او ملي او پښتني دود دستور کلک پابند ؤ، مجرمينو ته تر سزا ورکولو په عفوه کولو ډېر خوښ ؤ. د احمد شاه بابا شخصي ژوند هم ډېر ساده او له هر ډول تصنع او تجمل څخه سپېڅلی ؤ، ده هېڅکله د اعتدال له حده تيری نه کاوه، دده اخلاقي ښېګنو دده د شخصيت په تکامل کې لويه اغيزه درلوده، ځکه به نو افشار نادر ويل :

«من در ايران و هندوستان و توران مردی چون احمد خان حميده خصال و پسنديده افعال نه ديده ام. »

****

اروابښاد سيد رسول رسا (۱۹۱۰ع زوکړی) د پېښور له وتلو شاعرانو او ليکوالو څخه ؤ، دی د احمد شاه ابدالي تر عنوان لاندې يو شعر لري چې په هغه کې يې د مرهټو له منګولو څخه د هندوستاني مسلمانانو د نجات له پاره د غازي بابا غورځنګ داسې بيان کړی دئ :

فخر د وطن ؤ، د پښتون مردِ ميدان د مـــونږ
ځوان ؤ، مسلمان ؤ د ملت په غم غمجن افغان

***

پــــوه ؤ چې وحـدت زور لري، قــوت لـــــري
دين د وحدت نوم دی، د وحدت توره طاقت لري
هـــنــد ظــلمتکده وه، د هندي مسلمان زور نــه ؤ
هر ځای مرهټيان وو د کمزوري مسلم کور نه ؤ
ګورو هند مسلم ته، ددين ورور د ابدالی ؤ خپور
داسې مسلم نه ؤ، مرهټې چې په سر سـپور نه ؤ

***

جمعه يې غازيان کړو زنې ځوان قوي لښکر جوړ که
هند يې مرهټانو ته د سرو لمبو سقر جوړ که
ياد دی، پانې پت ته جنګې زور د ابدالي ځلمي
ځنګه يې تس نس کړل، يادېدل چې مرهټي ځلمي

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

****

په آريانا دايرة المعارف (۲ /۱۵۵۴ مخ) کي د لوی احمد شاه بابا د شخصيت په باب داسي ليکلي دي : «احمد شاه د افغانستان يو لوی پاچا او د مشرق يو قابل فاتح ؤ. احمد شاه د خپلو سياسي او نظامي تجربو، معتدلو اخلاقو او خدای ورکړي عقل په مرسته وکولای شوه چي د مشرتوب درنه وظيفه د ملت او تأريخ په مقابل کي په ښه ډول اجراء کړي، ده اداري توحيد راوست او ....»

زموږ د زماني لوی شاعر مير حيدر صاحبزاده چي د کندهار د ارغنداو په «جوی لاهور» کي اوسېده او په ۱۴۰۷ هـ. ق. کال مړ دئ د لوی احمد شاه بابا په ستاينه کي د احمد شاه بابا د خويونو تر عنوان لاندي داسي ويلي دي :

چــي ږغېږي مـــؤرخين له دې تولـــواکه
ګانــه کېږي مـعتـدل شاه لـــه اخــــلاقه
ډېــر پـــابـــند د اوامــــرو مذهبــــــــي ؤ
ولاړ تـــينګ پر عرف، عاداتو پښتـــني ؤ
چـي اعمـــال افـعـــال دده تـه کاتـه کېږي
لـه شــاهــانــو عـادلانــو حسابېـږي
د دېـينداره تـــولـواک زښته ډېر غيرت ؤ
لــــه غـيرته يـي هر ځای کي حـــکايت ؤ
د خـــپل ملک په نيک، مشفقه لـکه پلار ؤ
پـــرمـجرمـــو، پــر ظالمو ډېر قهـــار ؤ
دا تولواک ؤ ډېر څوانمرد حق پېژندونکی
د احسان په هيڅ وخت نه ؤ هېروونـــکی
لـــه ښاغلـي چـا لـيدلی امـسـاک نـــه ؤ
ډار و حـــرص و تـــکبر د تـــولواک نه ؤ
په ســـخا او جــوادی کـــي يې ګور نــه و
خـــو مسرِف او مُـبـَـذِر لــر و بـر نــه ؤ
ښــه اعـــمالِ صـــالحه چي يي دا شان دي
پــــه هـمت او بــزرګی يــي شاهدان دي
او اکـــثـره پـښتـــانه ددغـــه غـولــــــي
احمد شـــاه لـــه اولـيـاوو څخـه بـولـــي

****

اروابناد غلام محمد غبار (۱۳۵۶ش. مړ) په «احمد شاه بابا» نومي کتاب کي چي د ۱۳۱۷ ش تأليف دئ زموږ د ستر غازي لوی احمد شاه بابا په باره کي ليکلي دي :

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

«وقتیکه احمد شاه بابا به تختِ سلطنت نشست یک نفر نظامی جنگدیده و یکمرد سیاسی تجربه اندوخته بود، احمد شاه ملت افغانستان را در حالی ملاقات کرد که (باوجود) اشتراک در احساسات و دیانت از حیث عدم اشتراک منافع متشتت (بودند) ولی به حکم فطرت و خصایص ملی مستعد آزادی، جاه طلبی و افتخار و از نظر ضیق اقتصادی طالب ثروت بودند و هنوز نسیم جانفزای ایقاظ دورهٔ هوتکیه بر پیشانی شان می وزید، لهذا بالطبع آماده و منتظر پیشوا و رهنمای بودند (و) احمد شاه این وظیفه راهنمایی را قبول کرد و الحق بدرستی از عهدهٔ آن بر آمد.

احمد شاه بابا در تماس نخستین وی با قوم مثل (یک) سیاستمدار قابلی که قدرت تعصبات مردم را به میل و نظریهٔ خود استعمال می کند جنگجویی، افتخار طلبی، آزادی پرستی، حس حکمرانی و منفعت دوستی افغانها را تحریک و قضیهٔ دفاع از وطن اسلامی، جنگ با مخالفین مذهب (و دین و مقدسات و نوامیس ملی) و اغتنام از ممالک پرثروت را پیش کشید و باین وسیله قوای نهفته و خفتهٔ معنوی تمام طبقات ملت را بیدار و قدرت های پراگندهٔ قوم را جمع و بیک استقامت بحرکت انداخت؛ پیشبرد نقشه های بزرگ از همه بیشتر محتاج تحریک احساسات عمومی است، تشکیل یک قوهٔ عسکری منظم ملی و شروع به جنگ های متوالی و متواتر بار دیگر قوای نهانی ملت افغانستان را بیدار نمود و در نتیجه عقیده فتح و پیروزی نژاد افغان را نسبت به اجانب در قلوب مردم تقویه نمود.

احمد شاه بعد از حرب و فتوحات، توسیع دائرهٔ ملیت افغانی را در تمامی ولایات متصرفه مدنظر گرفت و لهذا ملیت افغانی روزبروز کسب وسعت نمود؛ احمد شاه عدالت و مشورت را اساس کارهایش قرار داد، و باین واسطه خوشبینی و اعتماد عموم را جلب نموده به محبت و اعتماد، قلوبِ مأمورین و منصبداران خودش را تصرف کرد. معهذا احمد شاه در مورد مخالفین این خط مشی و عناصر مضره آدم شدید البطش و قاهری بود، متمردین را بحکم قوت براه می انداخت.

احمد شاه بخوبي توانست از روحیهٔ ملی و استعدادیکه در نتیجهٔ اقتضاأت فطری و حوادث ماضی تهیه شده بود برای اعتلای مملکت استفاده کند. این قدرت تشخیص و استفاده با صیت فتوحات بلند آوازه و طرز ادارهٔ داخلی و شهرت مکارم اخلاق شخصی او یکجا شده تمام توده های افغانی را به تسلیم و اعتماد نسبت باو وادار نمود.» ([63])

لوی احمد شاه بابا دري پلا ډهلي ته تللی دئ. لومړی وار په ۱۱۷۰ هـ. ق. کال، دوهم وار په ۱۱۷۳ هـ. ق او دریم وار په ۱۱۷۴ هـ . ق. کال.

په ۱۷۷۰ هـ. ق. کال لوی احمد شاه بابا د ډهلي د مغل پاچا دوهم عالمگیر (۱۱۶۷ – ۱۱۷۳ – هـ. ق) په بلنه ډهلي ته ولاړ ([64]). مغل پاچا غوښتله د لوی احمد شاه بابا د ورتگ په برکت ځان د خپل ناسیاله وزیر غازي الدین عمادالملک له شره خلاص کړي؛ غازي الدین عمادالملک هغه وزیر ؤ چي تر دوهم عالمگیر دمخه د ۱۱۶۷ هـ.ق د برات د میاشتي په لسمه د ډهلي مغل پاچا احمد شاه (د محمد شاه زوی) ړوند کړی او معزول کړی ؤ، او د ۱۱۷۳ هـ. ق. کال د دوهمي خور په اتمه یي پخپله دوهم عالمگیر وواژه او مُحـي الملة یي ددوهم شاه جهان په نامه دده پر ځای دډهلي پاچا کړ. ([65])

دا پلا چي لوی احمد شاه بابا ډهلي ته بي جنگ و جگړي ورغی، د ډهلي تاج و تخت یي دوهم عالمگیر ته وباخښه. دی کندهار ته ځني راغی.

---

63 - و. گ. احمد شاه بابا، فصل هجدهم ۱۰۰ – ۱۰۴ مخونه د کابل چاپ، ۱۳۲۲ ش.

64 - ددغه بلن لیک متن د علي گرهـ مسلم پوهنتون د تأریخ د څانگي په لکچرونو کي خلیق احمد نظامي رانقل کړی دئ.

65 - محي الملة د محي السنة زوی، د کام بخش لمسی، د اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۶۸ - ۱۱۱۸- هـ. ق) کړوسی ؤ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

دوهمه پلا چې په ۱۱۷۳ هـ. ق کال کې لوی احمد شاه بابا د ډهلي شاو خواو ته ورسېده د براری په میدان کې د دتاسیندهیا مرهټه وژونکي او د مرهټو لښکرو ماتوونکي فاتح احمد شاه په ډهلي کې د ناسیاله غازي الدين عمادالملک مقرر کړی مغل پاچا محي الملة په خپل پاچاهي پرېښود او فقط د ډهلي قلعه داري يې يعقوب علي خان باميزي ته وسپارله؛ په خپله «انوپ شهر» ته ولاړ. دریمه پلا چې د پاني پت تر لويې سوبې وروسته احمد شاه بابا ډهلي ته ولاړی – د ډهلي پاچاهي يې د نوموړي دوهم عالمگير زوی دوهم شاه عالم (۱۱۷۳- ۱۲۲۱ هـ. ق.) ته ورکړله – څکه چې پخپله شاه عالم په ډهلي کې ؤ، نو يې د شاه عالم د زوی ميرزا جوان بخت نائب السلطنه مقرر کړ.

ارواښاد مير غلام محمد غبار د لوی احمد شاه بابا دغه تاج بخشۍ غندي او داسې ليکي :

«روش سياسي احمد شاه تقاضا می نمود که سلطنت موجودهٔ هند را برای حفظ منافع افغانی تقويه و حمايه نمايد، لهذا مصمم به تنبيه مخالفين او گرديد. هنديها حق دارند اظهار نارضامندی از اين رويـهٔ احمد شاه نموده و او را جهت آنکه چرا سلطنت هندوستان را از يک خانوادهٔ پوسيده و محکوم بانقراض منتقل بيکدست قوتمند ديگری ننموده ملامت کنند. سياست احمد شاه افغان با درنظرداشت اوضاع آنروزهٔ ولايات مشرقي افغانستان اين رويه را در نظر او الزام می نمود. بعلاوه فرود آوردن پادشاهی را از مقام سلطنت اش که خود به احمد شاه تسليم شده بود، دور از فتوت می دانست، مخصوصاً در حاليکه خود الحاق هندوستان را با افغانستان اساساً در نظر نداشت....» ([66])

د ښاغلي غبار دا بيان په هغې تاج بخشۍ پورې اړه لري چې لوی احمد شاه بابا په ۱۱۷۰ هـ. ق. کال دوهم عالمگير ته کړې ده. ارواښاد غبار د پاني پت تر سوبې وروسته په ۱۱۷۴ هـ. ق. کال دوهم شاه عالم ته د دهلي تاج و تخت بخښل، تر دې لا په تنده لهجه سره داسې غندي :

«احمد شاه با تحمل زحمت و نثار خون جوانان افغان و با درنظر گرفتن نتيجـهٔ خوفناکِ شکستِ احتمالی با دشمن خطرناک دولت هندوستان مقابل و بالاخر تاج رخشـندهٔ هند را از کفِ مرهټه ربوده و رايگان بر سر بي استحقاق گذاشته بود. چون نتيجـهٔ مفيد اين جنگ نه عايد دولت هند شد نه افغانستان، لهذا اين جنگ عظيم يکی از بيفايده ترين کارهای احمد شاه شمرده ميشود؛ از طرف ديگر چون احمد شاه نميتوانست در آن وقت خطرات آيندهٔ اروپايی ها را در هند پيش بينی کند لهذا از عدم اتخاذ تدابير اساسی معذور شمرده ميشود. » ([67])

دا ؤ په هندوستان کې د لوی احمد شاه بابا د تاج بخشۍ ردِ عمل چې د ښاغلي غبار په ذهن کې يې کړی دئ، خو د تعجب خبره دا ده چې په ايران کې د لوی احمد شاه بابا تاج بخشۍ ته په دغه نظر نه گوري؛ ښايي دی به پړوند شاهرخ (د افشار نادر لمسی) د زنديه او قاجاريه قوتونو په مقابل کې مروجه بولي او گمان به کوي چې شاهرخ په ړندو سترگو ددغو قوتونو موټ پېچلای سي، په مشهد کې د تاج بخشۍ پېښه ښاغلی غبار داسې بيانوي:

«احمد شاه از هرات به جام و لنگر، و از آنجا بمشهد کشيد.....

امرای بی لجام آن شهر، شاهرخ نابينا را با جنگ با احمد شاه واداشتند، او قلعه بندی اختيار نمود و جنگ شروع شد، اما اهالي شاهرخ را به تسليم رأی دادند و او (پس از ششماه محاصره) در اردوی احمد شاه حاضر و مراتب اطاعت و انقياد

---

66 - و. گ. احمد شاه بابا، ۲۳۴ مخ
67 - و. گ. احمد شاه بابا، ۲۸۰ مخ

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

خودش را تقدیم نمود. احمد شاه چنانچه روش سیاسی او درین مورد بود شهرخ را نوازش و از طرف خود به نائب الحکومه گی ولایت مشهد مقرر نمودند. ....» ([68])

تورن ارکان حرب علي احمد جلالي په مطالعهٔ تأریخ افغانستان از نگاه عسکري (۲، ۲۵۱ مخ) د احمد شاه بابا په باب لیکلي دی :

احمد شاه ملت خود را از یک وضعیت نابسامانی بمراحل بسیار عالی امپراتوری رسانید و در طول زمامداری بیست و شش سالهٔ خویش چنان تحولی را بوجود آورد که مسیر تأریخ افغانستان را تغییر داد؛ او برای رسیدن باین مرام در بدو مرحله وسایل و شرایط مناسبی نداشت. وضع مملکت در اثر فتوت (؟) های متمادی که از پنج قرن اخیر باینطرف باحوال کشور روی داده بود فوق العاده بحرانی بمشار میرفت و بوجود آوردن یک وضعیت مستقر در آن، مستلزم طرح پلان ها و پالیسی های مخصوصی بود که احمد شاه با کفایت ذاتی خود از آن بدر آمد. ...

ستراتیژی احمد شاه بابا به اساس بوجود آوردن یک افغانستان قوی، مقتدر و مستقر تنظیم می گردید. او عقیده داشت که از همه اولتر لازم است که خاکهای افغانستان توحید شده و ملت افغان در داخل یک حدود معیین صاحب نفوذ، اقتدار وحدت نظام اداری مقتدری باشد. ازین جهت هدف اولین اومحافظهٔ افغانستان بود، او بیاد داشت که دولت غلزائی ها به علتی دوام نه کرد که آنها قبل از تحکیم دولت ملی در داخل افغانستان و تأمین شرایط سیاسی و اقتصادی یک دولت در آن، به فتوحات خارجی پرداخته و مرکز ثقل عملیات خود را بدانجا نقل کردند، در نتیجه تأثیر آنها بمراکز متفرق و متعدد تقسیم شد و بهمین علت بحال منفردانه از بین برده شد. احمد شاه بابا فتوحات زیادی در هند بعمل آورد ولی هیچگاه حاضر نه شد آنرا بطرز دایمی اشغال و محافظه کند، در حقیقت او اراده نداشت تخت دهلی از آنِ او باشد. بلکه مقصد او از فتوحات در هند از یکطرف تأمین منافع افغانهای هندی که بالای سیاست ملی او تأثیر زیاد داشت و از جانب دیگر رفع خطرات احتمالی بود که در آینده سرحدات کشورش را تحت تهدید قرار می دادند، وی از دهلی به آسانی می گذشت ولی بهیچ قیمتی حاضر نبود یک وجب خاک بلوچستان، هرات، نیشاپور، پشاور و مادون النهر ([69]) را بکسی بگذارد.»

اروښاد غلام جیلاني جلالي د «نامهٔ احمد شاه بابا بنام سلطان مصطفی ثالث عثمانی» په تعلیقاتو کې د تاج بخشه او مهربان احمد شاه بابا شخصیت داسي ښوولی دئ :

«نظر به مطالعهٔ تأریخ و تدقیق در حوادث زمان اعلیحضرت (احمد شاه) چنین بنظر میرسد که وی باوصف اینکه از نوابغ حربی و سیاسی و اداری وقت خود بودند در عین حال شخصِ صاف دل، یکروی و دارای اخلاق حمیده بودند و عادت داشت هر وقت دستی از دَرِ صلح و دوستی از جانب خصم بسوی او دراز شود، گرچه در عین مغلوبیت خصم و

---

68 - و. گ. احمد شاه بابا، ۲۲۱ – ۲۲۲ مخونه.پرانده شاهرخ خان د مشهد نائب الحکومه نه باله، بلکه تحت الحمایه شاه يې باله. دا مطلب دده د مهر له دې سجعې څخه ښکاري :

یافت از الطاف احمـــــد پادشاه
شاهرخ بر تخت شاهی تکیه گاه

69 - د ټایپ کوونکي یادونه : دلته مادون النهر ټایپ سوي دي چې تایپي او چاپي تېروتنه ده. دا باید ماوراء النهر وي چې د آمو یا دجیحون د سیند پورې غاړې ته وایي چې وزبیکستان، تاجیکستان، قزاقستان او قرغیزستان رانغاړي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

بعد از رسانیدن خسارات هم باشد آن دست را برخلاف روحیهٔ فاتحین دیگر با غرور عقب نمی زد، بلکه آنرا با محبت فشار می داد و بخواهشات خاطر خصم تا جائیکه امکان داشت لبیک می گفت.

اعلیحضرت احمد شاه به تأسی از همین خاصهٔ صلح دوستی او بود که تاج و تخت دهلی را دودفعه به شاهانِ مغلوب و درماندهٔ گورگانی هند بخشیدند. ([70])

میر منو (میر معین الملک) تورانی هنگامی که از طرف دربارِ دهلی والی لاهور بود حین وصول رایات قشون احمد شاهی با اطراف لاهور تمرد ورزیده بجنگ بزرگی اقدام کرد و بعد از چهار ماه محاربه و ستیزه از حضور اعلیحضرت احمد شاه امان خواست. شاهنشاهان ([71]) [شهنشاه] افغانستان فوراً از تمام جرایم (او) در گذشته وی را بحکمداری آن سامان باقی گذاشت. ([72])

هکذا نصیر خان حکمدار بلوچستان جنگهای خونین را در مستونگ و قلات براه انداخت و با اعلیحضرت احمد شاه بغی کرد – ولی همینکه نامبرده از رویهٔ خود ندامت نمود و تسلیم گشت، احمد شاهٔ مهربان از تمامِ جرایم او درگذشته، با خلعت و اِعزاز دوباره بخانی بلوچستان مقرر کرد. ([73])

بهمین طور علي مراد خان والی تون و طبس و عباس قلیخان بیات والی نیشاپور که مدتی مراکز خویشرا متجاسرانه در تحت محاصرهٔ قشون احمد شاهی دادند و در پایانِ کشش و کوشش زیاد چارهٔ جز تسلیم ندیدند هر دوی شان بحضور اعلیحضرت احمد شاه حاضر و شرف دستبوسی حاصل کردند و از حضور شهنشاهٔ افغانستان فرمانِ عفو جرایم بنامهای شان صادر و مردانگیهای آنان را در اثنای محاصره به ضد قشون شاهی ابراز داده بودند ستودند.

همچنین اعلیحضرت احمد شاهٔ تاج بخش بعد از تسخیر مشهدِ مقدس با شاهرخ نوهٔ نادرِ افشار از دَرِ مدارا پیش آمد فقط بخطبه و سکـه اکتفا نموده حکمداری مشهد را به شاهرخ گذاشت.» ([74])

****

[70] - لوی احمد شاه بابا د ډهلي تاج و تخت په ۱۱۷۰ هـ. ق دوهم عالمگیر (۱۱۶۷ – ۱۱۷۳ هـ. ق) او په ۱۱۷۴ هـ. ق. د نوموړي دوهم عالمگیر زوی دوهم عالم شاه (۱۱۷۳ – ۱۲۲۱ هـ. ق) ته وباخښه.

[71] - د ټایپ کوونکي یادونه : دلته شاهنشاهان ټایپ سوي دي چې تایپي او چاپي تېروتنه ده باید شهنشاه افغانستان وي.

[72] - د لاهور والي میرمنو (میر معین الملک) څو کاله د چار محال مالیه چې د کاله څوارس لکه روپۍ وه ورونه لېږله، احمد شاه بابا چې په ۱۱۶۵هـ. ق کال د لاهور شا وخوا ته راغی، دی په جنګ ورووت، تر ماتې منلو وروسته چې د لوی احمد شاه حضور ته ورغی (د حسین شاهی د تأریخ په قول) احمد شاه بابا پوښتنه ځنې وکړله :

«اې توریالیه که زه ستا په لاس کښېوتلی وای څه به دې راسره کړي وای؟

میرمنو جواب ورکړ :

«ککرۍ به مې دې پرې کړې او د ډهلي پاچا حضور ته به مې استولې وای.

د حلم او حیا کان احمد شاه ورته ومسل او ویې فرمایل :

«اوس زه څه درسره کړم؟»

میرمنو ورته وویل :

«د پاچا له رحم څخه مجرمان د بخښنې هیله لري که رحم کوئ ومې بخښه او که ظلم کوئ دا مې سر دئ پرې یې کړه»

زړه سوانده احمد شاه دی وباخښه، د رستم هند لقب یې ورکړ او د زوی په نامه یې خطاب ورته وکړ او بیرته یې د لاهور والي وټاکه.

[73] - نصیر خان بلوڅ په ۱۱۷۳ هـ. ق. کال احمد شاه بابا ته یاغي سوی دئ، په یادګار تاجپوشي خان قلات کې چې دا پېښه د ۱۱۷۱ هـ. ق. کال ګڼلې سوې ده، ما ته د تأمل وړ ښکاري.

[74] - شاهرخ په ۱۱۶۲ هـ. ق.کال د خپلې عمه د زوی سید محمد متولي په حکم ړوند کړه سو، سید محمد متولي چې د سلیمان شاه په نامه د مشهد پاچا سوی ؤ د یوسف علي له خوا وواژه سو. د سلیمان تر وژلو وروسته بیا ړوند شاهرخ د مشهد پاچا کړه سو، ۱۱۶۲ هـ. ق. کال په پای کې چې لوی احمد شاه بابا مشهد ونیوه شاهرخ ته یې بیرته د مشهد واک وسپاره او د احمد شاهی دولت یو تحت الحمایه واکمن ؤ نو ځکه شاهرخ په خپل مهر کې دا بیت کښلی ؤ :

یـافـت از الـطـافِ احـمــد پـادشـاه
شـاهـرخ بـر تـخـت شاهــي تکیه گاه

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د ایران متعصب سیاستمدار مهدي فرخ په «تأریخ سیاسي افغانستان» (۵۱ مخ) کې د لوی احمد شاه بابا د شخصیت په باب داسې لیکلي دي :

«دراني احمد شاه یو زړور، هوډیالی، مدبر، احتیاط کاره او مآل اندیشه سړی ؤ، د افغانستان د پاچاهي تاداو ده اینبی دئ- سپاهیانه خویونه یې وو- د فقر دعوه یې هم درلوده، له علماوو او فقیرانو سره یې په ډېره مینه او ادب رفتار کاوه، پر زیردستانو خورا مهربان ؤ.........»

****

اروا ښاد محمود خان بنګاوري (۱۹۶۰ ع مړ) په تأریخ سلطنت خدا داد میسور کې په ډېر صراحت سره لیکلي دي چې په میسور کې د میسور د خدا داد سلطنت جوړېدل په پاني پت کې د احمد شاه د توري صدقه ده- دده خپل الفاظ دا دي :

« **مـرهــتــون کی شکست ۱۷۶۱ ع**

یه وه وقت تها که مرهټون کا یـہ اقبال احمد شاه ابدالی کی هاتهوں میدان پانی پت میں ڈوب چکاتها، بالاجی باجی راو اس صدمی سی انتقال کرگیا، علاقه میسور میں جسوقت یـہ خبر میدان جنگ میں پهونچي تو گوپال راو تمام فوج کو جمع کرکي سرا میں قلعه بند هوگیا، اس وقت سی فایده اٹهاکر حیدر علی نی ان تماما علاقوں پر قبضہ کرلیا جو مرهٹوں کی زیر نگین آچکی تهی اس نمایاں فتح و کامیابی کی بعد حیدرعلی سرنگاپٹم واپس هوی.»

ترجمه :

په ۱۷۶۱ع (۱۱۷۴ هـ. ق) کې د مرهټانو ماته (په میسور کې)

د مرهټانو دا ماته هغه وخت وه چې په پاني پت کې د احمد شاه ابدالي په لاس د مرهټو د بخت لمر ولوېده او د مرهټو پیشوا له دغه دوکه مړ سو، د مرهټو کوم فوج چې د میسور له علي حیدر سره جنګېده مشر یې ګوپال راو ؤ، ګوپال راو ته دا بڼغ د جنګ په میدان کې وروړسېده، ده چې دا واورېدل خپل ټول فوجونه یې راټول کړل او په سرا نومي کلا کې کلابند سو، حیدرعلي ([75]) له دغه فرصته ګټه واخیستله او ټولې هغه سیمې یې بېرته ونیولې چې (په ۱۷۵۵ ع. کال) مرهټو ځنې نیولې وې؛ تر دې سوبې وروسته حیدر علي خپل مرکز سرنګا پټم ته ستون سو.

نومړي محمود خان بنګلوري تر دغه وروسته د کتاب په ۵۸۰ مخ کې زیاته کړېده :

«فطرتاً الله نی هر قوم کو آزاد پیدا کیا اور آزاد رکهنا چاهتی هیں، مگر وه اس کي اهل ثابت نهیں هوئـی تو یه نعمت چین لیجاتی هیں، مگر اس نعمت کی چهینی سی پهلي مهلت پر مهلت دیتی هیں، اور جب ان سی فایده نهیں اٹهایاجاتا تو قدرت بهی اس کو اسی حالت میں چهوڑ دیتی هیں، هندووں کو مسلمانوں کی چملي کي وقت مهلت پر مهلت دی گـئـی، مگر وه نهیں سبق هلی، مسلمانوں کو ان پر مسلط کردیاگیا،اب مسلمانوں کي باري آئـی او قدرت نی ان کو مهلت دینی شروع کي، عالمگیر (اورنگزیب) کی بعد (احمد شاه) کي ذریعه مهلت دي گــي او اس مهلت سی فایده اٹهانی کی لـیې وه سلطنت وجود میں آیی جس کا نام تأریخ سلطنت خداداد میسور هیں، هند کي لـئـي خدا نی یـہ غیر مترقب نعمت دیې.»

---

[75] - د میسور لومړی مسلمان واکمن حیدرعلي خان (۱۱۷۳ – ۱۱۹۶ هـ. ق). د میسور د زمري سلطان تیپو شهید (۱۱۹۶ – ۱۲۱۳هـ. ق) پلار دئ. محمود خان بنګلوري ددوی د نسب په باب لیکلي دي :
«ځنې کسان وایي دوی پښتانه دي.)
و.ګ. سلطنت خدا داد میسور ۴۲ مخ)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

ترجمه :

لوی خدای قومونه آزاد پیدا کړي دي او دا يې هم خوښه ده چې آزاد وي، خو کله چې قام ددی اهلیت ونه لري چې خپله آزادي وساتي نو د آزادی او خپلواکی نعمت ځني اخلي- مگر بیا هم د آزادی تر اخیستلو دمخه یو په بل پسې مهلتونه ورکوي، قام چې له دغو مهلتونو ګټه وانه خیستلای سي – نو يې دغسې پرېږدي، د مسلمانانو د حملو په وختو کې خدای هندوانو ته یو په بل پسې مهلتونه ورکړل، خو دوی ځانونه اصلاح نه کړل، مسلمانان يې پر مسلط کړل؛ اوس د مسلمانانو وار راغلی دئ، خدای دوی ته هم مهلتونه پیل کړل او تر اورنګزیب عالمګیر (۱۰۶۸ – ۱۱۱۸ هـ. ق) وروسته د احمد شاه ابدالي (۱۱۶۰ – ۱۱۸۶ هـ.ق) په واسطه مسلمانانو ته مهلت ورکړ سو او له دغه مهلت څخه د ګټې اخیستلو په برکت د میسور خدا داده پاچاهي منځ ته راغلله، د هندوستان له پاره د لوی احمد شاه برى یو داسې نعمت دئ چې د هندوستانیانو په خوا او خاطر کې نه ؤ.

زموږ لوی احمد شاه بابا رحمة الله علیه په پنجاب کې څو وراه له سکانو سره جنګونه کړي او دوی يې کلک ځبلي دي، یو وار يې د سکانو دومره خلک ووژل چې سکهان هغه ته « وده ګهلو ګره» وايي، دغه پنجابی نوم یا نحوي ترکیب د لوی قتل عام معنی لري، مگر زموږ د زماني یو منصف سکهـ مؤرخ ډاکټر پوهاند ګهندا سینګهـ د لوی احمد شاه بابا په باب داسې نظر لري :

I had been born and brought up in prejudices against him and had hear of him only as a robber chief who swooped down upon India for plunder and carried away to Afghanistan tons of Indian gold and thousands of Hindu slaves, but the more I read of him, the more impressed I became with trait of his greatness, irresistibly presenting themselves to my mind. ([76])

ترجمه

زه په داسې چاپیریـال کې زوکړی او لوی سوی وم چې د احمد شاه سره يې تعصب درلود، ما دده په باب فقط دا اورېدلي ، چې دی یو لو لوټمار مشر ؤ، پر هندوستان باندې يې د چور او تالا له پاره برید کاوه، ده له هندوستانه يې په ټنونو سره زر افغانستان ته یوړل او په زرهاوو هندوان يې د مریانو په توګه له ځانه سره خپل ملک ته بوتلل.

څومره چې دده په باب زما مطالعه زیاتېدله هغومره زیات دده تر اغیزې لاندې راتلم او دده لویوالي زما په ذهن او دماغ کې ځای نیوه. ([77])

دا مطلب ښاغلي ګنداسنګهـ د خپل کتاب Ahmad Shah Durrani په سریزه کې لیکلی دئ او کله چې د کتاب په شپږویشتم فصل کې د لوی احمد شاه بابا پر شخصیت او کارنامو رڼغېږي هلته لیکي :

As we have seen in the foregoing pages Ahmad Shah's genius found its fullest expression in his remarkable military exploits. He combined with his soldier's career some

---

[76] - و. ګ. Ahmad Shah Durrani P. VII, Preface د کویټې چاپ ۱۹۷۷ (دوهم چاپ)، لومړی چاپ ۱۹۵۹ بمبئـي

[77] - و. ګ. دراني احمد شاه (د احمد شاه دراني پښتو ترجمه) یو دیرشم مخ، په کابل کې د افغانستان د علومو د اکاډیمی (پښتو بین المللي مرکز، چاپ ۱۳۶۶ ش.)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

great human qualities. A born soldier the great Afghan was a natural leader of men, a human ruler, an able administrator and a patron of learning and literature. ([78])

ترجمه :

موږ د کتاب په تېرو پاڼو کې ولیدل چې د احمد شاه نبوغ خپله بشپړه څېره دده په فوجي شهکاریو کې ښکاره کړېده، ده د فوجي ژوند په څنګ کې ځینې- ځینې لوی انساني صفتونه هم درلودل- دی پیدایشي عسکر ؤ- دغه ستر افغان د خلکو پیدایشي مشر او رهبر ؤ، انسان دوسته حاکم ؤ، یو لایق اداره چي ؤ د علم او ادب حامي ؤ. ([79])

A humane ruler as he was, Ahmad Shah would not draw out his sword unnecessarily. He was reluctant to punish even the worst of his enemies and constantly manifested clemency. ([80])

ترجمه :

احمد شاه داسي بشر دوسته او مهربانه پاچا ؤ چي هېڅکله یې توره بې سخت ضرورته له تیکي نه ایستله. د خپلو سختو دښمنانو په ایداد (سزا) خوشاله نه ؤ او تل یې رحم کاوه ([81])

دا بحث یې د هغه چا په وینا پای ته ورساوه چي له موږ، پلار، کورنی او چاپیریال څخه یې د احمد شاه بابا له بدو څخه د احمد شاه بابا د شخصیت په باب نور هېڅ څه نه ؤ اورېدلي، خو د خپلي مطالعي په برکت انصاف دي ته اړ ایستلی دئ چي زموږ لوی احمد شاه بابا وستایي.

زه کــه نن احــمد پادشاه یم
مغرور کله په خپل جاه یم
احمد شاه بابا

اروپایان څه وایي؟

د کتاب په دغه برخه کي زه غواړم د لوی احمد شاه بابا د شخصیت په باب د ختیځ پوهانو نظریې راټولي کړم. ددې بحث پیل د George Foster په نظریه کوم څکه چي زموږ د اوسنیو معلوماتو له مخي دی لومړنی انګریز دئ ([82]) چي د

---

78 - و. ګ. Ahmad Shah Durrani page, 328

79 -- و. ګ. دراني احمد شاه ۴۳۹ مخ

80 - و. ګ. Ahmad Shah Durrani Page 336

81 - احمد شاه دراني ۴۵۰ مخ

82 - جیورج فاستر د ایست ایندیا کمپني آف برتانیا نوکر ؤ، له کلکتي څخه د کشمیر پر لاري پېښور ته راغلی دئ، د کابل، کندهار او هرات له لاري فارس ته تللی او د بحیرهٔ کسپین پر لاري یې څان لندن ته رسولی دئ.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په څیر و لولئ

گرجي سوداګر په جامه کې په ۱۱۹۷ هـ.ق. (۱۷۸۳ ع) افغانستان ته راغلی او زموږ د ملک په باب يې ډېر معلومات ترلاسه کړي دي.
جارج فاسټر په خپله سفر نامه کې چې

A journey from Bengal to England

نومېړي د لوی احمد شاه بابا په باب داسي ليکلي دی :

«احمد شاه له مذهبه سره ډېره مينه درلوده خو متعصب نه ؤ، ددغه وسيع النظره پاچا په قلمرو کې هندوان، عيسايان او يهودان خپل مذهبي دودونه په خورا آزادۍ تر سره کوي. د افغانستان سوداګري د هندوانو په لاس کې ده. هغه عيسويان چې افشار نادر د ايران له شماله څخه فراره کړل اوس په کابل کې اوسي. هندوان، يهودان او عيسايان په افغانستان کې ډېر هوسا او خوندي ژوند لري. ([83])

****

انګريز ختيځ پوه Mountstuart Elphinstone سکاټلينډی (۱۸۵۹ ع مړ) د لوی احمد شاه بابا تر مرګ (په شمسي حساب) اووه دېرش کاله وروسته د ۱۸۰۹ ع کال د فبرورۍ د مياشتي په پنځه ويشتمه (۱۰ محرم، ۱۲۲۴ هـ. ق.) پېښور ته راغلی دئ. دی د شاه شجاع سدوزي دربار ته د ايست اينډيا کمپني له خوا د لومړي ايلچي په توګه را استول سوی ؤ، ده د پښـتـنو او افغانستان په باب معلومات په يوه کتاب کې راټول کړي دي چې :

An Account of the Kingdom of Cabul and its dependencies in Persia, Tatary and India

نومېړي. په دغه کتاب کې نوموړي الفنسټن زموږ د لوی احمد شاه بابا د شخصيت په باب داسي ليکلي دي :

The character of Ahmad Shah appears to have been admirably suited to the situation in which he was …..

His military courage and activity are spoken of with admiration both by his own subjects and the nations with whom he was engaged either in wars or alliances. He seems to have been naturally disposed to mildness and clemency, and though it is impossible to acquire sovereign power, and perhaps Asia, to maintain it without crimes yet the memoir of no eastern prince is stained with fewer acts of cruelty and injustice.

In personal character he seems to have been cheerful, affable, and good natured. He maintained considerable dignity on state occasions, but at other times his manners were plain and familiar.

ترجمه :

په کومو شرايطو کې چې احمد شاه واقع ؤ، د احمد شاه خوی و خصلت د هغو شرايطو سره ډېر موزون ؤ......

83 - ددغه بيان انګريزي متن زما سره نه ؤ، ارواښاد غلام جيلاني جلالي د «نامـهٔ احمد شاه بابا به نام مصطفی ثالث عثماني» په تعليقاتو (۱۴۵ مخ) کې دغه مطلب راوړی او ما له هغه ځايه پښتو کړی دئ.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

دده خپل رعیت او هغو ملتونو چې له ده سره یې جنګونه یا معاهدې کړي وې، ټول دده زړورتیا او نظامي فعالیت ستایي.
داسې ښکاري چې دده طبعیت نرمۍ او زړه سوۍ ته مایل ؤ، که څه هم د پاچاهي قدرت لاس ته راوستل او په آسیا کې د هغه ساتل بې ظلمه ممکن نه دي خو بیا هم د احمد شاه پر لمن د ظلم تپلي تر هر شرقي پاچا لږ دي.
د احمد شاه شخصي خوی و خصلت بشاش او له میني ډک ؤ، دی د ښه طبیعت خاوند ؤ، ده په رسمي مواقعو کې خپل وقار او تکمین په ښه توګه ساته، خو په غیر رسمي وختو کې به د اولس سره دده سلوک ډېر ساده او مخلصانه ؤ. ([84])
نوموړی مانستوراټ الفنستون په خپل دغه کتاب کې د احمد شاه غازي په باب دا هم لیکلي دي :
ترجمه :
که چیرې کوم آسیایي پاچا د خپل ملک په خلکو کې د مننې حق ولري هغه احمد شاه دئ. ([85])

فریر J.P. Ferrier په فرانسوي ژبه د پښتنو تأریخ کښلی دئ. ددغه تأریخ انګریزي ترجمه چې په ۱۸۵۸ع کال په لندن کې چاپ سوې ده چې History of the Afghans نومېږي؛ په دغه انګریزي ترجمه کې یې د لوی احمد شاه بابا د شخصیت په باب داسې لیکلي دي :

His reign was remarkable forth good which he spread around him and his generosity and simple and modest demeanor in the midst of the courtly pomp made him Loved by all who approached his person, he was easy access and administered justice upon the most equitable principles without a harsh word even to those who deserved it. He was conciliating persuasive and no one even complained the judgment that he gave.

ترجمه :
د احمد شاه زمانه په دې شهرت لري چې په ملک کې خوشالي او ښېګڼي ډېرې وې؛ په شاهي شان و شوکت کې د احمد شاه ساده (بې تکلفه) وضعي په ډېرو زړونو کې دده مینه پیدا کړې وه، خلک دده حضور ته د عرض و داد له پاره په ډېره آسانۍ رسېدلای سوای ، دده عدالت منصفانه ؤ، له هغه چا سره هم تندي او ترخې خبرې نه کولې چې د قهر او ترټنې وړ به ؤ، ده له هر چا سره په مینه خبرې کولې، هیڅ څوک دده له فیصلې څخه ناراضه نه وو. ([86])
جرمني فریدریک انګلز (۱۸۲۰ – ۱۸۹۵- ع) (۱۲۳۶ – ۱۳۱۳ هـ ق) د ۱۸۵۷ع کال د آګست پر لسمه (۱۹ ذی الحجه ۱۲۷۳ هـ ق) د افغانستان په باب یو مضمون لیکلی او په ۱۸۵۸ ع کال د نیو امریکن انسایلکو پیدیا په لومړي ټوک کې خپور سوی دئ، ددغه مضمون پارسي ترجمه جنرال ګل آقا کړېده، په دغه ترجمه کې د لوی احمد شاه بابا په باب یې داسې لیکلي دي :

---

[84] - و. ګ. د کابل د سلطنت بیان دوهم ټوک ۲۶۷ مخ او د پښتنو تأریخ لومړی ټوک ۱۳۶، دراني احمد شاه ۴۴۱ مخ
[85] - و. ګ. د کابل د سلطنت بیان دوهم ټوک ۱۱۹ مخ
[86] - و. ګ. د پښتنو تأریخ ، لومړی ټوک ۱۳۱ مخ، ننګیالي پښتانه ۱۶۱ مخ

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

« سلطنت قلمرو احمد شاه از خراسان تا ډهلي امتداد يافته بود، با زور حتی کشور مرهته ها را به آشتی واداشت، این مصروفیت های بزرگ نظامی مانع آن نه شد که او به انکشاف و رونق دادن صلح آمیز یک تعداد هنر ها توجه ننماید – او به مثابـهٔ شاعر و مؤرخ شهرت بزرگی کمایی کرد و در ۱۷۷۵ع وفات یافت.» ([87])

پرملي غلام محمد غبار په افغانستان در مسیر تأریخ (۴۸۰ مخ) کي دغه مطلب داسي راوړی دئ :

«از خراسان تا دهلي زیر فرمان او (احمد شاه) بود، معهذا از روش صلح آمیز عاری نبود، او یک شاعر و مؤرخ هم بود.»

کرنیل میلسن د پښـتـنو د تأریخ په باب یو کتاب لیکلی دئ چي :

History of Afghanistan
From the earliest period to outbreak
Of the war of 1878

نومـېړي، ده پخپل دغه کتاب (۲۷۷ مخ) کي د لوی احمد شاه بابا په باب داسي کښلي دي :

Above all he (Ahmad Shah) endeavored to impress upon every act the stamp of nationality. He was king to extend Afghan authority to found an Afghan nationality and spread Afghan ideas. In all his dealing with the tribes it was to this spirit that he appealed, and it was this appeal that assured his success.

ترجمه:

د احمد شاه تر ټولو زیات کوشش دا ؤ چي خپل هر کار ته د قامولۍ رنګ ورکړي. ده به ویل زه ددي له پاره پاچا سوی یم چي افغان قدرت زیات او پراخ کړم، افغاني ملیت جوړ کړم او ددوی دود دستور رواج کړم. احمد شاه به تل د قومیت په نامه د ځان د ملاتړ لپاره قبیلي رابللي او له دغه امله به دوی تل دده ملاتړ کاوه. ([88])

نوموړي کرنیل میلسن د خپل تأریخ په ۲۹۲ مخ کي کښلي دي :

The chief merit to be ascribed to Ahmad Shah is undoubtedly the consolidation of Afghan tribes. He made them a nation.

ترجمه:

بی شکه د احمد شاه ستر لیاقت دا ؤ چي پښتانه قومونه یي متحد کړل او له دوی څخه یي یو ملت جوړ کړ. ([89])

---

[87] -و . ګ . افغانستان ۷ مخ د لوی احمد شاه بابا د مرګ کال چي ۱۷۷۵ع لیکلی دئ سهي نه دئ. لوی احمدشاه بابا د ۱۷۷۲ع د جون په دریمه ورځ مړ دئ (۲ ربیع الاول ۱۱۸۶ هـ. ق) زموږ په ځینو کتابونو کي د لوی احمد شاه بابا د مرګ تأریخ (۱۱۸۶ هـ. ق) کال د رجب شلمه ښوول سوې ده هم سهي نه ده.

[88] - و. ګ. د پښـتنو تأریخ لومړی ټوک ۱۳۲ مخ

[89] - و. ګ. د پښـتنو تأریخ لومړی ټوک ۱۳۳ مخ

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ

Sir Olaf Cairo ، زموږ د زماني یو انګریز مؤلف ؤ چې د ۱۹۸۱ع کال د نوامبر په وروستۍ هفته (قوس ۱۳۶۰ هـ. ش) کې ومړ ([90]). ده دوه کتابه چې د Soviet Empire او The Pathans په نومونو دي په ۱۹۵۴ او ۱۹۵۸ په لندن کې چاپ سوي دي، ما لیدلي دي. ده په The Pathans (۲۵۹ مخ) کې د غازي احمد شاه بابا رحمة الله علیه د شخصیت په باب داسې کښلي دي :

Ahmad Shah ([91]) had a bold and commanding turn of natural genius. He was an adept in the difficult art of the management of men and tribes. Man of war indeed he was, but one disposed by nature to mildness and clemency, and prone to policies of conciliation, where the way lay open. He was a King who never lost the common touch with his Durrani and Ghalji counselors.

ترجمه :

احمد شاه زړور سړی ؤ، د مشرتابه له پاره یې فطري نبوغ درلود. د خلکو او د قبیلو په مشکل فن کې استاد ؤ، دی واقعاً د جنګ سړی ؤ خو په طبیعت کې یې زړه سوی او نرمي پرته وه، تر کومه ځایه چې به کیدای سوای ده د روغې او جوړې سیاست پرمخ بیوه. دی هغسې پاچا ؤ چې د خپلو دُرانو او غلجو مشاورینو سره یې رابطه هېڅکله پرې نه ښووه. د پر وطن او ملت میَن غازي ستر تولواک لوی احمد شاه بابا ښېګڼې دومره ډېرې دي چې راټولوونکی یې مجبورېږي ووایي :

داماں نگهِ تـنـگ و گلِ حسـنِ تو بسـیـار
گلـــچـیـن تـو از تـنـگی دامـان گـلـه دارد

PROPERTY OF ARIC KABUL

PROPERTY OF ACKU 7131

---

[90] - سر اولف کیرو دیرش کاله په هندوستان کې تېر کړي دي؛ دی ډېره موده د محکوم هندوستان د وزارت خارجه سکرتري ؤ، بیا په پېښور کې د پیرنګیانو تر ټولو وروستی ګورنر سو.

[91] - کیرو عادت لري چې زموږ له ستر تولواک سره «شاه» نه لیکي، ده به ښایي انګریزیت مأبي اجازه نه ورکوله له شهنشاه سره چې د پاني پت قهرمان دی د «شاه» لقب ولیکي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

The Hero of PaniPat

AHMAD SHAH BABA THE GREAT IN THE EYES OF PEOPLE

By

Academician Abdul Shakoor Reshad

International Center for Pashto Studies
Afghanistan Academy of Science
Kabul - 1992

پای

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ